

nummer 10/1980

Een psychologische
benadering van
verschillen in
straftoemeting

W

wetenschappelijk

O

onderzoek- en

D

documentatie

C

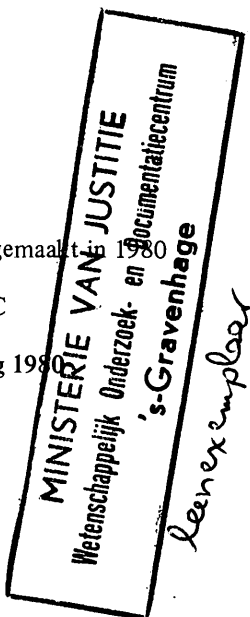
centrum

Justitiële verkenningen

Inhoud

- Blz.
- 3   **Voorwoord**
- 5   **drs. P. C. van Duyne** Een psychologische benadering van verschillen in straftoemeting; *een inleidend artikel*
- 44   **D. E. Rumelhart** Het begrijpen en weergeven van korte verhalen
- 50   **R. B. Zajonc** Voelen en denken; voorkeur behoeft geen redenering
- 57   **H. Markus** Zelfschema's en het verwerken van informatie over zichzelf
- 63   **Literatuuroverzicht**
- 63   Algemeen
- 65   Strafrecht en strafrechtspleging
- 69   Criminologie
- 76   Gevangeniswezen
- 78   Psychiatrische zorg
- 79   Kinderbescherming
- 80   Politie
- 83   Drugs
- 86   **Boekwerken**
- 89   **Literatuurlijsten** gemaakt in 1980
- 90   **Tijdschriften WODC**
- 94   **Register op jaargang 1980**

Voorwoord

In dit nummer van Justitiële Verkenningen wordt een psychologische interpretatie van het strafrechtelijk beslissen gegeven. De schrijver ontleent zijn interpretatie-model aan de psychologie van het informatie-verwerken en probleem-oplossen, zoals deze in de experimentele psychologie, en wel de 'psychologische functieleer' ontwikkeld is. Hoewel het vertrekpunt zeer abstract is, wordt het interpretatie-model van meet af aan toegesneden op de concrete werkelijkheid van het strafrecht. Dit opstel kan worden beschouwd als een voorbeeld van de toepassing van een zeer abstracte tak van de sociale wetenschappen (psychologische functieleer) op een belangrijk aspect van de samenleving, nl. het strafrecht. Hieruit zou mogen blijken, dat de psychologie niet alleen relevant is voor het vormen van een oordeel over justitiabelen, maar ook voor het interpreteren van het beslissingsgedrag van rechters en OvJ's zelf. Het opstel eindigt dan ook met een aantal concrete aanbevelingen.

Volgend op dit opstel is in dit nummer een aantal bewerkingen opgenomen. Uit de daaraan ten grondslag liggende artikelen is een aantal ideeën ontleend en omgewerkt voor de hier ontwikkelde theorie over het (straf)rechtelijk beslissen.

Het eerste artikel van Rumelhart gaat over het begrijpen en onthouden van korte verhalen. Hierin wordt een eenvoudig model ontwikkeld voor de wijze waarop mensen schriftelijke en mondelinge informatie verwerken. Het model komt voort uit de in de laatste jaren ontwikkelde 'schema-theorie'. De beginselen van deze theorie zijn weliswaar niet nieuw (nl. van voor de oorlog) maar de recente ontwikkeling ervan vanuit de taalpsychologie heeft haar verfijnd, zodat zij zelfs toepasbaar lijkt voor zulke gecompliceerde gebieden als het strafrecht. De schema-theorie blijkt in elk geval een belangrijk onderdeel van het interpretatiemodel van het strafrechtelijk beslissen te zijn.

Het tweede artikel betreft de relatie tussen denken en voelen. Dit onderwerp heeft in de psychologie van de informatie-verwerking nog weinig aandacht gekregen. In zijn artikel poogt Zajonc aan de psychische functie van het gevoel die plaats te geven die haar in de werkelijkheid ook zou toekomen, het gevoelsoordeel is een primaire reactie van de mens op de informatie die hij te verwerken krijgt, of het nu gaat om muziek, de gezichten van mensen op straat of om strafdossiers. Hoewel Zajonc dat niet doet, beschouwt de schrijver van het inleidende opstel het waarden als een onlosmakelijk onderdeel van het totale informatie-verwerkingsproces.

4

Het derde artikel tenslotte gaat over een begrip dat voor een psychologische theorie van strafrechtelijk beslissen een hoeksteenfunctie vervult: de opvatting die mensen over zichzelf en over hun functioneren hebben. Deze zelfopvatting wordt door Markus geanalyseerd en empirisch onderzocht vanuit de schema-theorie. De auteur onderzoekt met name hoe men informatie over zichzelf verwerkt vanuit het zelfschema, dat als een soort filter of zeef werkt. In het inleidend artikel wordt een belangrijk onderdeel van het begrip 'zelfschema' betrokken op het strafrechtelijk probleem oplossen: de zgn. *taakopvatting*, een begrip dat eenheid en samenhang aan het strafrechtelijk handelen geeft.

Een psychologische benadering van verschillen in straf-toemeting

door drs. Petrus C. van Duyne*

1. Inleiding

Het beslissen door rechters en Officieren van Justitie is de afgelopen jaren voorwerp van intensieve bestudering en onderzoek geweest. We verwijzen slechts naar de opstellen die zijn opgenomen in de *Ars Aequi*-bundel (1978): *Beslissingsmomenten in het strafrechtelijk systeem*, alsmede naar de door het WODC uitgevoerde onderzoeken (Van der Kaaden en Steenhuis, 1976; Van Bergeijk en Van der Kaaden, 1977; Zoomer, in voorbereiding; Van Duyne, idem). Het merendeel van deze onderzoeken was erop gericht na te gaan waardoor de aangetoonde of vermeende verschillen in straftoemeting verklaard zouden kunnen worden. Hoewel er in de opzet en uitkomsten van deze onderzoeken grote verschillen bestaan (men denke aan de controverse over de zgn. klassejustitie: Jongman versus Buikhuisen) lijkt men het over één punt eens te zijn: de persoon van de beslisser is een zeer belangrijke verklaringsbron voor de verschillen in straftoemeting. Dit gemeenschappelijke resultaat is op zich zelf weinig nieuws. Niet alleen op grond van wetenschappelijk onderzoek, maar ook uit ervaring weten rechters en officieren van elkaar en verdachten en raadsliden van de eerstgenoemden, dat het nog al wat kan uitmaken wie er achter de groene tafel zit (of staat).

Ook de bekende rechtbankverslaggever Van Veen heeft hieraan meermalen zijn aandacht gewijd (Van Veen, 1971 en 1977). Hoewel de persoon van de rechter en Officier van Justitie (OvJ) dus geenszins aan de — hoofdzakelijk kritische — aandacht is ontsnapt, zijn er weinig pogingen gedaan om iets meer van de psycho-

* De schrijver is als psycholoog verbonden aan het WODC en verricht onderzoek naar het beslissingsgedrag van rechters en Officieren van Justitie.

logie van de strafrechtspeler te weten te komen. Na het pionierswerk van Hogarth (1971) en ook Leslie Wilkins e.a. (1965, 1973) zijn er, behalve van de hand van Crombag e.a. (1977), weinig nieuwe empirische studies over de psychologie van het rechterlijk beslissen verschenen. Deze 'stilte' is ten dele schijn. Sinds 1978 is een aantal onderzoeken van start gegaan dat zich juist richt op de persoon van de beslisser. Het WODC ondernam enige observatieonderzoeken naar het beslissingsgedrag van OvJ's en rechters. Koppen en Katen (universiteit Groningen/Rotterdam) onderzoeken momenteel het verband tussen persoonlijkheidskenmerken en rechtsvinding, terwijl Van de Bunt (universiteit Utrecht) zich juist richt op het functioneren van Officieren van Justitie in hun parketorganisatie. Deze onderzoeken worden gesubsidieerd door het Ministerie van Justitie.

6

In deze inleiding zullen wij een psychologisch kader aangeven, waarbinnen wij het (straf-)rechtelijke beslissen wensen te plaatsen. We gaan ervan uit, dat rechters en OvJ's weliswaar een bijzondere beroepsgroep vormen, maar dat zij niet zó bijzonder zijn dat hun handelen niet binnen een omvattend psychologisch raamwerk geïnterpreteerd zou kunnen worden. Ons raamwerk is ontleend aan de psychologie van het informatie-verwerken en probleem-oplossen, waarin wij ons nu verder zullen verdiepen. Bij onze uiteenzetting maken wij gebruik van door het WODC uitgevoerd onderzoek naar het beslissingsgedrag van OvJ's en rechters. Over deze onderzoeken zal in de loop van 1981 gerapporteerd worden.

Dit opstel is als volgt opgebouwd:

- We zullen eerst kort ingaan op de relatie tussen probleem-oplossen en informatie-verwerken.
- Vervolgens zullen wij het afhandelen van strafzaken opvatten als een vorm van probleem-oplossen. Een strafrechtspeler dient verschillende soorten problemen op te lossen: zgn. 'wel-omschreven' problemen en 'open' problemen. Aangezien wij straftoemeten in de regel opvatten als een vorm van open probleem-oplossen, zal in dit opstel alleen deze wijze van probleem-oplossen aan de orde komen.
- Voorts zal nader worden ingegaan op de strafrechtelijke context waarin het probleem-

oplossen plaatsvindt: de zgn. werkomgeving van de rechter en OvJ.

— Van het informatie-verwerkingsproces — als onderdeel van het probleem-oplossen — komen aan de orde a) het interpreteren van de strafzaak-informatie, en b) het waarderen van deze informatie.

— Het verwerken van de 'probleem'-informatie, en het oplossen van een probleem vereist het maken van bepaalde keuzen.

De strafrechtspeler maakt deze keuzen vanuit zijn opvatting over hoe hij in het algemeen en in het bijzonder behoort te functioneren. Wij zullen dit zijn taakopvatting noemen.

— Tenslotte zullen wij enige consequenties van onze theorie uiteenzetten.

2. De psychologie van de informatie-verwerking en probleem-oplossing

2.1. *Waarom deze invalshoek?*

Indien de persoon van de beslisser zo belangrijk geacht wordt, dan kan men zich afvragen waarom wij nu juist kiezen voor deze *abstracte* invalshoek van de psychologie van de informatie-verwerking. De persoonlijkheid van de individuele beslisser komt in deze benadering immers in het geheel niet aan bod. We kunnen hierop antwoorden, dat de persoonlijkheidsleer voor ons onderwerp *inhoudelijk* niet van onmiddellijk belang is. Het gaat ons niet om verschillen tussen persoonlijkheidstypen. Het gaat ons om algemene aspecten van het menselijk gedrag. Wij zien af van introverte en extraverte types, leeftijdsverschillen, sociale kenmerken e.d. Introverte mensen moeten evenals extraverte dossiers lezen (informatie verwerken) en jonge en oude rechters en OvJ's moeten gelijkelijk beslissingen nemen en knopen doorhakken (probleem-oplossen). Vanuit deze algemene invalshoek richt de psychologie van het informatie-verwerken en probleem-oplossen zich op vragen zoals:

- hoe verwerken mensen prikkels (informatie-*invoer*) tot betekenisvolle boodschappen en hoe zenden mensen zelf weer bepaalde seinen of boodschappen uit? (informatie-*uitvoer*).
- hoe verrichten mensen bepaalde taken, die als problemen gekenmerkt kunnen worden, nl. wanneer zij naar een of ander doel streven,

maar niet bij het begin meteen weten hoe zij dat doel zouden moeten bereiken? (probleem-oplossen).

Dit zijn belangrijke groepen gedragingen, waarvan mag worden aangenomen, dat zij ook aan het strafrechtelijk beslissen ten grondslag liggen.

2.2. De relatie tussen informatie-verwerken en probleem-oplossen

Informatie-verwerken en probleem-oplossen hangen ten nauwste met elkaar samen (Newell en Simon, 1972), zij het dat het begrip informatie-verwerken meer omvattend is. In het algemeen kan men stellen, dat mensen voortdurend informatie-verwerken (met uitzondering natuurlijk van de toestand van bewusteloosheid). Van probleem-oplossen kan dit niet gezegd worden. Anderzijds kan men geen probleem oplossen (een dagvaarding opstellen, een reis plannen, e.d.) zonder informatie te verwerken. Wij zullen probleem-oplossen opvatten als een bijzondere vorm van informatie-verwerken, gericht op een bepaald, niet automatisch te bereiken doel (of doelen).

8

Dit doelaspect is zeer belangrijk. De wijze waarop men de probleem-informatie verwerkt hangt nl. sterk af van het doel dat men zich stelt. Zo zal een advocaat geheel anders tegen een strafzaak aankijken dan een OvJ of een rechter. Zijn doelen zijn: vrijspraak, of strafvermindering. Vanuit deze doelen zal hij de informatie van het dossier en van de dagvaarding anders verwerken dan de OvJ of de rechter. Hoewel wij de theorie van het probleem-oplossen dus invoeren als een model voor het strafrechtelijk beslissen, omvat het niet noodzakelijkerwijs alle handelingen van rechters en OvJ's. Zoals Van de Bunt in zijn opstel in *Ars Aequi* (1978) beschrijft kunnen OvJ's een deel van hun kantoortijd besteden aan routinewerkzaamheden. Dit betreft niet alleen de door hem beschreven kantoorwerkzaamheden. Ook strafvorderingsbeslissingen kunnen routinematig genomen worden, indien de OvJ of rechter zich een doel stelt dat via vaste routines bereikt kan worden. Bijvoorbeeld: een OvJ heeft het druk en hij heeft zich voorgenomen om zijn stapel politierechterzaken vóór het eind van de middag weg te werken. Het merendeel bestaat uit dronken rijders, een paar winkeldieven en

enige drugklantjes. De afhandeling heeft niets 'problematisch'. Bij het zien van het delicts-artikel op de kافت van het dossier weten OvJ's (naar hun eigen zeggen) al direct wat ze volgens richtlijnen, die de te volgen routines aangeven, moeten doen. Het werkdoel: het verschuiven van dossiers van bakje-in naar bakje-uit, kan worden bereikt zonder dat er in onze betekenis van het woord sprake is van probleem-oplossen. Uiteraard is er wél sprake van informatie-verwerken.

Dit soort routine-handelingen zullen wij in dit opstel buiten beschouwing laten, aangezien OvJ's en rechters deze in toenemende mate aan hun parket- en gerechtssecretarissen delegeren.

2.3. Strafrechtelijk beslissen als probleem-oplossen

In de vorige paragraaf hebben wij in gedachten een OvJ volgens vaste routines dossiers laten afhandelen. Dit zou de indruk kunnen wekken, dat probleem-oplossen alleen maar betrekking heeft op moeilijke zaken, waarvoor veel denkwerk verricht moet worden. Dit lijkt ons een verkeerde voorstelling van zaken. Dezelfde stapel eenvoudige zaken kan ook aanleiding geven tot een — zij het eenvoudige — vorm van probleem-oplossen. Zoals gezegd hangt dit af van het doel (of doelen) dat de OvJ zich stelt. Hij kan zich bijvoorbeeld het doel stellen: 'ga na wat voor straf voor deze feiten en voor deze daders de meest geschikte is'. Dit doel is naar onze mening niet via vaste routines te bereiken. Hiertoe dient hij zich een aantal sub-doelen te stellen zoals:

- Ga na of de zaken onder een of andere richtlijn vallen, of dat er elementen in zitten die een uitzondering rechtvaardigen.
- Ga na of er voor het beantwoorden van deze vraag voldoende informatie is.
- Indien een zaak niet onder een of ander geformuleerd parketbeleid valt, ga na of de betreffende zaak niet met een andere zaak te vergelijken is.

Deze subdoelen of vragen kan men natuurlijk aanvullen met nog vele andere. Het is echter twijfelachtig of rechters en OvJ's strafzaken verwerken vanuit dit soort expliciet geformuleerde subdoelen. Het lijkt ons aannemelijker dat zaken vanuit betrekkelijk vaag geformuleerd

leerde doelen benaderd worden. Bijv.: 'Kijk eerst eens wat voor zaak ik voor mij heb. Ga vervolgens na, wat ik ermee doen kan'. De concretere vragen zouden dan pas te binnen schieten, wanneer men al wat meer informatie van de strafzaak verwerkt heeft.¹⁾

De vraag in hoeverre strafrechtelijk beslissen kan worden opgevat als een vorm van probleemoplossen hangt dus niet alleen af van de mate van ingewikkeldheid of van de ernst van een strafzaak. Het zijn vooral de doelen die men zich ten aanzien van de afhandeling van een zaak stelt, die bepalend zijn voor de vraag of een zaak een 'probleem' in onze betekenis van het woord oplevert.

Inhoudelijk kunnen doelen sterk uiteenlopen. Het gaat ons echter niet om de *inhoud* maar om de *psychologische* functie van de nagestreefde doelen. Uiteenlopende doelen zoals resocialisatie, conflictoplossing, preventie e.d. hebben psychologisch gemeen dat zij gekenmerkt worden door een grote mate van onzekerheid. De beslisser weet zelden of nooit of hij dit soort doelen ook inderdaad bereikt. Dit is wel het geval bij uiteenlopende werkdoelen zoals: het vinden van bewijsmiddelen, de raadkamer overtuigen van het nut van voortgezette voorlopige hechtenis e.d. Het feit dat doelen inhoudelijk verschillen sluit dus niet uit dat zij psychologisch kenmerken gemeen hebben. In de volgende paragraaf zullen wij iets meer vertellen over de verschillende soorten problemen die er op grond van de nagestreefde doelen — psychologisch — te onderscheiden zijn.

10

2.4. *Verschillende soorten problemen*

Afhankelijk van de — psychologische — functie van de nagestreefde doelen kunnen problemen in twee grote groepen ingedeeld worden.

a. De wel-omschreven problemen

Problemen worden wel-omschreven genoemd (well-defined; McCarthy, 1956) indien de

¹⁾ Dit komt overeen met Dörner's (1974) stelling dat het eerste probleem bij sommige taken lijkt te zijn er achter te komen wat men precies wil. Dat men helemaal niet zou weten wat men wil lijkt ons onjuist; er bestaan altijd wel vage omtrekken, waarbuiten men niet wil treden.

probleemoplosser zèlf op grond van een onbetwistbare toets kan nagaan of zijn oplossing ook inderdaad de goede was.

Het oplossen van wel-omschreven problemen is in het verleden in de psychologie uitvoerig onderzocht. Bijvoorbeeld: het oplossen van aanschouwelijke problemen die een bepaald visueel inzicht vereisen (het oplossen van luciferpuzzels Katona, 1940); schaken (De Groot, 1965; Jongman, 1971); het oplossen van rekenraadsels en logica-vraagstukken (Newell en Simon, 1972).

b. Open problemen

Deze categorie onderscheidt zich van de voorgaande, daarin dat van hun oplossingen niet eenduidig kan worden vastgesteld of zij goed of fout zijn. De juistheid van de gevonden oplossing (hoe onherroepelijk ook) kan altijd weer in twijfel getrokken worden. Deze categorie omvat een breed scala van problemen waarmee wij dagelijks bezig zijn: een brief schrijven, een maaltijd voorbereiden, een vergadering leiden, een huis inrichten. Dit zeer ruime gebied van gedragingen is nog slechts incidenteel onderzocht. Eastman (1969) onderzocht met behulp van hard-op-denk-protocollen hoe een aantal architecten een inrichting ontwierpen. Sanchez en Reitman onderzochten met behulp van dezelfde methode de wijze waarop een fuga gecomponeerd wordt (Reitman, 1965).

Een voor dit opstel belangrijke vraag is nu in hoeverre het strafvorderen kan worden beschouwd als een vorm van wel-omschreven dan wel van *open* probleem-oplossen. Een bevestigend antwoord op deze vraag hangt weer af van de doelen die de rechter of OvJ zich stellen.¹⁾ Indien zij een doel nastreven,

¹⁾ Het is opvallend dat strafrechtelijke problemen op dit punt afwijken van andere probleemgebieden, zoals schaken en rekenen, die wèl op grond van hun inhoud wel-omschreven kunnen worden genoemd. Zelfs in gevallen waarin problemen op het eerste gezicht wel-omschreven lijken blijkt er vaak slechts sprake te zijn van een eensgezindheid t.a.v. de na te streven doelen. Zo zal er wel overeenstemming bestaan over het primaire doel van een advocaat: vrijspraak. Maar een advocaat kan altijd voor iets anders kiezen. Zo streefde de raadsman in de bekende zaak tegen Annie E bij de behandeling door het hof *niet* naar vrijspraak (Annie E's doel!), maar naar een hernieuwd psychiatrisch onderzoek.

waarvan het al dan niet bereiken onbetwistbaar kan worden vastgesteld, dan kunnen wij natuurlijk van een wel-omschreven probleem spreken. Wanneer een OvJ streeft naar gevangenhouding van een verdachte, dan kent hij maar één goede en toetsbare oplossing: toewijzing van zijn vordering door de raadkamer. Een ander hypothetisch voorbeeld zou een politierechter kunnen zijn, die zich bijvoorbeeld ten doel stelt de veroordeelden onmiddellijk na het uitspreken van het vonnis van hoger beroep te doen afzien; hij is in zijn straftoemeten met een wel-omschreven probleem bezig. Hij kan meteen toetsen of hij zijn oplossing bereikt heeft: de veroordeelde verklaart al dan niet van hoger beroep af te zien. Maar ook bij 'echte' strafrechtelijke doelen kan er sprake zijn van een wel-omschreven probleem-oplossen. Men kan streven naar conflict-oplossing door bij een voorwaardelijke veroordeling de schadeloosstelling van het slachtoffer als bijzondere voorwaarde te stellen. Er kan worden vastgesteld of men gefaald heeft nl. wanneer de schade niet betaald is, of wanneer het slachtoffer desondanks wraak neemt. Of men het doel van conflict-oplossing volledig bereikt heeft, is echter moeilijker vast te stellen.

De meeste strafrechtsdoelen zijn evenwel van zodanige aard, dat rechters of OvJ's als probleem-oplossers moeilijk, en zeker niet onbetwistbaar, kunnen vaststellen of zij met hun handelen daadwerkelijk succes hebben. De doelmatigheid van sancties ten aanzien van strafdoelen zoals resocialisatie, normhandhaving e.d. is moeilijk te meten, omdat de doelen zelf niet ondubbelzinnig te omschrijven zijn. Doelen zoals generale en speciale preventie zijn in principe wel te meten, maar onderzoek naar de effectiviteit van straffen ten aanzien van deze doelen is weinig hoopgevend (d'Anjou, 1975). Bovendien is het de vraag in hoeverre rechters en OvJ's van dit soort wetenschappelijke toetsen *tijdens* — of vlak na — hun concrete zaakafhandelingen gebruik kunnen maken. Dit zou betekenen dat ook dit soort probleemdoelen, vanuit de probleem-situatie van de OvJ of rechter, open van aard zijn.

Op grond van deze overwegingen zouden wij het straftoemeten willen opvatten als een vorm van open probleem-oplossen. Indien dit juist is

en rechters en OvJ's inderdaad in veel straftoemingsproblemen niet over een maatstaf beschikken om de juistheid van hun handelen te toetsen, houdt dit een ernstig dilemma in: zij moeten in veel gevallen iets doen zonder dat zij op korte termijn het uiteindelijke effect van hun eigen handelen leren kennen. Zó gesteld lijkt het erop dat straftoemeten in hoge mate een 'tasten in het duister' is. In zekere zin is deze vergelijking wel juist, maar de strafrechtspeler tast niet volkomen *ongericht* en evenmin in het luchtledige. De context waarin hij werkt is in hoge mate vóórgestructureerd door de wet en de rechterlijke organisatie. Deze kunnen op het probleemoplossen van strafrechtspellers psychologisch een belangrijke invloed hebben. Wij zullen op dit punt het verhaal over het probleem-oplossen dan ook even onderbreken om eerst iets meer te vertellen over de context waarin strafrechtspellers hun problemen oplossen.

13

3. Externe factoren van het strafrechtelijke probleem-oplossen

Bij de bespreking van de externe factoren van het probleem-oplossen zullen wij ingaan op twee belangrijke aspecten: de werkomgeving waarin de strafrechtspeler functioneert, en het concrete dossier, de zaak, waar hij nu eenmaal iets mee moet doen. Wij zullen zien dat deze externe factoren niet los staan van de mens: in werkelijkheid is er een wisselwerking tussen de psyche van de mens en zijn omgeving. Mensen geven vorm aan hun werkomgeving en aan de individuele zaak. Dit kan omgekeerd hun informatie-verwerken en hun voorstelling van de werkelijkheid beïnvloeden. Deze vormgeving berust op een aantal 'vrije' keuzen, die zowel systematisch als ook per individuele zaak van invloed kunnen zijn op de (verschillen in) straftoemeting.

3.1. De werkomgeving

Het lijkt vreemd om vanuit de psychologie van het probleem-oplossen uitvoerig aandacht te besteden aan uitwendige aspecten van het werk van de strafrechtspeler: op het eerste gezicht lijken organisatorische en juridische aspecten van het werk van rechters en OvJ's weinig met psychologie te maken te hebben.

Vanuit onze benadering is dit echter niet het geval. Een van de uitgangspunten van de psychologie van het probleem-oplossen is, dat de mens een eenvoudiger wezen is dan hij van zich zelf denkt, maar dat hij zich steeds weer opnieuw aan een rommelige werkelijkheid moet aanpassen, iets dat hem kennelijk goed afgaat.¹⁾ Maar deze benadering impliceert wel, dat er meer aandacht besteed wordt aan de betekenis van de omgeving voor het psychisch functioneren van de mens als 'probleem-oplosser'. Zo blijken in vele experimenten schijnbaar gelijksoortige problemen toch verschillende gedragingen uit te lokken. Hierdoor is het vaak zo moeilijk van de ene probleemsituatie naar de andere te extrapoleren. Dit bleek niet alleen uit het klassieke onderzoek van Newell en Simon (1972), maar ook uit onderzoek naar medisch probleem-oplossen (Elstein, e.a., 1978). Er zijn geen redenen om aan te nemen dat de situatie in het strafrecht anders zou zijn. Ook hier kunnen kleine verschillen tussen probleemsituaties tot andere gedragingen leiden: verschillend optreden van verdachten bij gelijke feiten; een andere OvJ of rechter waarop moet worden ingespeeld e.d. Het begrip werkomgeving is zeer ruim. Het duidt op alle ter zake zijnde factoren die het werk van de strafrechtspeler bepalen. Dit omvat zowel het strafrecht en de Wet op de Rechterlijke Organisatie, als ook sociale en fysieke aspecten van de werkomgeving, bijv. de organisatie van de griffie en van de parket-administratie. Aangezien het hier om een zeer ruim en gecompliceerd terrein gaat zal onze bespreking ervan uiterst beknopt en onvolledig zijn. Wij beperken ons tot enige *wettelijke* en *sociaal-organisatorische* aspecten van de werkomgeving.

a. De wettelijke werkomgeving

Allereerst zouden wij willen wijzen op de zgn. *wettelijke* werkomgeving. Een groot aantal handelingen van rechters en OvJ's vloeit voort uit de aard van het juridische bedrijf; psychologisch valt er weinig te verklaren. De voorgelei-

¹⁾ Newell en Simon (1972) modelleren de mens in hun diverse publicaties als een 'general problem solver'.

ding voor de OvJ is daar een aardig voorbeeld van. Nog enigszins onbekend met de praktijk vroeg de schrijver dezes zich af waarom het gesprek met de verdachten tijdens de voorgeleiding meestal zo summier en oppervlakkig bleef. Hoewel een psychologische verklaring hiervoor natuurlijk zeer wel mogelijk is, bleek achteraf de beste verklaring de juridische te zijn: de voorgeleiding is een formele handeling waarbij de OvJ de verdachte meedeelt dat hij hem al dan niet aan de rechter-commissaris zal doen voorgeleiden en/of bewaring zal vorderen. Van een eventueel gesprek wordt geen proces verbaal gemaakt, zodat het juridisch een vrijblijvende zaak is om langer dan noodzakelijk met verdachte van gedachten te wisselen. Dit betekent, dat een druk bezette OvJ het kort maakt.

15

Niet alleen formele handelingen, maar ook de aard van vele 'probleemoplossingen' kunnen waarschijnlijk beter vanuit de wet, dan psychologisch verklaard worden. Dit lijkt ons met name het geval wanneer de rechter of de OvJ meer wil dan de wet hem toelaat en hij dus genoeg moet nemen met wat de wet hem voorschrijft. Wij denken daarbij aan de bestrijding van de witte-boorden-misdaad die eerder belemmerd lijkt te zijn door wettelijke bepalingen dan door een eventueel tolerante instelling van rechters of OvJ's (bijv. betreffende voorlopige hechtenis, lage strafmaxima voor valsheid in geschrifte, en het maximum van slechts drie maanden vervangende hechtenis voor boetes): Zo kon in een recente whisky-smokkelzaak de OvJ tot zijn spijt niet meer eisen dan één jaar gevangenisstraf en één miljoen gulden boete, wat netto voor verdachte nog altijd een behoorlijke winst leek op te leveren.

b. De sociaal-organisatorische werkomgeving

De wet verschaft dus als het ware de vaste grenzen en wegen van het gebied, waarin de OvJ's en rechters moeten opereren. Deze 'grenzen en wegen' zijn evenwel volgebouwd met *organisaties*: de politie, het OM met haar parketten, de rechtbanken, de gevangnissen en inrichtingen. Hoe al deze onderdelen van het strafrechtelijke systeem wettelijk aan elkaar gekoppeld zijn laten wij nu verder buiten

beschouwing. Het gaat ons alleen om aspecten van de sociaal-organisatorische werkelijkheid, waardoor de vrijheid van handelen van strafrechtspellers ingeperkt kan worden. Wij volstaan hier slechts met een paar voorbeelden.

— De tijd die de politie nodig heeft om processen verbaal naar het parket door te sturen, kan de strafeis of het vonnis beïnvloeden.

— In de strafeis en straftoemeting hebben wij te maken met de relatie tussen het OM, de rechtbank en het gerechtshof. Wanneer de OvJ's van een parket hun rechtbank 'te slap' vinden en met succes tegen de huns inziens te lage vonnissen in hoger beroep gaan dan kan dat door de rechtbank als een duidelijke vingerwijzing worden ervaren, zoals de straftoemeting door het Hof van de Koninginnedagrellen en de Prins Hendrikkade-rellen lijkt te suggereren.

16 — De tenuitvoerlegging van straffen kan de vrijheid van handelen van zowel OvJ's als ook rechters aanzienlijk beperken. We noemen slechts de moeilijkheden bij de tenuitvoerlegging van terbeschikkingstellingen. Deze bracht recentelijk een Procureur-Generaal ertoe om in een zware zaak tegen een gevaarlijk geachte verdachte *geen* TBR, maar een lange gevangenisstraf te vorderen. Dit was naar aanleiding van de geringe veiligheidsmaatregelen die de TBR-inrichtingen ten aanzien van gevaarlijke misdadigers *zijns inziens* in acht namen. Dat het hier niet om een incidentele moeilijkheid ging bleek bij onze observaties van het beslissen in de raadkamer (Van Duyne, Verwoerd, e.a., in voorbereiding). Verschillende malen stootten de rechters op het probleem dat de psychiatrische opvang en behandeling niet overeenkwamen met hun eigen doelen.

Wij hebben hier slechts een greep gedaan uit de talrijke aspecten van de sociaal-organisatorische context waarmee de OvJ en rechter bij hun probleem-oplossen te maken hebben. Wij moeten hierbij wel aantekenen, dat de sociaal-organisatorische beperkingen minder dwingend zijn dan de wettelijke. De rechter kan bijvoorbeeld het gebrek aan gevangenisruimte volkomen naast zich neerleggen en gewoon vrijheidsstraffen blijven opleggen, die in de afzienbare toekomst niet ten uitvoer gelegd kunnen worden.

Het rekening houden met dit soort beperkingen blijft een keuze.

(Naar de organisatie-sociologische aspecten van het werk van de OvJ wordt momenteel een onderzoek uitgevoerd door Van de Bunt). Tenslotte wijzen wij op de hiërarchische pressie die in de organisatie van het OM mogelijk is, en bijvoorbeeld het invoeren van richtlijnen voor het vervolgings- en strafvorderingsbeleid mogelijk maakten. (Justitiële Verkenningen, 8-1977; Hoekema, 1979). Wij moeten het bij deze vermelding laten.

17 Wanneer wij nu kijken naar de straftoemeting, dan zien wij dat formeel rechters en OvJ's slechts worden beperkt door de wettelijke strafmaxima. Deze zijn zo ruim, dat het straftoemeten in de meeste zaken enigszins het karakter van een 'freies Ermessen' heeft. Weliswaar zijn er de reeds eerder aangeduide factoren van sociale en organisatorische aard die de beslissingsvrijheid van de strafrechtsplegers kunnen beperken. Maar deze sociaal-organisatorische werkomgeving staat niet los van de rechter of OvJ. Door hun beleid kunnen zij aan deze omgeving zelf vorm geven. Hierbij kan men denken aan dramatische voorbeelden, zoals het snelrecht bij openlijke geweldpleging, maar ook aan een minder opvallend maar evenzeer effectief beleid, zoals het verkorten van de 'levertijd' van de processen-verbaal door de politie aan de parketten en een snellere doorstroom van deze zaken naar de rechtbank.

Deze vormgeving van de strafrechtelijke organisatie en van de wijze van probleem-oplossen kan van parket tot parket en van rechtbank tot rechtbank (maar ook tussen de individuele leden) verschillen. Dit hangt weer af van de locale materiële randvoorwaarden enerzijds en van de strafrechtsopvattingen van de strafrechtsplegers anderzijds. Op dit laatste zullen wij in een latere paragraaf ingaan.

3.2. De strafzaken

In de vorige paragraaf hebben wij iets van de permanente werkomgeving van rechters en OvJ's de revue laten passeren, zij het in vogelvlucht en van zeer grote hoogte. We hebben daarbij gezien dat de strafrechtspleger niet lijdelijk deze omgeving als een vaststaand

gegeven aanvaardt, maar er iets mee doet. In de op de zaak gerichte afhandeling zien wij opnieuw de wisselwerking tussen het 'gegevene' (het dossier, de verdachte) en de persoon van de informatie-verwerker. Wanneer wij ons nu uitsluitend richten op de OvJ en de rechter¹⁾, dan zien wij hoe dezen achtereenvolgens de speelruimte die het dossier hun toelaat, invullen. De OvJ geeft tot aan de terechtzitting de toon aan: hij *krijgt* een dossier, en hij *maakt* een zaak. Hierbij kan hij tegenspel krijgen van de verdachte of diens raadsman, en verder van de zijde van de rechtbank: de Rechter Commissaris en de raadkamer in zaken waarbij voorlopige hechtenis moet worden toegepast. Dit laatste komt verhoudingsgewijs natuurlijk minder voor.

18

De OvJ geeft dus gestalte aan de strafzaak; en indien hij niet seponeert, dan legt hij het resultaat van zijn produktieproces en de daaraan verbonden keuzen in de vorm van een dagvaarding en dossier aan de rechter voor. Deze krijgt de door de OvJ afgebakende zaak als een 'objectief' gegeven voor zich, waar hij niet buiten mag treden (bijvoorbeeld de dagvaarding). Dit wil nog niet zeggen, dat er geen bewegingsvrijheid zou overblijven voor de rechter om aan de zaak verder vorm te geven. Als leider van de terechtzitting heeft de rechter een aantal wettelijke mogelijkheden, zoals schorsing, terugverwijzing naar de Rechter Commissaris en andere. We kunnen daar geen uitvoerige opsomming van geven.

Het gaat ons er hier slechts om aan te geven dat strafrechtspellers als 'probleem-oplossers' niet lijdelijk informatie 'innemen en verwerken'. Zij lossen hun strafrechtelijke problemen op door actief in hun omgeving en in de strafzaak in te grijpen. Met het oog daarop lijkt het ons goed nader in te gaan op het informatie-verwerkingsproces dat een onderdeel is van het strafrechtelijk probleem-oplossen.

¹⁾ Wij wijzen er op dat veel van wat wij hier over de OvJ zeggen in gevallen van ver doorgevoerde delegatie ook geldt voor de parketsecretaris die de zaken 'panklaar' voor de OvJ moet voorbereiden. Het merendeel der zaken zien vele OvJ's pas kort voor de zitting.

4. Enige aspecten van het informatieverwerkingsproces

Na onze verkenning door de werkomgeving van de strafrechtspeler keren wij weer terug bij de psychologie van het informatie-verwerken (als onderdeel van het probleem-oplossen). Wij zullen ons daarbij enigszins moeten verdiepen in de 'interne' mechanismen van de persoon van de strafrechtspeler, en in de effecten daarvan op het informatie-verwerken en probleem-oplossen. Hierbij zal blijken dat de grens tussen binnen- en buitenwereld vanuit de psychologie minder makkelijk te trekken is dan men op het eerste gezicht zou denken.

Bij het informatie-verwerken hebben wij immers met twee zaken rekening te houden: aan de ene kant de informatie-*invoer*, aan de andere kant de persoon van de informatieverwerker. Het betreft hier met name het gegeven dat men verbale informatie op meer dan één wijze kan uitleggen, als ook waarderen. Dit zou kunnen betekenen dat niet alleen het 'toemeten' van een 'juiste' straf een 'open' probleem is, maar dat ook het informatie-verwerkingsproces zelf in veel opzichten als zodanig kan worden geïnterpreteerd.

4.1. *Informatie is voor meer dan één uitleg vatbaar*

Een belangrijk kenmerk van de verbale informatie in het algemeen, en bij gevolg ook van de strafzaak-informatie, is dat zij voor meer dan één uitleg vatbaar is. De verwerking van zowel de mondelinge als ook de schriftelijke informatie kent een zekere speelruimte of interpretatie-vrijheid. Hoe groot deze interpretatie-vrijheid is, is niet in zijn algemeenheid te zeggen. Het komt ons evenwel voor, dat daaraan toch wel duidelijk 'objectieve'; of tenminste cultureel bepaalde grenzen gesteld zijn. Een zinsnede in een proces-verbaal zoals: 'de man sloeg mij met een knuppel op het hoofd, hetgeen mij pijn deed', lijkt ons in iedere cultuur voor slechts één uitleg vatbaar. Ook een proces-verbaal over een ontbrekend achterlichtje lijkt ons, althans in onze cultuur, geen problemen op te leveren.

Een dossier of een verhoor tijdens de zitting bestaat evenwel niet uit een aaneenrijging van

afzonderlijke taaluitingen. We kunnen de totale informatie van een strafzaak opvatten als een 'verhaal' rondom (een) strafba(a)r(e) feit(en), waarin verbalisanten, verdachten en getuigen hun bevindingen en zienswijzen onder woorden brengen en waarin tegenstrijdigheden en onduidelijkheden kunnen voorkomen. Dit kan leiden tot verschillende interpretaties van een en hetzelfde dossier. Hierbij denken wij niet alleen aan de taalkundige vorm of inhoud van het 'verhaal' als oorzaak. Onze gedachten gaan ook uit naar de persoon van de informatie-verwerker.

OvJ's en rechters beginnen strafzaken niet met een 'blanke lei' door te werken. Zij zijn deskundigen en beschikken over een ruime ervaring op hun gebied. In de psychologie wordt deze voorkennis met een ruime en nog intuïtieve term 'kennis van de wereld' genoemd (Neisser, 1976). Hoewel dit begrip nog enigszins vaag is, is het toch van groot belang voor het begrijpen van de wijze waarop informatie verwerkt wordt. Wij zullen er derhalve kort op in moeten gaan.

De laatste jaren zijn er pogingen gedaan om aan dit begrip een hechtere wetenschappelijke structuur te geven. Het gaat daarbij eigenlijk om de vraag: hoe zit het geheugen in elkaar? Zoals te voorzien lopen de meningen hierover nogal uiteen. Betrekkelijk wijd verbreid is de voorstelling dat het geheugen overwegend zou zijn opgebouwd uit geheugenbeelden, of 'mentale plaatjes' (mental images; Paivio, 1969). Deze voorstelling van het geheugen als bestaande uit mentale plaatjes is de laatste jaren in twijfel getrokken door o.a. Pylyshyn (1973).¹⁾ De controverse of het geheugen al dan niet met plaatjes en beelden is gestoffeerd, lijkt nu te worden ondervangen door de zogenaamde schematheorie zoals deze o.a. door Bobrow en Collins (1976) en door Neisser (1976) onder woorden is gebracht.

Het geheugen kan zowel bestaan uit schematische plaatjes ('cognitive maps', Downs en Stea, 1973) als ook uit abstracte schema's voor

¹⁾ Naar het oordeel van Kosslyn en Pomerantz (1977) was Pylyshyn te radicaal in zijn afwijzing van de 'imagery' hypothese. De plaatjeshypothese voldoet volgens hen even goed als de propositie-hypothese die Pylyshyn voorstelt.

verbale informatie. Deze abstracte mentale schema's zouden wij het beste kunnen vergelijken met de grammatica van onze taal. Evenals de taal vanuit een aantal abstracte regels snel en soepel kan worden gesproken en gelezen, zo zouden ook mentale schema's al naar de behoeften van het ogenblik in fracties van seconden kunnen worden uitgewerkt.

Hoewel het op het eerste gezicht een abstract en theoretisch begrip lijkt, gaat het toch om heel concrete dingen. Twee voorbeelden uit de praktijk zouden dit kunnen verduidelijken.

Als een OvJ of rechter zich voor de zitting voorbereidt leert hij niet het hele dossier uit zijn hoofd. Hij maakt een paar korte aantekeningen op de keerzijde van de dagvaarding. Aan de hand daarvan kan hij ter zitting makkelijk eventuele belangrijke details uit zijn geheugen reconstrueren, of, indien nodig snel zijn weg in het dossier vinden. Ook de dagvaarding kan opgevat worden als een schema, dat de juridische essentie van de strafzaak bevat. De strafzaak in zijn totaliteit is natuurlijk veel rijker aan details.

Ook psychologisch onderzoek naar het begrijpen en onthouden van verbale informatie heeft aan deze theorie een hechtere grondslag gegeven. Bransford en Johnson (1972, 1973) toonden aan dat een schijnbaar onzinnig en onsaamenhangend verhaal begrepen en onthouden kan worden wanneer lezers eerst een schematisch plaatje met de verborgen inhoud ervan te zien kregen. Rumelhart (1977) onderzocht de wijze waarop korte verhalen onthouden en in eigen woorden worden weergegeven. Hij concludeert dat lezers het gelezen verhaal reconstrueren vanuit een 'abstract' schema¹⁾ dat de kern van het betreffende verhaal zou bevatten (althans naar het oordeel van de lezer). Verschillende mentale schema's van één en hetzelfde verhaal kunnen leiden tot verschillende reconstructies, waarin in vergelijking met het oorspronkelijke verhaal fouten voorkomen. Deze fouten, weglatingen, toevoegingen en verdraaiingen en dergelijke zijn echter niet alle

¹⁾ Rumelhart spreekt over een 'problem solving scheme' als het meest abstracte verhaalschema: hoofdpersoon wil iets bereiken en zoekt naar passende middelen.

toevallig; zij vloeien voort uit de behoefte de reconstructie sluitend en logisch te maken. Deze behoefte om vanuit het eigen mentale schema de informatie op 'passende' wijze te verwerken tot een voor de persoon voor zijn gevoel samenhangend geheel, werd ook aange troffen bij experimentele onderzoeken naar de wijze waarop mensen vanuit hun zelfbeeld informatie over zich zelf verwerken (Markus, 1977).

Deze korte omweg door het geheugen kan begrijpelijk maken hoezeer de 'veelzinnigheid' van de strafzaak-informatie zowel naar de dossiergegevens en de verdachte, als naar de 'mentale structuur' van de rechter of OvJ verwijst. Enerzijds benaderen strafrechtsplegers de strafzaak vanuit hun schema's, die van persoon tot persoon kunnen verschillen. Anderzijds kan een strafzaak zijn opgebouwd uit verschillende verhaal-schema's: het verhaal van de verdachte, het slachtoffer, de reclassering e.d. Dit kan leiden tot verschillende lezingen van een en dezelfde zaak, doordat de strafrechtsplegers vanuit uiteenlopende mentale schema's verschillende keuzen doen uit de 'verhaalschema's' die blijkbaar aan een en hetzelfde dossier ontleend kunnen worden. Vanuit de psychologie van het probleem-oplossen is de uitspraak, dat in het strafproces veel van de persoon van de strafrechtspleger afhangt dan ook betrekkelijk zelf-evident. Interessanter is de vraag, of wij hier te maken hebben met irrationele factoren, die vreemd zijn aan ons idee van het recht, dan wel met rationeel gedrag *binnen* mentale schema's. Onze bevindingen uit het onderzoek naar beslissingsprocessen van OvJ's lijken er op te wijzen, dat hun probleem-oplossingsgedrag het beste kan worden beschreven als een rationele wisselwerking tussen de OvJ als informatie-verwerker enerzijds en de informatie-*invoer* anderzijds.¹⁾ Enerzijds begonnen OvJ's vanuit hun globale schema's ('kennis van de wereld', ervaring als OvJ e.d.) de dossiers

¹⁾ Neisser (1976) spreekt van een cyclisch proces van informatie-verwerken tussen enerzijds de informatie-verwerker, en anderzijds de 'objectieve' werkelijkheid. Uiteraard doet zich hier weer het eeuwenoude filosofische probleem voor, hoe deze werkelijkheid los van onze waarneming er wel uit zou zien. Wij kunnen daar in deze inleiding niet op in gaan.

te verwerken. Anderzijds werden deze globale schema's weer opgevuld, bevestigd, verworpen of gewijzigd aan de hand van de verwerkte informatie.²⁾ Het produkt van deze verwerkingscycli kan natuurlijk weer van persoon tot persoon aanzienlijk verschillen, maar lijkt ons toch wel binnen zekere 'grenzen' van de dossiergegevens te liggen.

Hiermee zijn wij weer terug bij de beginvraag van deze paragraaf: de 'veelzinnigheid' van de informatie van strafzaken. Enerzijds is er een 'weerbarstige' werkelijkheid. De feiten: 'Jan verdrinkt zijn vrouw' en 'Jan verdrinkt zijn poes' leveren nu eenmaal twee verschillende strafzaken op. Anderzijds wordt vanuit de mens aan deze weerbarstige werkelijkheid vorm en betekenis gegeven en is er een vaag overgangsgebied tussen de 'keiharde' werkelijkheid en dromenland. In dit overgangsgebied moet de strafrechtspeler een stroom van gevarieerde problemen oplossen. Een van deze problemen is het geven van een 'juiste' betekenis aan de dossiergegevens en het gedrag van de verdachte ter zitting. Zoals wij zullen zien, kunnen strafrechtsopvattingen bij het oplossen van dit soort problemen een belangrijke rol spelen.

4.2. *Het waarderen van informatie*

In de vorige paragraaf hebben wij vooral gekeken naar de wijze waarop mensen informatie interpreteren, hetgeen een verstandelijke, 'kennende' activiteit is. Deze benadering is evenwel eenzijdig. Strafrechtspellers moeten tot een *waarderend* oordeel komen over *verdachten* en *strafbare* feiten. Dit waarderend oordeel moet vervolgens worden omgezet in een straf, iets *onaangenaams* voor de veroordeelden. Wij zullen in deze paragraaf derhalve nader ingaan op wat wij zouden willen noemen het waarderend informatie-verwerken. Hierbij zullen wij ingaan op de relatie tussen het interpreteren en waarderen van informatie. Aan de samenhang tussen de meer verstandelijke aspecten van de informatie-verwerking (beter het 'kennen' in de meest algemene

²⁾ Watkins (1970) spreekt van 'imperfect rationality': beslissingen vinden plaats binnen een vereenvoudigd en gereduceerd beslissingsschema.

betekenis van het woord) en het waarderen (het gevoel) is nog betrekkelijk weinig aandacht besteed in de psychologie. Wij moeten ons dan ook enigszins baseren op de gedachten die Zajonc (1980) recentelijk heeft uiteengezet en op het gebruik dat hij maakt van het bestaande experimentele materiaal. Zajonc nu betoogt met kracht dat in alle situaties het waarderend ('affective') informatie-verwerken primairder is dan het verstandelijke informatie verwerken. Waarderen ('affect', voelen) is niet een soort aanhangsel van het verstandelijke informatie verwerken. Het volgt in een groot aantal opzichten zijn eigen weg. Dit wil nog niet zeggen, dat waarderend en verstandelijk informatie-verwerken los van elkaar verlopen. Beide kunnen elkaar sterk beïnvloeden. Bijvoorbeeld: een OvJ of rechter zal een dossier met '310 SR' (eenvoudige diefstal) vanuit een andere waardering beginnen te lezen dan een lijvig rapport over een moord of een verkrachting. Bij een diefstalletje kan een OvJ bij zichzelf zeggen: 'Laten we maar eens wat informatie inwinnen; misschien zit de man in de knoei'. Bij een ernstig feit kan hij van mening zijn dat reclasseringsrapporten e.d. toch niet zullen baten: de feiten zijn te erg, er moet ingegrepen worden. Maar een goed voorlichtingsrapport kan zo'n waarderingsoordeel naderhand toch weer bijsturen. Hoewel dit enigszins speculatief is, zouden wij op grond van het nauw samen gaan van 'kennen' en waarderen de laatst genoemde psychische functie ook willen benaderen vanuit de schematheorie. Iemands waarderingsinstelling vatten wij dus eveneens op als een samenstel van min of meer abstracte schema's. Analoog aan de

¹) Dit lijkt in tegenspraak met de voorstelling dat waarderingsinstellingen zo'n stabiel onderdeel van iemands persoonlijkheid zijn. We wijzen er in dit verband op dat, zoals Rumelhart stelde (1977), schema's verschillende niveau's van abstractie kennen. De meest abstracte schema's, die ook een zeer groot gebied van concrete verschijnselen bestrijken, lijken ons het moeilijkst te veranderen. Bijv.: de algemene notie over causaliteit is moeilijker te veranderen, dan kennis van concrete causale verschijnselen. Zo ook algemene noties over goed en kwaad, algemene cultuurwaarden e.d. Deze zijn moeilijker te veranderen dan specifieke oordelen over bijv. pornografie, huwelijk enz. (Zie noot 1 op blz. 25).

kennisschema's zouden ook de waarderings-
schema's snel en flexibel in concrete situaties
kunnen worden uitgewerkt. ¹⁾ Anders gezegd,
men beschikt niet over een volledig uitgewerkt
arsenaal van kant en klare waarderingsetiquet-
ten. Ook in het waarderen moet er soepelheid
bestaan voor een wisselwerking met een ver-
anderende omgeving, analoog aan de eerder
genoemde waarnemingscycli. Vanuit bepaalde
waarderingsschema's kijkt men op een bepaalde
wijze naar misdrijven en verdachten, en natuur-
lijk ook naar de maatschappij waarin deze
gesitueerd zijn. Maar informatie over de
verdachte(n), de gepleegde feiten, of sommige
seinen uit de maatschappij kunnen omgekeerd
invloed uitoefenen op de waarderingsschema's
van strafrechtsplegers. Dit kan dan weer een
andere wijze van informatie verwerken ten
gevolge hebben. Hoewel het een enigszins
speculatief voorbeeld is, lijkt de veranderde
houding van het Openbaar Ministerie tegenover
verkrachting redelijk binnen ons model geïnter-
preteerd te kunnen worden. Zoals Doomen
(1979) betoogt is het vroegere — tolerantere —
waarderingsschema bij het Openbaar Ministerie
onder druk van de vrouwenbeweging aanzien-
lijk gewijzigd. Dit leidde weer tot een andere
wijze van informatie-verwerken en probleem-
oplossen: minder sepots en hogere straffen.
Strafrechtsplegers (met name de rechters)
kunnen zich echter altijd onafhankelijk opstel-
len en zich aan deze druk onttrekken. Dit
betekent dat voor het waarderen van strafbare
feiten, de strafwaardigheid van daders, als ook
de zwaarte van de sancties er weinig vaste
ankerpunten zijn, waar rechters en OvJ's van-
uit kunnen gaan. Dit kan leiden tot een soms
aanzienlijke spreiding in de waardering van
strafrechtelijke informatie. Deze verschillen
in waardering kunnen weer leiden tot verschil-
lende voorstellingsschema's van de zaken, van
waaruit de strafrechtspeler zijn beslissing
moet nemen.

Hoewel het waarderen en interpreteren van
de informatie van een strafzaak elkaar sterk
beïnvloeden, raakt het waarderen sterker en
dieper de persoon van de strafrechtspeler dan
het interpreteren. Waarderingen zijn goed noch
fout, iets wat men van interpretaties nog wel
kan zeggen. Dit maakt het beoordelen van ver-

schillen in straftoemeting, voor zo ver dit gebaseerd is op een waarderingsoordeel, juist zo lastig. Niet alleen voor het publiek, de pers of andere critici, maar ook voor de strafrechtspiegers zelf. Bij onze observaties van het beslissen in de raadkamer (Van Duyne, Verwoerd e.a. 1981) trof het ons dat het beslissingsproces vooral stokte, wanneer de waardering van de feiten, of van de strafwaardigheid van de dader sterk uiteen liepen. 'Verstandelijke' argumenten vermochten de standpunten niet tot elkaar te brengen en er moest in zulke gevallen hetzij gestemd of 'gemiddeld' worden. Het feit dat er over waarderingsverschillen zo slecht kan worden onderhandeld is niet geheel onbegrijpelijk. De wijze waarop iemand mensen, dingen en gebeurtenissen waardeert, is diep in de persoon verankerd, en hangt ten nauwste samen met zijn 'kennis van de wereld' en zijn taakopvatting.

26

Over het waarderen, als een onderdeel van het informatie-verwerken en probleem-oplossen nog een laatste opmerking. In deze paragraaf hebben wij het waarderen niet onmiddellijk in verband gebracht met probleem-oplossen, hetgeen wij ten aanzien van het interpreteren van dossier-gegevens wel deden. Dit komt omdat de relatie tussen waarderen en probleem-oplossen nog verre van duidelijk is, en er nog weinig onderzoek naar gedaan is. Enerzijds dringen waarderingszaken zich op; men is er niet naar op zoek. Anderzijds kunnen de eenmaal beleefde waarderingszaken bepalend zijn voor de oplossing die voor het strafrechtelijk probleem gevonden wordt. Op dit vraagstuk zullen wij in de volgende twee paragrafen opnieuw ingaan, maar dan in het bredere perspectief van de taakopvatting van waaruit een rechter of OvJ werken, en die zij in hun concrete beslissingen tot uitdrukking brengen.

5. De taakopvatting

In de paragrafen over het informatie-verwerken zijn wij ingegaan op zeer algemene aspecten, die zowel betrekking hebben op de informatie-invoer, als ook op de persoon van de beslissende. Tussen beide bestaat een nauwe relatie: naar mate de dossier-gegevens voor meer interpretaties en waarderingszaken vatbaar zijn, wordt de persoon van de beslissende, zijn 'mentale uitrus-

ting' belangrijker. De schematische structuur van deze mentale uitrusting konden wij slechts zeer algemeen en abstract behandelen. Op één centraal onderdeel ervan zullen wij evenwel nader in moeten gaan. Dit betreft de opvattingen die strafrechtsplegers over zichzelf en over hun taak als rechter of OvJ hebben. Deze 'zelfopvatting' is een zeer centrale, maar moeilijk te omschrijven notie. De hiermee samenhangende problematiek is in de psychologie ook geenszins opgelost. We zullen ons er slechts toe beperken het belang van deze notie voor ons onderwerp aan te geven.

De hier uit de psychologie voorgestelde schematheorie is nog recent¹⁾ en er bestaan nog tal van onduidelijkheden. Het beeld dat de resultaten van de verschillende onderzoeken ons van bijv. het geheugen, de waarneming e.d. leveren is nog zeer brokkelig. Het 'centrale punt' ontbreekt nog. Hoewel nog enigszins hypothetisch, lijkt ons dit de hier voorgestelde zelfopvatting te zijn. Markus (1977) spreekt over 'zelfschema'. Zonder ons nu verder te verdiepen in de specifieke mechanismen van dit zelfschema, zullen wij dit begrip toepassen op ons specifieke onderwerp. We zullen het evenwel inperken tot de opvattingen die strafrechtsplegers hebben over de door hen uit te voeren taken, en daartoe de term 'taakopvatting' invoeren. Deze term heeft niet alleen betrekking op wat de strafrechtspeler denkt over de taken van de rechter of OvJ in het algemeen. De taakopvatting werkt door in de concrete beslissingen en keuzen van alledag. Dit kan zich op verschillende wijzen uiten. In de eerste plaats heeft de taakopvatting een belangrijke *richtinggevende* functie in het informatie-verwerkingsproces. Zowel in het algemeen als in het bijzonder. Een OvJ die vindt dat hij geen maatschappelijk werker is, zal een reclasseringsrapport anders verwerken of minder snel aanvragen, dan een OvJ die er vooral op uit is om verdachten er bovenop te helpen. Een ander voorbeeld levert de door ons waargenomen verschillen in opvatting over het delegeren van werkzaamheden van door OvJ's

¹⁾ Het begrip schema zelf is van oudere datum. Het werd reeds gebruikt door Otto Selz (1922) en Barlett (1932).

aan parketsecretarissen. De ene OvJ zei: 'Als ik delegeer dan delegeer ik ook', en aldus liet hij zo veel mogelijk aan zijn secretaris over, en beperkte hij het dossier lezen tot een minimum. Andere OvJ's hadden evenwel een ander idee over delegeren: zij vonden het belangrijk om de strafzaakinformatie zo uitvoerig mogelijk te verwerken, en veronderstelden niet, dat als de parketsecretaris het dossier had gelezen, zij alleen nog maar marginaal hoefden te toetsen. In de tweede plaats is de taakopvatting zeer nauw verweven met wat wij in de vorige paragraaf noemden: het *waardere* informatie-verwerken. De strafrechtspleger die een bepaalde inbreuk in de rechtsorde zwaar op neemt, zal zijn taak als rechter of OvJ op dit punt anders vervullen dan een ambtsgenoot die er makkelijker over denkt. We zouden in dit opzicht willen verwijzen naar de behandeling van de bekende verkrachtingszaak tegen de Hell's Angels, door enerzijds de rechtbank en anderzijds het hof te Amsterdam.

In de derde plaats heeft de taakopvatting een belangrijke functie ten aanzien van de *strafvorming*. Zij bepaalt voor het gevoel van de strafrechtspleger wat een 'juiste' straf behoort te zijn. Zij legt een soort innerlijke toets op aan het open probleem-oplossen, het 'freies Ermessen'. Dit kan zich op uiteenlopende wijzen zeer concreet uiten: bijv. een rechter of OvJ die de voorwaardelijke of korte vrijheidsstraf niet als een geschikte justitiële reactie opvat, zal deze straffen uit zijn arsenaal van mogelijke probleem-oplossingen uitsluiten. Hij kan tot deze opvatting komen omdat hij niet gelooft in het nut van dit soort straffen. Een ambtsgenoot die dat soort straffen wel zinvol acht, of gewoon een korte vrijheidsstraf *waardeert* als een correcte reactie op een niet al te zwaar misdrijf zal tot een andere oplossing komen.

De drie genoemde functies lopen in het dagelijks leven natuurlijk door elkaar, en gewoonlijk zullen zij in het geheel niet uit elkaar te halen zijn. Het waarderen speelt in alle drie een rol. Hetzelfde geldt voor het informatie-verwerken, dat immers niet ergens halverwege wordt stop gezet. En tenslotte werkt in die taakopvatting weer de eerder genoemde 'kennis van de (strafrechtelijke) wereld' door. Hoe

concreet dit doorwerkt illustreerden we door een strafrechtspeler die niet in een voorwaardelijke straf gelooft te plaatsen tegenover degene die dat wel doet. Het doet — psychologisch — niet ter zake of zijn kennis (en daarmee zijn opvatting) 'fout' is: als hij erin gelooft zal hij naar zijn overtuiging handelen.

6. Samenvatting

Op dit punt aangekomen zouden wij de onderwerpen die tot nu toe aan bod zijn gekomen kort willen samenvatten.

Het model van de psychologie van het probleem-oplossen bleek tal van aspecten van het strafrechtelijk handelen te omvatten. Wij richtten ons in dit opstel op het straftoemeten als een vorm van open probleem-oplossen: de beslisser heeft geen onbetwistbare toets om zijn probleem-oplossing op zijn 'objectieve' juistheid te toetsen. Probleem-oplossen is niet alleen een proces 'in het hoofd' van de OvJ of rechter: hij moet op tal van punten met zijn werkomgeving rekening houden, of op deze werkomgeving ingrijpen en er iets aan veranderen, bv. een bepaald beleid voeren. Deze werkomgeving levert de strafrechtspeler de 'informatie-invoer' (de strafbare feiten en verdachten) die hij moet verwerken. Deze informatie-verwerking zelf kan ook opgevat worden als een probleem-oplossing: de betekenissen van de dossiergegevens liggen niet vast, zij zijn voor meer dan een uitleg vatbaar. Bij het interpreteren van de strafzaak-gegevens speelt de mentale uitrusting, (de mentale schema's) van de OvJ en rechter een belangrijke rol. Dit is nog sterker het geval bij het waarderen van de strafzaak-gegevens. Hoewel het waarderen en interpreteren wel in twee afzonderlijke paragrafen zijn behandeld, moet er toch van worden uitgegaan dat zij in het totale informatie-verwerkingsproces sterk op elkaar inwerken.

Een belangrijk stuurmechanisme in het open probleem-oplossen is de taakopvatting van waaruit de strafrechtspeler werkt. De taakopvatting geeft richting aan de wijze waarop de strafrechtspeler denkt en voelt (interpreteert en waardeert) en fungeert tevens als innerlijke toets voor het eigen handelen.

7. Tussen tautologie en paradox

In onze interpretatie van het strafrechtelijk-beslissen stond de persoon van de strafrechtspeler als probleem-oplosser centraal. Als belangrijke elementen van het verwerkingsproces voerden wij in: de 'kennis van de (*strafrechtelijke*) wereld', die in de vorm van schema's in het geheugen van de strafrechtspeler is opgeslagen: de waarderingsschema's en de taakopvatting van waaruit de strafrechtspeler de werkelijkheid en zijn eigen handelen beoordeelt. In dit laatste ligt een moeilijkheid, althans vanuit de idee van het *open* probleem-oplossen. Zoals wij in de slot-alinea van paragraaf 2 stelden, ontwerpt de strafrechtspeler wel tal van oplossingen, maar in de meeste gevallen kan hij om praktische of principiële redenen niet te weten komen of hij wel de juiste oplossing gevonden heeft. Hier zit iets paradoxaals: de strafrechtspeler tracht zijn 'problemen' wel zo goed mogelijk op te lossen, maar of hij daar werkelijk in slaagt kan hij bij gebrek aan een goede maatstaf vaak niet te weten komen.

30

Naast deze paradox hebben we met het begrip taakopvatting ook een cirkelredenering of tautologie in huis gehaald. Het centraal plaatsen van de taakopvatting zegt zoveel als: strafrechtspeler geven een bepaalde straf omdat zij goed vinden dat deze straf opgelegd wordt. Men kan een en ander natuurlijk zorgvuldig 'met redenen omkleden'. Maar ontdaan van alle omkleeding komt men weer op de tautologie terug.

Wij zullen in de volgende paragraaf eerst een poging doen om de paradox vanuit onze psychologische benadering op te lossen. Met de tautologie zullen wij — psychologisch — echter blijven zitten. Niettemin zullen wij haar vanwege de praktische gevolgen die zij heeft voor de rechtspleging ter discussie stellen.

7.1. *Ars acqui, de kunst van het rechtdoen*

De strijdigheid die wij hier schetsen lijkt weinig te passen in de opvatting van de strafrechtspeling als een vorm van 'social engineering', dat gericht moet zijn op de bestrijding van de misdaad, of op de verandering van bepaalde soorten maatschappelijk ongewenst gedrag. Vanuit het doel-middelperspectief dat vooral

gericht is op 'nuttige' doelen zoals generale en speciale preventie (Langemeijer, 1964; van der Werff, 1976) lijkt het vreemd, dat mensen doelen nastreven, terwijl zij in de meeste gevallen niet weten of zij deze ook inderdaad bereiken. Psychologisch is dit ook een merkwaardige situatie. Het betekent dat rechters en OvJ's geen 'kennis van resultaten' van hun handelen zouden krijgen. De verdachte krijgt zijn straf; de meesten verdwijnen uit het blikveld; sommigen duiken weer op bij andere rechtbanken of rechters/OvJ's en anderen verdwijnen voorgoed uit het systeem. Indien de rechter of OvJ toch weer een hem bekende verdachte voor zich krijgt, dan is de tijdspanne te lang om van een 'terugkoppeling' van resultaten te kunnen spreken. Ondanks deze stand van zaken lijkt het strafrechtelijk handelen niet of weinig door dit gebrek aan terugkoppeling gestoord te worden. Dit lijkt echter in tegenspraak met bevindingen van psychologisch onderzoek. Zo maakt men in psychologische experimenten juist gebruik van deze zgn. kennis van resultaten om iemands prestaties te kunnen beïnvloeden. Wanneer men geen kennis van resultaten krijgt, dan blijken prestaties op den duur achteruit te gaan. Hoe belangrijk deze terugkoppeling is, bleek uit een *foutieve* of fictieve terugkoppeling van 'resultaten'. Bij waarnemingsexperimenten leidde dit tot betere prestaties dan wanneer tegen de proefpersonen helemaal *niets* werd gezegd over de resultaten van hun handelen (Mackworth, 1970). Wanneer wij nu van het psychologisch laboratorium overstappen naar de realiteit van het strafrecht, dan kan men zich afvragen waardoor rechters en vooral de 'specialisten', de OvJ's, bezielde zijn.¹⁾ Zouden zij een bijzondere groep vormen waarop de bovenstaande bevindingen niet van toepassing zijn zodat zij géén

¹⁾ We gaan hier steeds impliciet ervan uit dat strafrechters en OvJ's uitsluitend straftoemtingsdoelen nastreven. Functionarissen kunnen echter ook doelen van de organisatie, of eigen doelen nastreven, en het eigenlijke strafrechtelijke werk zoveel mogelijk vereenvoudigen. Dit soort ontsnappingsmechanismen, waarvan het belang niet moet worden onderschat, liggen evenwel buiten het gebied van de psychologie van het probleem-oplossen. Sociaal-organisatorisch onderzoek zou hierop meer licht kunnen werpen.

terugkoppeling van waarneembare resultaten van hun beslissingen nodig hebben? Dit lijkt ons niet geheel voor de hand te liggen. De gehele doel-middelbenadering van het strafrecht, alsook de bovengenoemde psychologische experimenten gaan uit van een toetsing van concrete resultaten aan een concrete maatstaf. Het is de vraag of dit voor het in stand houden van tal van menselijke gedragingen wel een eerste vereiste is.

Wij zullen proberen dit vraagstuk op te lossen door de strafrechtspeler te vergelijken met andere probleem-oplossers in open probleemsituaties. We dachten daarbij aan beoordelaars van moeilijk meetbare producten, zoals juryleden of een examinerator bij kunstexamens. Er is ons evenwel geen onderzoek bekend naar het probleem-oplossen van dit soort beoordelaars. Wel zijn er enige studies verricht naar het 'creatieve' probleem-oplossen van kunstenaars zelf. Hoewel het misschien gewaagd is om een strafrechtspeler, die op een ochtend bijvoorbeeld 20 politierechterzaken afwerkt, met een kunstenaar te vergelijken, lijkt het ons de moeite waard om te onderzoeken of er *structureel* parallellen zijn, die paradox helpen op te lossen.

32

Uit de studie van Enzensbergen (1965) naar het ontstaan van een gedicht, en van Reitman (1965) naar het componeren van een fuga, kan worden afgeleid, dat het scheppen van een kunstwerk niet alleen afhangt van een eerste ingeving. Het basisschema (de eerste strofe van het gedicht, het thema van de fuga) is weliswaar 'gegeven', maar daarna volgt een stapsgewijs, technisch productieproces dat veel lijkt op het cyclisch verwerkingsproces dat wij bij de bespreking van de informatie-verwerking tegen kwamen. Stap voor stap wordt aan het kunstprodukt vorm gegeven. Sommige stapjes lijken erg makkelijk andere weer moeilijker. Voor alle tussen-stappen geldt een soort van innerlijk afweging: is dit goed? had ik dit willen uitdrukken? Strookt dit met mijn opvatting over wat een goed produkt behoort te zijn? Dit creatieve proces moet overigens niet verward worden met de *moeite* die het kost. Tal van creatieve probleem-oplossingsprocessen komen moeiteloos tot stand. Ook een rechter of een OvJ kunnen bijv. op een politierechter-

zitting (tussen de nodige onmiskenbare routines door) 'creatief' bezig zijn, ofschoon alles gladjes en met vanzelfsprekendheid afgewerkt lijkt te worden.

De overeenkomsten van dit kunstzinnige 'creatieve' probleem-oplossen met het strafrechtelijk probleem-oplossen zouden wij als volgt willen samenvatten.

In de eerste plaats is er — binnen een veel strengere (wettelijke) werkomgeving¹⁾ — sprake van een cyclisch proces, waarbij de OvJ als eerste²⁾ en vervolgens de rechter al doende hun produkt creëren. Iedere produktiestap houdt nieuwe opdrachten en verplichtingen in, waardoor stap voor stap het probleem-oplossingsproces ingeperkt wordt. Bijvoorbeeld: het besluit om tegen verdachten voorlopige hechtenis te vorderen betekent zowel extra werk als ook een vrijheidsbeperking van de OvJ. Hij kan nu in zijn strafeis moeilijk volstaan met een boete of een voorwaardelijke straf.

Ook bij OvJ's of rechters is er sprake van een afweging tegen een innerlijke maatstaf: 'Zijn deze feiten zwaar genoeg om verdachten in voorlopige hechtenis te houden?' (het antwoord op deze vraag kan weer van invloed zijn op de strafmaat). 'Vind ik de verdachte voldoende gestoord om de zaak aan te houden voor nader psychiatrisch onderzoek?'

Tenslotte zal ook de strafrechtspeler een positief antwoord moeten geven op de vraag: 'is dit overeenstemmig met mijn *taakopvatting*?' Deze innerlijke toets blijft als gewetensfunctie, als uiteindelijke maatstaf gelden.

Wanneer wij nu weer opnieuw naar onze paradox kijken, dan lijkt deze vanuit het door ons geschetste perspectief inderdaad op te lossen. OvJ's en strafrechters verrichten hun taken o.i. niet in de eerste plaats vanuit een behoefte om bepaalde nuttige effecten te sorteren. Dit kan er natuurlijk als een zeer belangrijk onderdeel van hun motivering bijkomen, maar het lijkt ons niet een eerste drijfveer, noch een eindtoets. Hiervoor zouden wij

¹⁾ De vrijheid van het kunstenaarschap moet ook weer niet overdreven worden. De kunstenaar kent geen formele regels, maar wel een traditie, die in gevarieerde mate zijn vrijheid kan inperken.

²⁾ De OvJ is natuurlijk weer de ontvanger van het produkt dat de politie hem levert.

eerder hun gevoel voor en hun opvatting over wat billijk is willen aanmerken. Strafrechtsplegers hebben inderdaad geen kennis van *uitwendige* resultaten nodig, zolang zij in overeenstemming met hun gevoel voor billijkheid handelen.¹⁾

7.2. De tautologie ter discussie

De oplossing van de paradox in de vorige paragraaf laat ons nog wel de tautologie over (ik handel zo, omdat ik het juist vindt zo te handelen). Zoals wij zullen zien, stelt deze tautologie ons voor een netelig vraagstuk dat buiten het gebied van de psychologie ligt, en dat wij niet kunnen oplossen. Het bevat vanuit het perspectief van de materiële rechtsgelijkheid een dilemma dat men, naar ons toeschijnt, hoogstens kan doorbreken, maar niet blijvend kan oplossen. De vorige paragraaf eindigde een beetje idealistisch: strafrechtsplegers handelen 'naar eer en geweten'. Dit is vanzelfsprekend een goede zaak. Maar toch, is deze 'eer en geweten', deze taakopvatting, niet een beetje te persoonlijk? Laten wij, teneinde deze vraag wat meer reliëf te geven, eerst kijken wat er van de taakopvatting naar buiten toe blijkt; naar de justitiabelen, de rechtbankverslaggever en het publiek. Wij kunnen hierover vrij kort zijn: het antwoord op deze vraag hangt sterk af van de communicatievaardigheden van de rechter of OvJ. Het is evenwel alleszins aannemelijk dat alleen zeer goede waarnemers en intimi iets van deze zo belangrijke taakopvatting kunnen bespeuren. En de justitiabelen en het publiek kunnen zeker niet tot deze groep gerekend worden. Requisitoirs die door anderen dan de rechter, raadsman en de ervaren journalist begrepen kunnen worden, komen niet iedere dag voor hoewel hier een onderscheid gemaakt moet worden tussen de politierechter-zitting en de meervoudige kamerzitting. Voor wat betreft de motivering van het vonnis kunnen wij haast nog stelliger zijn: een behoorlijke schriftelijke

¹⁾ Men zou hier kunnen spreken van een 'innerlijke terugkoppeling'. Wij aarzelen echter om dit begrip in te voeren: evenals dit ten aanzien van het begrip informatieverwerking het geval is, is ook bij het begrip terugkoppeling de scheiding tussen 'innerlijk' en 'uiterlijk' minder gemakkelijk aan te brengen dan men denkt.

motivering van de strafmaat komt zelden voor.¹⁾ Naar de begrijpelijkheid van mondelinge motiveringen is nog maar weinig onderzoek gedaan. Toch is het mogelijk dat de situatie ook hier weinig rooskleurig is. Zo is het de schrijver dezes meer malen overkomen dat veroordeelden hem in de gang voor de rechtzaal om uitleg vroegen. 'Wanneer moet ik gaan zitten' luidde een vraag van een verdachte, die net twee weken *voorwaardelijk* had gekregen. 'Waarom krijg ik mijn weegschaal niet terug?' vroeg een andere veroordeelde, aan wie zojuist verteld was dat hij zijn inbeslag genomen bezit kon terug krijgen. En dit waren geen incidentele gevallen. Hierbij dient te worden aangetekend, dat het hier niet ging om onzorgvuldig formulerende rechters, maar om een fundamenteel communicatieprobleem in de rechtspraak: de begripskloof tussen justitiabelen en strafrechtsplegers.

35 Laten wij nu weer terugkeren tot het probleem van de verschillen in straftoemeting, maar nu vanuit de justitiabele. Gelet op het bovengenoemde communicatieprobleem moet het voor een veroordeelde een schrale troost zijn om te weten, dat hij 'naar eer en geweten' van de rechtbank A vier maanden moest zitten, maar met evenveel 'eer en geweten' van de naburige rechtbank slechts twee maanden. Zeker wanneer de motivering van de beslissing gebrekkig is, of deze hem om andere redenen ten ene male ontgaat. Dit is de keerzijde van persoonlijke taakopvatting.²⁾

Zoals wij gezegd hebben, hebben wij op het hier geschetst dilemma geen pasklaar antwoord. Tussen de taakopvatting en het daarmee samenhangende straftoemetingsproces enerzijds, en de materiële rechtsgelijkheid anderzijds blijft een spanning bestaan. Toch willen wij een

¹⁾ Volgens Knigge (1980) schijnt de Hoge Raad na 1974 de beslissingen en motiveringen van de feitelijke rechter meer op hun 'redelijkheid' te toetsen. In het grotere geheel is het aantal goed gemotiveerde vonnissen echter nog gering. Zie 'de witte raaf' van Van Veen (1977).

²⁾ Enige relativering is ook hier weer op zijn plaats, maar nu vanuit de tijds-dimensie: het moet voor een veroordeelde die net 14 dagen voor dronken rijden heeft uitgezeten en even schrale troost zijn om uit de krant te lezen, dat de opvattingen over de korte vrijheidsstraffen verouderd zijn en er in plaats daarvan meer boetes opgelegd zullen worden.

paar suggesties doen, die in deze toestand enige beweging kunnen brengen. Hierbij gaan wij uit van de volgende stelling: (*straf*)rechtsplegers bekleden een *openbaar* ambt met zeggenschap over andermans goed en vrijheid. Dit brengt met zich mee dat hun taakopvattingen niet als een particulier 'eigendom' aan de waarneming, aan aanval en kritiek onttrokken kunnen worden. Van daaruit zou gezocht kunnen worden naar maatregelen die de communicatie en de zichtbaarheid van deze opvattingen vergroten.

— In de eerste plaats lijkt de *externe* communicatie voor verbetering vatbaar. Hier vermelden wij slechts het motiveringsprobleem van het vonnis. Het blijft een onaangename zaak dat de motivering van de straftoemeting in de meeste gevallen tot een betekenisloze formulering beperkt blijft.¹⁾ Het standaard antwoord op dit bezwaar is: in hoger beroep of cassatie wordt het vonnis op grond van zijn motivering vernietigd. Het is de vraag of hier geen sprake is van een vicieuze cirkel: doordat er zo weinig gemotiveerd wordt ontstaat er ook geen referentiekader waarin motiveringen werkelijk getoetst kunnen worden. Beerling (1973) noemt (naast de factoren: collegiale rechtspraak en werkbelasting) als eerste oorzaak voor het gewoonlijk achterwege blijven van een strafmotivering de onzekerheid over de doelen van de straf of maatregel. Ook Oomen (1978) vermeldt een soortgelijk bezwaar. Maar hij merkt tevens op: 'de rechter is er niet op ingesteld, hij heeft er geen ervaring mee, terwijl hem als hij zijn rechterlijke loopbaan begint nu ook niet bepaald enthousiasme wordt bijgebracht om in dit opzicht van het gevestigde patroon af te wijken'. Anders gezegd: het geven van een inzichtelijke motivering lijkt niet tot de traditionele taakopvatting van de rechter te worden gerekend.²⁾ Het argument van de vergrote werklast is moeilijker te beoordelen. We kunnen hooguit de argumenten omdraaien en de vraag stellen of dit bezwaar ook zou gelden

¹⁾ Dit is overigens niet het enige vreemde van de rechtsgang: even vreemd is het gegeven dat men van het vonnis geen afschrift krijgt, tenzij men erom vraagt of in hoger beroep gaat.

²⁾ Wij wijzen op de gang van zaken in Breda, waar deze traditie wel is ontstaan, en waar de straftoemeting wel gemotiveerd wordt. V.d. Plas, Trema '78.

indien het geven van een strafmotivering sinds jaar en dag wel een onderdeel van de taakopvatting van de rechter zou zijn geweest. Ook hier dient het gevaar van een vicieuze cirkel niet uitgesloten te worden.

Tenslotte dient in twijfel getrokken te worden of een motivering van met name de strafmaat wel zo lang, ingewikkeld en daarmee tijdrovend zou moeten zijn. Ons onderzoek naar het beslissen van rechters en OvJ's bevestigde juist de bevindingen van ander onderzoek naar probleem-oplossen: nl. dat het aantal factoren waarmee bij het beslissen rekening gehouden wordt betrekkelijk gering is.¹⁾ De aandachtsspanne, het actieve geheugen van de mens is nu eenmaal zeer beperkt en laat zich moeilijk overbelasten. Uitgaande van deze bevindingen zou het toch niet onmogelijk moeten zijn een eenvoudige motivering van de strafmaat te geven. En om dit laatste gaat het immers bij de veroordeelde die de feiten heeft bekend.

37

Voor wat betreft de mondelinge motivering (en ook requisitoir) een enkel woord. We wezen op het geweldige communicatie-probleem tussen aan de ene kant de veroordeelde, die onzeker en zeer gespannen verneemt wat hem te wachten staat, en aan de andere kant de rechter, meester van de situatie die slechts in hoger beroep kan worden tegen gesproken. In zo'n situatie hangt alles af van het didactisch vermogen van de rechter (en OvJ in zijn requisitoir) om het vonnis en zijn overwegingen begrijpelijk uit te drukken. Ook hier lijkt ons de traditie de meest belangrijke factor: het door ons veel gehoorde argument: 'wij kunnen in onze taal toch niet tot het begripsniveau van de justitiabelen afdalen' lijkt althans wel in deze richting te wijzen.²⁾

¹⁾ Elstein e.a. (1978).

²⁾ De gedachte dat begrijpelijke taal niet meer de passende 'statige' rechtstaal zou zijn is o.i. onjuist. Bij wijze van proef hebben wij enige mondelinge vonnissen op de band opgenomen en herschreven: de grootste moeilijkheid bleek niet de statigheid van de taal, maar de lengte en ingewikkeldheid van de zinnen te zijn. Grammaticale vereenvoudiging behoeft echter nog niet de 'statigheid' van de taal aan te tasten. Het zou de moeite waard zijn deze kleine proef in een uitgebreider experiment te herhalen.

In de tweede plaats is de interne communicatie binnen en tussen de rechtbanken en parketten van groot belang. Hoewel hierover nog weinig bekend is, kan men zich ten minste afvragen of er voldoende communicatie is, voldoende confrontatie tussen de diverse taakopvattingen. Wanneer wij allereerst weer kijken naar het gebeuren op de zitting, dan valt op dat de rechter, zelfs bij een uitvoeriger motivering zelden ingaat op wat de OvJ in zijn requisitoir naar voren gebracht heeft. Dit lijkt alleen voor te komen, indien de rechter sterk van de eis van de OvJ afwijkt.

Op de noodzaak van meer parketoverleg ten aanzien van de strafvorming is onder meer gewezen door Van der Kaaden en Steenhuis (1976). Het blijft evenwel twijfelachtig of het parketoverleg gebruikt wordt voor beleidsvorming vanuit de diverse taakopvattingen van de leden van een parket. Of, zoals een OvJ dit onlangs op een symposium gehouden in het Ministerie van Justitie uitdrukte:¹⁾ 'Parketvergaderingen gaan doorgaans heen aan organisatorische beslommeringen, terwijl de vorming van een strafeisenbeleid te veel een onderhandelen over de hoogte van de strafeis wordt, waarbij wij aan de grondslagen niet toekomen'. Zonder onderzoek kan zo'n uitspraak natuurlijk niet als typerend voor de landelijke situatie opgevat worden, maar het lijkt ons een (ongewenste) stand van zaken waarmee rekening gehouden moet worden.

Over de situatie bij de zittende magistratuur is nog minder bekend. De rechter is onafhankelijk en hoeft zich — buiten de raadkamer — aan een 'confrontatie van opvattingen' niets gelegen te laten liggen. Toch betekent de onafhankelijkheid van de zittende magistratuur voor ons niet dat rechters voor elkaar, of voor het Openbaar Ministerie onzichtbaar zouden moeten blijven.

Tenslotte dienen wij de vraag onder ogen te zien, of een grotere interne en externe communicatie zullen leiden tot een harmonisering van de straftoemeting. Zonder een onderzoek is zo'n vraag niet te beantwoorden. Het lijkt

¹⁾ Dit symposium, gehouden op 7 november 1980, had als onderwerp het onderzoek naar (straf)rechtsvorming.

ons in elk geval geen benadering die in dit opzicht *snel* resultaten zal opleveren (hoewel een verbeterde communicatie op zich zelf reeds een belangrijk resultaat van een experiment zou zijn). Hier staat evenwel tegenover dat de door ons voorgestelde aanpak beter aansluit bij wat OvJ's en rechters voelen en denken, dan een harmoniseringsmaatregel zoals de *richtlijnen* voor de strafvordering, althans voorzover deze als *bindend* op te vatten zijn (Hoekema, 1978).

Psychologisch kunnen bindende richtlijnen het effect hebben, dat zij het probeem-oplossend gedrag veranderen in een vaste routine, iets wat Van Doorn reeds in 1974 opmerkte. Richtlijnen kunnen de onzekerheid, die nu eenmaal eigen is aan het open probleem-oplossen wel wegnemen, maar daarmee kan ook de eigen verantwoordelijkheid, het functioneren vanuit een bewuste taakopvatting weggedrongen worden. Wat wij de tautologie van het persoonlijk handelen noemden, wordt dan de tautologie van de richtlijnen: 'Ik eis twee weken gevangenisstraf, omdat ik van de richtlijnen twee weken moet eisen'. Afgezien van de geschetste psychologische effecten lijkt deze stand van zaken o.i. de externe communicatie weinig te bevorderen. Anders zou het zijn, indien richtlijnen niet fungeren als hiërarchische controle-middelen voor het strafeisbeleid van de OvJ's, maar als 'uitgangspunten' waarvan de OvJ *gemotiveerd* kan afwijken. Hij stelt niet alleen de richtlijnen waarvan hij wenst af te wijken ter discussie, maar tevens zijn eigen taakopvatting. En vanuit onze benadering is er geen reden waarom hij dat niet doet: indien het beslissen vanuit de taakopvatting naar 'eer en geweten' geschiedt, en indien de persoon van de strafrechtspeler in dit opzicht inderdaad zo belangrijk is, dan is het van het grootste belang dat hij daadwerkelijk in het daglicht treedt.

Anjou, L. J. M. d'., G. de Lange en J. J. van der Kaadèn. Effectiviteit van sancties.

's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum, 1975.

Barlett, F. C. Remembering.

Cambridge, Cambridge university press, 1932.

Beerling, H. W. R. Motivering door de rechter van de strafmaat.

Nederlands juristenblad, nr. 5, 3 februari 1973, blz. 125-137.

Bergeijk, G. A. van. en J. J. van der Kaaden. Harmonisering van het vervolgingsbeleid in discussie.

's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum, 1977.

Beslissingsmomenten in het strafrechtelijk systeem; bundel voor het congres van de Nederlandse vereniging voor criminologie, op 8 en 9 juni 1978; onder red. van L. Gunther Moor en E. Leuw.

Utrecht, Ars Aequi, 1978.

Bobrow, D. G. and A. Collins (eds). Representation and understanding; studies in cognitive science.

New York, Academic press, 1975.

Bransford, J. D. and M. K. Johnson. Considerations of some problems.

40 In: Visual information processing.

New York, Academic press, 1973.

Bransford, J. D. and M. K. Johnson. Contextual prerequisites for understanding.

Journal of verbal learning and verbal behavior, 1972, blz. 717-726.

Bunt, E.G. van de. Besluitvorming op het parket.

In: **Beslissingsmomenten** in het strafrechtelijk systeem.

Crombag, H. F. M., J. L. de Wijkerslooth en M. J. Cohen. Een theorie over rechterlijke beslissingen.

Groningen, Tjeenk Willink, 1977.

Dörner, D. Die kognitive Organisation beim Problemlösen.

Bern, Huber, 1974.

Doomen, J. Verkrachting, vrouwenbeweging en justitie.

Justitiële Verkenningen, nr. 8, 1979, blz. 20-27.

Doorn, J. A. A. van. Boekbespreking van: Franken, H. Vervolgingsbeleid.

Delikt en delinkwent, 1974, blz. 69-76.

Downs, R. M. and D. Stea (eds). Image and environment.

Chicago, Aldine press, 1973.

Eastman, Ch. M. Cognitive processes and ill-defined problems: a case study from design.

- In: Proceedings of the international joint conference on artificial intelligence, 1969.
- Elstein, A. S., L. S. Shulman and S. A. Sprafka.** Medical problem solving. Cambridge, Mass., Harvard university press, 1978.
- Enzensberger, H. M.** Gedichte; die Entstehung eines Gedichts. Frankfurt, Suhrkamp, 1965.
- Groot, A. D. de.** Thought and choice in chess. The Hague, Mouton, 1967.
- Hoekema, A. J.** Opsporing- en vervolgingsrichtlijnen; een rechtssociologisch onderzoek. Delikt en delinkwent, 8e jrg., nr. 7, september 1978, blz. 443-487.
- Hogarth, J.** Sentencing as a human process. Toronto, University of Toronto press, 1971.
- Jongman, R. W.** Het oog van de meester. Den Haag, Mouton, 1967.
- Kaaden, J. J. van der.** en D. W. Steenhuis. Harmonisering van de straftoemeting in discussie; een bijdrage aan de harmonisering van het strafvorderingsbeleid in het ressort Arnhem. 's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum, 1976.
- Katona, G.** Organizing and memorizing. New York, Columbia university press, 1940.
- Knigge, G.** Beslissen en motiveren. Alphen aan den Rijn, Tjeenk Willink, 1980.
- Kosslyn, S. M.** and J. R. Pomerantz. Imagery, propositions, and the form of internal representations. Cognitive psychology, 1977, blz. 52-76.
- Langemeijer, G. E.** Eerherstel der generale preventie-gedachte. Besproken in: Nederlands juristenblad, 1964, nr. 10.
- McCarthy, J.** The inversion of functions defined by turing machines. In: Automata studies; annals of mathematical studies, 34. San Francisco, Freeman, 1956.
- Mackworth, J. F.** Vigilance and attention. Harmondsworth, Middlesex, 1970.
- Markus, H.** Selveschemata and processing of information about the self. Journal of personality and social psychology, 35e jrg., nr. 2, 1977, blz. 63-78.
- Neisser, U.** Cognition and reality. San Francisco, Freeman, 1976.

- Newell, A. and H. A. Simon. Human problem solving.
Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1972.
- O.M. en strafvorderingsbeleid.
Justitiële verkenningen, nr. 8, 1977.
- Oomen, C. P. Ch. M. Rationaliteit en gelijkheid in de straftoemeting.
Delikt en delinkwent, 8e jrg., mei 1978, blz. 314–330.
- Paivio, A. Mental imagery in associative learning and memory.
Psychological review, 70e jrg., 1969, blz. 241–263.
- Pylyshyn, Z. W. What the mind's eye tells the mind's brain: a critique of mental imagery.
Psychological bulletin, 1973, blz. 1–24.
- Reitman, W. R. Cognition and thought.
New York, Wiley, 1965.
- Rumelhart, D. E. Understanding and summarizing brief stories.
In: Basic processes in reading; perception and comprehension; ed. by D. Laberge and S. J. Samuels.
Hillsdale (NJ), Erlbaum, 1977.
- Selz, O. Zur Psychologie des produktiven Denkens und des Irrtums: eine experimentelle Untersuchung.
Bonn, Cohen, 1922.
- Veen, J. van. Democratisering van het recht? De werkelijkheid in de paleizen van justitie.
Amsterdam, Van Gennep, 1977.
- Veen, J. van. De rechter en de mens; de mensen van het recht; opstellen over de praktijk van de Nederlandse rechtspraak.
Amsterdam, 1971.
- Watkins, J. Imperfect rationality.
In: Explanation in the behavioral science; ed. by R. Borger and F. Cioffi.
Cambridge, Cambridge university press, 1970.
- Werff, C. van der. Individuele gratieverlening in misdrijven en recidive.
's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum, 1976.
- Wilkins, L. T. Information overload; peace or war with the computer.
Journal of criminal law and criminology, 64e jrg., nr. 2, juni 1973, blz. 190–197.
- Wilkins, L. T. and A. Chandler. Confidence and competence in decision making.

British journal of criminology, 5e jrg., 1965,
blz. 22–35.

Zajonc, R. B. Feeling and thinking; preferences need no inferences.

American psychologist, 35e jrg., nr. 2, 1980,
blz. 151–175.

Het begrijpen en weergeven van korte verhalen*

door D. E. Rumelhart

1. Inleiding

Het in dit artikel aan de orde zijnde probleem kan wellicht het best geïntroduceerd worden door het volgende korte fragment van een verhaal aandachtig te lezen: (1) 'Mary hoorde de ijscoman de straat in komen. Zij bedacht dat zij nog geld van haar verjaardag had en rende het huis binnen.'

44

Na deze paar woorden zullen de meeste lezers al een vrijwel volledige interpretatie kunnen geven van de gebeurtenissen. Hoogstwaarschijnlijk is Mary een meisje dat een ijsco wil kopen en het huis inrent om haar geld te halen. Dit staat overigens helemaal niet in het verhaal: er zijn ook andere mogelijkheden. Immers, Mary zou bijv. ook bang kunnen zijn dat de ijscoman haar geld wilde stelen, en daarom het huis in holde. Niettemin zullen toch de meeste lezers aan de eerste interpretatie de voorkeur geven. Welnu, in dit artikel zullen wij ons bezig houden met de vraag wat er gebeurt wanneer we dergelijke verhalen lezen. Met name zal de aandacht uitgaan naar de aspecten van het zich herinneren en het weergeven ervan. Een aanzet voor een theorie wordt hierbij ontwikkeld.

2. Een model voor het begrijpen

Het model dat hier beschreven wordt bouwt voort op het onderzoekswerk dat reeds enkele jaren door de auteur verricht werd. De conceptualisering (c.q. terminologie) komt echter sterk overeen met het werk van enkele andere onderzoekers.

Centraal in het model voor het begrijpen staat het begrip 'schema'. Een schema is een abstracte

*Dit is een verkorte weergave van: Understanding and summarizing brief stories. In: Basic processes in reading; perception and comprehension; ed. by Laberge and S. J. Samuels Hillsdale (NJ). Erlbaum, 1977.

weergave van een algemeen begrip van een ding, een gebeurtenis of een situatie. Inwendig bestaat een schema uit een netwerk van relaties tussen de belangrijkste elementen van de situatie die door het schema wordt weergegeven. Deze wellicht wat lastige omschrijving van wat we onder een schema moeten verstaan kan als volgt worden geïllustreerd. We vergelijken een schema dan met een toneelstuk. De relatie tussen het schema en de situatie waarop het van toepassing is komt dan overeen met het scenario van een toneelstuk en de opvoering ervan. Net zoals de opvoering veel meer detail biedt dan het scenario, zo is de situatie veel rijker aan detail dan het schema. Het schema geeft dus enkele belangrijke, kenmerkende relaties aan onder weglating van ongespecificeerde en irrelevant geachte aspecten. Aan de andere kant echter bevat een schema ook informatie die niet in de situatie naar voren komt. Het komt er dan op neer dat we het eerste en derde bedrijf van een bekend toneelstuk zien en dan de belangrijkste gebeurtenissen uit het niet geziene tweede bedrijf invullen vanuit onze kennis van het scenario.

Laten we een tweede voorbeeld nemen: (2) De Politieagent stak zijn hand omhoog en bracht de auto tot stilstand.

Wij zoeken in ons geheugen naar een schema dat de beschreven gebeurtenis kan verklaren. Vermoedelijk zijn er meerdere schema's voorhanden, maar het meest voor de hand ligt het schema waar een verkeersagent een automobilist een stopteken geeft. Ook hier kunnen andere verklaringen gevonden worden, zoals mogelijk is in een verhaal omtrent de man met de bionische arm (de man van zes miljoen dus). Naast de reeds genoemde eigenschappen van schema's zijn er dus nog twee van belang.

Schema's kunnen variëren al naar gelang de mate van detail waarmee zij de situatie verklaren, en een situatie wordt niet slechts door één schema verklaard, maar door een stelsel van onderling samenhangende schema's.

Het model voor het begrijpen van verhalen bestaat dus uit het selecteren van de begripsschema's die de situatie of tekst zouden kunnen verklaren en het vervolgens toetsen van de verklaring door het schema. Op het moment dat een schema is gekozen en getoetst (met

positief resultaat) heeft men de situatie of de tekst begrepen.

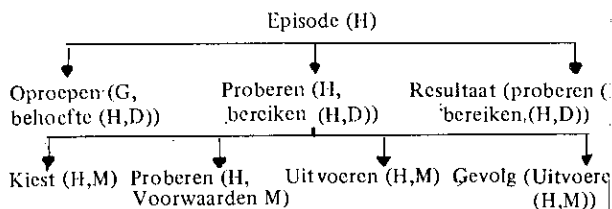
Rumelhart beschrijft nu een aantal laboratoriumstudies, waarin hij proefpersonen korte verhaaltjes geeft, die variëren in mate van detail en interne consistentie. Aan sommige proefpersonen wordt na zeker tijdsverloop gevraagd het verhaaltje woordelijk weer te geven. Anderen wordt slechts gevraagd de inhoud van het verhaaltje weer te geven. De auteur analyseert de resultaten hiervan door de door de proefpersonen weergegeven elementen van het verhaal te vergelijken met de elementen die zouden moeten volgen wanneer de verhaaltjes door het zgn. episode-schema zouden worden verklaard. Korte verhaaltjes (episodes) betreffen vaak probleemoplossingsgedrag van de hoofdpersoon: de hoofdpersoon overkomt iets, waardoor hem een te bereiken doel wordt voorgeschoteld. De rest van het verhaal geeft aan langs welke weg(en) de probleemoplossing verloopt. Het schema voor zulke verhalen zou er dus als volgt uit kunnen zien.

46

- A Episode:*
- (1) Gebeurtenis G roept bij hoofdpersoon H de behoefte op om doel D te bereiken
  - (2) H probeert D te bereiken met resultaat R.

Het verhaal is uit als het doel bereikt is, dus als het resultaat (R) overeenkomt met het doel. Er is dus nog een tweede schema nodig, dat het probleem-oplossen van de hoofdpersoon van het verhaal verklaart.

- B Probeer:*
- (1) Persoon P kiest methode M die tot D leidt
  - (2) P probeert binnen methode M aan elke voorwaarde V te voldoen
  - (3) P voert M uit met gevolg G.

Figuur 1. Structuurdiagram voor het begrijpen van verhalen met behulp van het probleem-oplossings-schema.

Met de mate van detail in het schema neemt de vertakking toe, met name kan gezegd worden dat elk nieuw niveau van detail weer een extra horizontale lijn aan het schema toevoegt. (Bijv. voor de toets van elke voorwaarde V binnen M).

3. Schema's en het herinneren van verhalen

Uit vele studies, onder andere van Thorndyke, is gebleken dat het begrijpen van verhalen en het zich herinneren ervan hoog gecorreleerd zijn. Dit betekent dat een theorie van het begrijpen tegelijk ook is een theorie van het herinneren. Hoe minder schema's er nodig zijn om een verhaal te verklaren, hoe gemakkelijker het stuk te begrijpen is. Wanneer we het herinneren nu opvatten als een weergave van het verhaal na een zekere tijdsverloop, dan mogen we veronderstellen dat deze weergave een vertaling uit een abstract mentaal schema is. Men zou het kunnen vergelijken met het invullen van het bovenstaande diagram. Volledige weergave is niet noodzakelijk; sommige informatie is nooit in het geheugen opgeslagen, zodat het vanzelfsprekend later ook nooit uitgewerkt kan worden. Het schema kan dus op bepaalde punten gebreken vertonen, immers de in het geheugen opgeslagen weergave van het verhaal (= schema) bestaat uit een (mogelijkerwijs) fragmentarische copy van een interpretatie van de oorspronkelijke versie. Het herinneringsproces kan nu worden opgevat als het in het geheugen zoeken naar sporen van het verhaal om daarna met de voorhanden zijnde schema's de oorspronkelijke interpretatie te reconstrueren en van daaruit het oorspronkelijke verhaal.

Belangrijk is nu, dat verhalen tijdens het proces van begrijpen, zowel tijdens het opslaan in het geheugen als ook tijdens het weer herinneren worden verminkt, zodat ze in de beschikbare schema's passen. Dit houdt in dat nieuwe elementen worden toegevoegd en oude worden weggelaten met als resultaat dat het verhaal in de beschikbare schema's past. De mensen zijn er als het ware op uit om consistente verhalen weer te geven. Derhalve worden elementen toegevoegd die wel in het schema passen, maar niet in het verhaal aanwezig waren. Er worden elementen weggelaten die overbodig

zijn, maar vooral elementen die tegenstrijdig zijn met de beschikbare schema's. Dit kan overigens ook inhouden dat de volgorde wordt gewijzigd wanneer het beschikbare schema in dit opzicht niet past op het oorspronkelijke verhaal. Deze gegevens volgen uit de veronderstelling van de schema-theorie, nl. dat situaties alleen kunnen worden begrepen in termen van de schema's die de waarnemer ter beschikking staan.

Empirische ondersteuning van de theorie werd overigens ook reeds eerder verkregen. Bartlett rapporteerde reeds in 1932 dat verhalen zodanig verminkt worden dat ze passen in het begrippenapparaat van de personen. Bransford en Johnson (1973) toonden aan dat in een onduidelijk verhaal, dat op twee manieren begrepen kon worden afhankelijk van de interpretatie van een zin, de mensen zich die ene zin vaker konden herinneren wanneer hun interpretatie van die ene zin paste in hun lezing van de rest van het verhaal.

48

Spiro toonde aan dat mensen verhalen met een verrassend slot zodanig veranderden dat het slot minder onwaarschijnlijk werd.

4: Discussie

Het doel van het artikel was te komen tot een toetsbare theorie van het proces van het begrijpen van verhalen en het aangeven hoe deze theorie gebruikt kan worden bij het bestuderen van samenvattingen van verhalen en het weergeven van gebeurtenissen. Hoewel het gepresenteerde materiaal nog beperkt is, en de theorie nog kinderschoenen draagt, zijn er aanknopingspunten voor verdere ontwikkeling. Ook in de sfeer van de bruikbaarheid zijn er aanknopingspunten. Interessant hierbij is de vraag of de schematheorie ook toepasbaar is in de sfeer van de strafrechtspraak. Zowel politie als Openbaar Ministerie als rechterlijke macht ontvangen oorspronkelijk van de aangever een beperkt, gekleurd verhaal. De politieagent die de aangifte ontvangt vindt met behulp van zijn beschikbare schema's een interpretatie van het gebeurde en zal proberen het schema in te vullen, dat wil zeggen het gebeurde te begrijpen. Het schema bepaalt welke informatie nodig is om de situatie te kunnen begrijpen, met het oog op de vraag welke op-

sporingsactiviteiten ondernomen moeten worden. Hij, d.w.z. de politieagent, legt met zijn conceptueel schema als het ware een schabloon over de weergave van de gebeurtenissen. De open plekken vereisen invulling en inconsistenties kunnen ertoe leiden dat eventueel een ander schema (dus een ander schabloon) moet worden toegepast of informatie wordt weggelaten resp. vervormd. De weerslag van dit alles (het proces-verbaal) wordt door het Openbaar Ministerie weer begrepen in en door de bij het betrokken lid van het OM aanwezige schema's. Dat geldt overeenkomstig voor de rechter, wanneer deze van de zaak kennis neemt. Vanuit het proces-verbaal (dat reeds een geschematiseerde weerslag van het gebeuren is) moeten OvJ en rechter tot een (volledig) begrip van de oorspronkelijke feiten (de gebeurtenis) komen. Zij doen dit door uit de beschikbare verhaal-schema's die selectie te maken die tot consistentie tussen hun eigen innerlijk schema en (interpretatie van) de gebeurtenissen leidt. Niet ieder zal dezelfde selectie uit de beschikbare schema's maken, en evenmin beschikt ieder over dezelfde innerlijke schema's van waaruit hij het verhaal (dossier) leest, of naar de verdachte kijkt. Dus zullen er interindividuele verschillen optreden in het begrijpen en interpreteren van de gebeurtenissen. En dus zullen er verschillen bestaan in de gevolgen die aan het gebeurde worden verbonden. Om deze verschillen te kunnen interpreteren zou men dan de verschillende schema's moeten kennen.

Voelen en denken; voorkeur behoeft geen redenering*

door R. B. Zajonc

In de huidige psychologie wordt de volgende opvatting gehuldigd: gevoelens zouden pas ontstaan, nàdat er een cognitief, een verstandelijk, proces heeft plaatsgevonden. Een affectieve reactie, ergens van houden, ergens een hekel aan hebben, een voorkeur of waardering hebben, zou tot stand komen op basis van een voorafgaand cognitief proces, waarbij men alle afzonderlijke factoren zorgvuldig op hun waarde beoordeelt.

50

Pas na een dergelijk proces zou men tot een affectief totaaloordeel komen. Dus vóórdat ik iets kan waarderen, zou ik er eerst iets van af moeten weten.

Deze zienswijze wordt door ons niet gevolgd. Eén van de grondleggers van de psychologie, Wundt, gaf in 1907 al aan, dat affectieve elementen eerder zichtbaar worden dan cognitieve. Wij zullen hier verder op in gaan. Wij beperken ons daarbij tot *die* aspecten van het gevoel, die over het algemeen een rol spelen bij voorkeuren. Andere emoties zoals verbazing, boosheid, schuld- of schaamtegevoelens worden hier buiten beschouwing gelaten.

Sociaal-psychologen houden zich intens bezig met gevoel. Er zijn vrijwel géén sociale verschijnselen, waarbij gevoelsmatige voorkeuren niet op de een of andere manier een belangrijke rol spelen. Het merendeel van onze dagelijkse conversatie bestaat niet alleen uit de uitwisseling van onze meningen maar vooral van voorkeuren en waarderingen. Non-verbale signalen zijn daarbij minstens zo belangrijk als verbale. De toon waarop iets gezegd wordt, is van doorslaggegender belang dan de feitelijke formulering. Als we met iemand kennismaken, ervaren

* Dit is een verkorte weergave van: *Feeling and thinking, preferences need no inferences.*

In: *American Psychologist*, 35e jaargang, nr. 2, februari 1980, blz. 151-175.

we daarbij onmiddellijk een gevoel van aantrekkingskracht of afkeer. De aanwezigheid van dergelijke gevoelens zullen we omgekeerd ook bij de ander peilen. We zijn voortdurend bezig elkaar in te schatten, en proberen achter de motieven en consequenties van het gedrag van anderen te komen. De aanwezigheid van affecten beperkt zich niet tot de waarneming van mensen. Waarschijnlijk zijn er weinig percepties en cognities in het dagelijks leven, die géén affectieve component hebben. Als we een huis zien, dan is dat niet zomaar 'een huis', maar 'een mooi huis', 'een lelijk huis' o.i.d. En dit geldt voor de meeste dingen.

Voelen en denken

51 In tegenstelling tot bestaande ideeën hieromtrent is het de overtuiging van de schrijver, dat er voor een affectieve reactie maar weinig kennis nodig is. Willen we dit terrein nader onderzoeken, dan is het belangrijk om een onderscheid aan te brengen tussen denken (kennen) en voelen (waarderen). Bij beide spelen zowel energie als informatie een rol maar bij gevoelens echter ligt de nadruk meer op energie en bij het denken meer op informatie. In vrijwel alle gevallen gaat voelen gepaard met denken, en denken gepaard met gevoel. In elke fase van een ervaring kan het denken zijn intrede doen. Het omgekeerde geldt voor het denken: op elk punt in het denkproces kunnen gevoelens ontstaan. Deze omgekeerde relatie is echter niet volledig symmetrisch. Evenals Wundt is de schrijver van mening, dat denken *altijd* vergezeld gaat van gevoel, maar dat het omgekeerde *niet* geldt. Onze eerste reactie op een prikkel kan gevoelsmatig zijn; en we kunnen iets leuk vinden of ergens bang voor zijn, nog vóórdat we er over gedacht hebben. Deze vaak globale en vage reacties kunnen van grote invloed zijn op het verdere verloop van het denkproces. Natuurlijk is het zo, dat er na enige denk-activiteit een nieuw gevoel ten aanzien van de prikkel kan ontstaan. Maar het feit, dat cognities gevoelens *kunnen* oproepen, houdt nog niet in dat cognities een *noodzakelijk* bestanddeel zijn van deze gevoelens.

Affectieve reacties hebben een primair karakter
Bartlett constateert in zijn werk dat handelt

over de 'herinnering' dat affectieve reacties het eerst onthouden en gereproduceerd worden. Ittelson stelt vast dat de eerste reactie op een omgeving een affectief karakter heeft. Premack wijst op de invloed van affect op het aanleren en spreken van een taal. Osgood komt tot de conclusie dat de cognitieve factoren, die hij aan het onderzoeken was in feite samenvielen met de drie-dimensionele theorie van Wundt met betrekking tot *gevoel*. Beslissingen vormen een belangrijk terrein, waar denken en voelen op een gespannen voet met elkaar kunnen staan. Over het algemeen gaan wij er van uit, dat voor *alle* beslissingen een zekere afweging van pro's en contra's noodzakelijk is. Voordat er een beslissing genomen wordt zou er in ieder geval een cognitief proces plaatsgevonden hebben. Deze veronderstelling wordt door geen enkel bewijs ondersteund. Voor de meeste beslissingen geldt zelfs, dat er van geen enkel aantoonbaar cognitief proces sprake is. Waarschijnlijk is dan ook de veronderstelling gewettigd, dat bij veel beslissingen het gevoel een belangrijker rol speelt dan wij onszelf willen bekenen. We doen het soms voorkomen, alsof we op een rationele manier te werk gaan en alle voors en tegens van de diverse alternatieven tegen elkaar afwegen. Zeer waarschijnlijk is dit maar zelden het geval. 'Ik besloot ten gunste van x' betekent heel vaak 'ik *voelde* het meest voor x'. De informatie, die we met betrekking tot alternatieven verzamelen, gebruiken we meestal niet om tot een goed besluit te komen, maar om ons besluit achteraf te kunnen rechtvaardigen. Deze visie wordt gesteund door het werk van Quandt op het terrein van koopgedrag, en dat van Kahneman en Tversky op het gebied van de waarneming.

Affectieve reacties zijn onvermijdelijk

De uiting van gevoelens kan men onder controle houden, de ervaring daarvan als zodanig niet. Die overkomt je, of je wil of niet. Zo is het heel goed mogelijk, dat we niet meer weten wat voor kleur haar iemand had die we kortgeleden ontmoet hebben. Maar we weten nog heel goed, en we kunnen ons ook zelden aan de reactie onttrekken, dat die persoon als plezierig of onplezierig ervaren werd, dat we ons tot hem aangetrokken voelden of juist

door hem werden afgestoten. En deze affectieve reacties kosten ons geen inspanning. Dit in tegenstelling tot heel wat cognitieve activiteiten. Door hun onontkoombare karakter kunnen affectieve oordelen niet zo gemakkelijk gericht worden als perceptuele en cognitieve processen. Zij worden veel meer beïnvloed door de omgeving en hebben over het algemeen een totaal-karakter. Ook door ze onder de aandacht te houden, kan men affectieve reacties dus maar in geringe mate onder controle houden.

Een affectief oordeel is onherroepelijk

Het is niet moeilijk voor ons om te accepteren, dat wij wel eens ongelijk kunnen hebben. Waar in we echter nooit 'ongelijk' hebben is, datgene dat we prettig vinden of waar we een hekel aan hebben. Als er eenmaal een waardering tot stand gekomen is, is die niet gemakkelijk te herroepen. Gevoelens blijven vaak bestaan, zelfs als de cognitieve basis ervan totaal onjuist is gebleken. De reden hiervoor is, dat een affectief oordeel zo betrouwbaar 'aanvoelt'. Zo'n oordeel laten we niet zo makkelijk los. We vertrouwen onze reacties, we geloven, dat die 'waar' zijn en dat ze een nauwkeurige weergave vormen van een innerlijke toestand.

Een affectief waarde-oordeel zegt impliciet iets over het 'ik'

Als we een oordeel uitspreken over een object of een gebeurtenis, dan zeggen we daarmee niet zozeer iets over dat object of die gebeurtenis, maar veel meer iets over onszelf. Een affectief oordeel heeft *altijd* met het ik te maken. Het geeft aan hoe de beoordelaar zich opstelt ten opzichte van het beoordeelde.

Affectieve reacties zijn moeilijk onder woorden te brengen

We beschikken niet over geschikte taalmiddelen, waarmee we kunnen weergeven, waarom we van mensen of dingen houden, of wat het nu precies is wat ons in hen zo aantrekt. Het uitdrukken van gevoelens berust dan ook veel meer op niet-verbale communicatiemiddelen. De communicatie langs deze kanalen verloopt opvallend efficiënt. Hierin komt het funda-

mentele karakter van gevoelens naar voren. Gezichtsuitdrukkingen van mensen vertonen grote overeenkomsten, dwars door alle culturen heen, en verschillen in hun grondtrekken niet veel van de expressie van apen. Misschien is het wel zo, dat de mens geen verbaal uitdrukkingsvermogen van het gevoel ontwikkeld heeft omdat het non-verbale kanaal hierin al op adequate wijze voorzag. Overigens heeft dit naar de mening van de schrijver implicaties voor de wijze waarop gevoelens verwerkt worden. Zijn speculatie is dat deze verwerking meer lijkt op de wijze waarop andere non-verbale handelingen, zoals motorische vaardigheden geleerd en vastgehouden worden dan op de wijze waarop bijvoorbeeld verbale informatie geleerd wordt.

Affectieve reacties hoeven niet per se gebaseerd te zijn op kennis

54

Een indicatie voor het gegeven dat gevoel op een aantal gebieden los staat van en ontoegankelijk is voor kennen, kunnen we afleiden uit het voortdurend falen van de pogingen om verandering van houding of instelling te bewerkstelligen door middel van allerlei soorten communicatie of overreding. Het verstrekken van alternatieve informatie blijkt ten ene male onvoldoende te zijn om iemands waarderingsinstelling te veranderen.

Affectieve reacties kunnen los komen te staan van de inhoud

Het kan gebeuren, dat wij herinnerd worden aan een film of een boek waarvan we ons de precieze inhoud niet meer herinneren. Toch kunnen we wel het gevoel of de totaalindruk, die we er destijds aan overhielden, gemakkelijk in onze herinnering terugroepen. Dit geldt ook vaak voor tussenpersoonlijke conflicten uit het verleden. Waar het precies om ging, wat ieders standpunt was, weten we vaak niet meer. Wel weten we nog hoe we ons er bij voelden. Dit alles wijst in de richting, dat bepaalde aspecten van een affectief proces mogelijkwijs los staan van of tenminste gedeeltelijk onafhankelijk zijn van het denken.

Voelen en denken: twee systemen?

Voor de hypothese dat denken en voelen ten

dele onafhankelijk van elkaar zijn, kunnen de volgende experimenten enig ondersteunend materiaal leveren. Hyde en Jenkins voerden een experiment uit, waarbij proefpersonen onder verschillende condities een woordenlijst voorgelegd kregen. Later werd nagegaan, hoeveel woorden zij zich wisten te herinneren. De groep, die op de aantrekkelijkheid van de woorden moest letten, behaalde veruit de beste resultaten. De affectieve component in deze situatie vergemakkelijkt de taak waarschijnlijk. In dezelfde richting wijzen de resultaten van een experiment van Rogers, Kuiper en Kirker, waarbij de herinnering van adjectieven onder verschillende condities getoetst werd. Hier scoorde de groep, die de adjectieven op de eigen persoon moest betrekken, een uiterst affectieve bezigheid, belangrijk hoger dan de overige groepen. Zo ook het experiment van Bower en Karlin, waarbij portretten op kenmerken als geslacht, eerlijkheid c.q. aantrekkelijkheid beoordeeld moesten worden en later moesten worden herkend. De proefpersonen die de laatste twee criteria als richtsnoer hadden, scoorden het hoogst voor wat betreft de kennis van deze portretten. Volgens Bower en Karlin was dit resultaat toe te schrijven aan het feit dat de desbetreffende proefpersonen hun informatie op een 'diepgaander' niveau moesten verwerken en daardoor gedwongen waren om op meer details te letten. Patterson en Baddeley waren het hiermee niet eens. Zij kwamen tot de bevinding, dat een analyse van gezichtskenmerken géén optimale strategie is om een gezicht goed in het geheugen te prenten. Als tegenhypothese zouden wij willen stellen dat het géén 'cognitieve' onderscheidingskenmerken zijn die hier in het geding zijn, maar veeleer voorkeuren. Bij de herinnering van gezichten speelt affect een, tot nog toe onderschatte, belangrijke rol.

Vreemd genoeg wordt in geen van de genoemde studies de mogelijke rol van affect genoemd. Bij de experimenten met betrekking tot het herinneren van gezichten wordt ook geen reactietijd genoemd. Uit onderzoeken waarbij wél op de reactiesnelheid gelet wordt, blijkt echter de belangrijke rol van het voelen (Keenan en Bailett). De reactie is het snelst in die gevallen waarbij de proefpersoon de te verwerken

informatie op zichzelf moest betrekken. Keenan en Bailett wijzen dan ook op de mogelijkheid, dat het hierbij gaat om een geheugendimensie die niet zozeer te maken heeft met wat de proefpersoon aan kennis bezit maar met wat hij *voelt* met betrekking tot die kennis. Wij voegen hier de veronderstelling aan toe, dat de efficiëntie van informatieverwerking aanzienlijk vergroot wordt naarmate affect hierbij een grotere rol speelt. Wij zien hiervoor duidelijke aanwijzingen in het bestaande onderzoeksmateriaal.

Conclusie

56 Er is nog te weinig bewijsmateriaal voorhanden om een volledig model te ontwikkelen met betrekking tot voelen en de wijze waarop dit in wisselwerking staat met het denken. Wij hebben wel een eerste aanzet daartoe gegeven en laten zien hoe een prikkel een aantal verschillende processen op gang kan brengen. In alle gevallen volgt er onmiddellijk een affectieve reactie op de zintuigelijke prikkeling. Soms zal deze reactie krachtig en opvallend zijn, soms vaag. In het eerste geval zal de affectieve reactie het daaropvolgende cognitieve proces sterk beïnvloeden, in het tweede geval in veel mindere mate. In alle gevallen komt de affectieve reactie het snelst tot stand.

Wij zijn ons er van bewust, dat wij met deze theoretische overwegingen dicht in de buurt van Freud zijn gekomen, de kampioen van het onderbewustzijn. Ons voornaamste doel met deze uiteenzetting is geweest om er op te wijzen, dat affect niet noodzakelijkerwijs een postcognitief karakter heeft. Affect speelt een belangrijke rol in het leven van de mens. Het is niet zo, dat mensen trouwen en scheiden, een moord begaan of zelfmoord plegen, hun leven geven voor de vrijheid, op grond van een nauwkeurige cognitieve analyse van de voors en tegens van hun handelwijze. Affectieve fenomenen verdienen dan ook veel meer aandacht dan ze tot nog toe gekregen hebben.

Zelfschema's en het verwerken van informatie over zichzelf*

door H. Markus

Inleiding

Het begrip zelfschema

De hoeveelheid van en de variatie in de informatie die op mensen afkomt is zo groot, dat er een selectie plaatsvindt om de verwerking van die informatie aan te kunnen. Deze selectie gebeurt niet willekeurig, maar met behulp van een cognitieve structuur,** die kan worden opgevat als een soort mentaal schema.

Deze structuur beïnvloedt welke informatie opgenomen wordt en wat er verder mee gebeurt. Een belangrijk deel van de informatie die men verwerkt heeft betrekking op de eigen persoon.

Het onderdeel van de totale 'cognitieve structuur' die de informatie verwerkt, wordt het 'zelfschema' over zichzelf genoemd. Dit begrip wordt gedefinieerd als 'algemene kennis over zichzelf, ontleend aan vroegere ervaringen, die het verwerken van informatie over zichzelf organiseren en leiden'. In deze definitie wordt iets gezegd over de herkomst van het zelfschema en over de functies die dit schema heeft. Hierover wat meer.

Herkomst

Waar komt zo'n zelfschema vandaan? Het zelfschema is opgebouwd uit de ervaringen van de persoon: het komt voort uit de vaste patronen die men heeft ontdekt in zijn eigen doen en laten, met name wanneer dit betrekking heeft op de omgang met anderen. De mate waarin zo'n schema bestaat is afhankelijk van het feit of men dergelijke vaste patronen bij

* Dit is een verkorte weergave van: Self-schemata and processing information about the self. In: Journal of personality and social psychology, 35e jrg., februari 1977, blz. 63-78.

** De wijze waarop mensen hun omgeving kennen.

zichzelf waarneemt. Op het ene terrein van sociaal gedrag zal dat duidelijker het geval zijn dan op het andere. Dit impliceert dat een persoon op het ene gebied de informatie over zichzelf heeft ondergebracht in een zelschema: men heeft dan een duidelijk beeld hoe men zich gedraagt in desbetreffende situaties. Dit kan veel minder het geval zijn op een ander gebied. Het zelschema ontwikkelt zich als ervaringen van een bepaald type zich opstapelen. Interessant is dat men in toenemende mate ongevoelig wordt voor informatie die in tegenpraak is met het ontwikkelde zelfbeeld.

Functies

Het zelschema heeft verschillende functies. Het fungeert ten eerste als een selectiemechanisme. Het bepaalt op wat voor informatie die over jezelf gaat er gelet wordt. Ten tweede bepaalt het wat men met die informatie doet — dat wil zeggen hoe die informatie waargenomen wordt — en hoeveel belang daaraan gegeven wordt, kortom hoe men informatie verwerkt. De laatste functie van het schema betreft de verwerking van die informatie: wat er mee gebeurt. Deze verwerking is de basis voor allerlei beoordelingen, beslissingen, gevolgtrekkingen en voorspellingen die de persoon aangaande zichzelf neemt en maakt.

58

Aard

Zelschema's bevatten zowel meningen over specifieke gebeurtenissen als ook meer algemene opvattingen. Een voorbeeld van een mening over een specifieke, op de persoon betrekking hebbende gebeurtenis is: 'Ik aarzelde voordat ik in de discussie gisteren mijn mond open deed, omdat ik er niet zeker van was dat ik gelijk had, maar wachtte tot iemand anders zei wat ik dacht'.

Algemener opvattingen zijn gebaseerd op herhaalde soortgelijke gebeurtenissen of gedragingen en de daaraan verbonden waardering door de persoon zelf en door anderen om hem heen.

Een voorbeeld van zulk een algemene opvatting is: 'Ik ben erg spraakzaam in kleine groepen, maar verlegen in grotere bijeenkomsten'.

Deze voorbeelden mogen duidelijk maken dat

het bij zelfschema's gaat om het geheel aan opvattingen – specifieke en algemene – over zichzelf en de wijze waarop de persoon zelf vindt dat hij zich in bijzondere situaties gedraagt.

Historie

Over het algemeen is er weinig aandacht besteed aan het begrip zelfschema. Dit geldt zowel voor het gebied van het persoonlijkheidsonderzoek, als voor dat van de zelfperceptie. Het begrip 'schema' is in het verleden weliswaar veelvuldig gehanteerd, met name in de sociale psychologie, maar er is geen empirische grondslag aan gegeven.

De laatste tijd is er meer aandacht aan het begrip schema besteed, maar het ging daarbij vrijwel uitsluitend om het verwerken van informatie die niet sociaal van aard is (bijvoorbeeld neutrale of onzinnige informatie).

59

Empirische ondersteuning

Er bestaan, meer specifiek, een aantal empirische aanwijzingen voor het bestaan van een zelfschema op een bepaald gebied. Als iemand een bepaald zelfschema ontwikkeld heeft, dan volgt daaruit dat hij gemakkelijk (a) informatie over zichzelf ten aanzien van bepaalde eigenschappen kan verwerken – dat wil zeggen beoordelingen maken en beslissingen kan nemen –, (b) voorbeelden van eigen gedrag op dat terrein kan ophalen die zijn zelfbeeld bevestigen, (c) zijn eigen toekomstig gedrag kan voorspellen, en (d) informatie die ingaat tegen zijn zelfschema uitsluit, dat wil zeggen *niet* verwerkt.

Het bestaan van zelfschema's betreffende specifieke gedragingen of eigenschappen kan aangetoond worden doordat men in zelfbeschrijvingen consistent blijft, dan wel dat men bepaalde algemene oordelen op een consistente wijze op zichzelf betreft.

Twee studies

In de eerste studie is, met behulp van een vooronderzoek onder 101 vrouwelijke studenten een groep van gedragingen (een gedragsdimensie) gekozen, die overeenkwam met de dimensie afhankelijkheid-onafhankelijkheid. Uit de groep die aan het vooronderzoek meedeed

werden drie groepen, in totaal 48 vrouwen, geselecteerd: een groep die duidelijk als *onafhankelijk* had gescoord, een *afhankelijke* groep en een groep die zich *noch als afhankelijk, noch als onafhankelijk* toonde.

De eerste twee groepen, zo werd aangenomen, hadden wel een duidelijk schema op de dimensie (on)afhankelijkheid.

Deze groepen verrichtten drie taken:

— Het op zichzelf betrekken van een aantal voorgestelde persoonlijkheidskenmerken. De proefpersonen werd een aantal persoonlijkheidskenmerken voorgelegd die te maken hadden met (on)afhankelijkheid. Gevraagd werd van elk aan te geven of het op henzelf van toepassing was. Daarbij werd ook de antwoordsnelheid gemeten.

— Het geven van voorbeelden bij de zelfbeschrijving. De personen werd gevraagd de persoonlijkheidskenmerken te selecteren die op hen van toepassing waren, en om dan voorvallen uit het verleden te noemen die dit ondersteunen.

— Het voorspellen van de waarschijnlijkheid van eigen gedrag. De personen werd een serie beschrijvingen voorgelegd van (on)afhankelijk gedrag. Gevraagd werd te beoordelen hoe waarschijnlijk het was dat men zich zo zou gedragen.

De hypothese was dat het verwerken van informatie bij deze taken systematisch zou variëren met de aanwezigheid en de aard van het zelschema.

De *tweede studie* richtte zich op de manier waarop zelschema's verschillen kunnen veroorzaken in de selectie en interpretatie van — nieuwe — informatie over zichzelf. In deze studie waren dezelfde personen betrokken als in de eerste studie. De hypothese was de volgende: door het bestaan van een zelschema zal de persoon weerstand vertonen om bepaalde informatie te accepteren die tegen dit schema ingaat. Aan de onderzochten werd vervolgens valse informatie over henzelf verstrekt die niet overeenkwam met hun zelschema. Daarna werd de invloed van deze informatieverschaffing gemeten door de eerste taak van studie één te herhalen.

Resultaten

Uit de resultaten blijkt dat er inderdaad systematische verschillen bestaan tussen de drie groepen onderzochten bij het selecteren en verwerken van informatie over zichzelf. Proefpersonen die vanuit een zelfschema informatie over (on)afhankelijkheid verwerkten, beoordeelden meer dan de anderen dat de desbetreffende persoonlijkheidskenmerken op hen zelf van toepassing waren. Bovendien hadden zij een kortere tijd nodig om over de van toepassing geachte kenmerken te beslissen dan over de niet van toepassing geachte. Voorts konden zij verhoudingsgewijs veel specifieke voorbeelden van het op hen betrekking hebbende gedrag in het verleden noemen, ook dachten zij dat het waarschijnlijk was dat zij in de toekomst dergelijk gedrag zouden vertonen. Tenslotte boden zij duidelijk weerstand tegen informatie die met hun zelfschema strijdig was.

61 De resultaten van de personen zonder zelfschema weken duidelijk af van degenen die wel zulk een schema hadden (met uitzondering van de antwoordsnelheid). Ze hadden verhoudingsgewijs meer moeite om voorbeelden te geven van (on)afhankelijk gedrag; ze dachten in even sterke mate afhankelijk als onafhankelijk gedrag te zullen gaan vertonen; ze accepteerden relatief gemakkelijk contra-informatie over zichzelf op deze gedragsdimensie. Kortom: personen zonder zelfschema lijken zichzelf in het geheel niet waar te nemen in termen van (on)afhankelijkheid in gedrag of houding.

Conclusie

De verrichte studies geven ondersteuning voor het begrip van zelfschema's. De verkregen resultaten hebben diverse implicaties voor het persoonlijkheidsonderzoek en het onderzoek naar de consistentie van gedragingen in uiteenlopende situaties.

Het is aannemelijk dat bij mensen die een bepaald zelfschema hebben (bijvoorbeeld op het gebied van vlijt, moed en dergelijke) er zeer waarschijnlijk een overeenkomst is tussen hun gedrag en de wijze waarop men zichzelf beschrijft en dat er samenhang is tussen het gedrag in uiteenlopende situaties.

Voorts geven de verrichte studies inhoud aan het idee dat niet iedereen een duidelijke posi-

tie hoeft in te nemen op alle gedragsdimensies. Tenslotte de implicaties voor enkele theorieën aangaande zelfwaarneming, met name de theorie die ervan uitgaat dat gevolgtrekkingen die mensen over zichzelf over eigen neigingen, houdingen etc. maken voortkomen uit de waarneming van het eigen gedrag.

Meerdere studies wezen er echter op dat gedragsverandering kan plaatsvinden, zonder dat daarop een wijziging volgde van de opvattingen over zichzelf. De gedragsverandering ging blijkbaar buiten de zelfperceptie om. In het licht van de onderhavige studie is dit niet verwonderlijk. Individuen zullen immers alleen dan informatie over hun eigen gedrag of wijziging daarvan gebruiken als dit verband houdt met de reeds aanwezige opvattingen over zichzelf en als die informatie niet ingaat tegen een reeds aanwezig zelfschema.

Literatuuroverzicht

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Gevangeniswezen
Psychiatrische zorg
Kinderbescherming
Politie
Drugs

Uitleen van tijdschriften

Van de artikelen, die in deze rubriek zijn gepubliceerd kan een kopie worden aangevraagd bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie, postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel. 070-706553/55.

Algemeen

1

Bruinsma, F. *Balans van de rechtssociologie over de jaren zeventig.*

Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 20, mei 1980, blz. 437-449.

De balans opmakend van de jaren '70 komt de schrijver tot de volgende conclusies: de rechtssociologie heeft door de instelling van leerstoelen vaste voet aan de grond gekregen, maar vermoedelijk in de verkeerde faculteit; in kwantitatieve zin hebben de meeste rechtssociologen in Nederland zich beperkt tot het importeren en aan de Nederlandse maat aanpassen van opvattingen en denkbeelden die elders – met name in de Verenigde Staten – verkondigd worden; de rechtssociologie in Nederland was in de jaren '70 goed voor ruim 3000 pagina's wetenschap; omdat de gemiddelde rechtenstudent rechtssociologie te moeilijk vindt en/of te ver van zijn bed vindt liggen, dienen de rechtssociologen ook maatschappijleer voor juristen te geven.

Met literatuuropgave.

Recht in het algemeen voortgezet onderwijs, afschaffen of veranderen? door E. Koppelaar, H. van Maarseveen, H. Nijboer et al.
Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 22, mei 1980, blz. 504–516.

Ook buiten de universiteiten wordt veel juridisch onderwijs gegeven. De juridische vakpers toont daarvoor weinig belangstelling. In dit artikel wordt de aandacht gevestigd op het vraagstuk van het juridisch onderwijs als onderdeel van het algemeen voortgezet onderwijs. Rechtsonderwijs heeft – mits nieuw opgezet – aanzienlijke mogelijkheden voor wat betreft de emancipatorische aspecten binnen de algemene doelstelling van het onderwijsbeleid. Wellicht is een vak als maatschappijleer beter in staat leerlingen theoretisch bewust te maken in een heel brede emancipatoire zin. Recht kan dat misschien minder. Rechtsonderwijs is evenwel toereikender dan maatschappijleer in zoverre het instrumenten kan aanreiken en aanwijzen om zich maatschappelijk weerbaar te maken, als individu en als groep. Op het maatschappelijk-operationele vlak kan rechtsonderwijs meer middelen verschaffen en meer vaardigheden bijbrengen. Het zijn beperkte vaardigheden, beperkte mogelijkheden ook, maar zij zijn wel concreet, effectief en hanteerbaar.
Met literatuuropgave.

64

Mol, B. A. J. M., de. Tuchtrect en inzagerecht. De dreiging van het tuchtrect en de rol van de medische informatie-overdracht.
Medisch contact, 25e jrg., nr. 17, april 1980, blz. 515–518 (N).

Het recente standpunt van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst inzake het inzagerecht van de patiënt lijkt achterhaald door de praktijk. De auteur schetst in het kort de werking en de plaats van het tuchtrect. Vervolgens worden de motieven van de patiënt en de rol van informatie-overdracht in een tuchtrectprocedure belicht. Tot slot wordt een aantal wegen aangeduid dat volgens de auteur leidt tot afname van de Damocletische dreiging (van der Mij 1974) en het oneigenlijk gebruik van tuchtrectspraak. Daarbij beperkt de auteur zich tot het extern tuchtrect, geregeld in de Medische Tuchtrectwet van 1928.
Met literatuuropgave.

Roos, Th. de. De weg naar de wet op de rechtshulp.
Nederlands Juristenblad, 55e jrg., nr. 21, mei 1980, blz. 465–474.

Volgens de schrijver is het dit jaar gepubliceerde Voorontwerp van een Wet op de Rechtshulp een knap

en degelijk in elkaar gezet werkstuk dat een aantal positief te waarderen elementen bevat, en zich goed leent voor verdere produktieve meningsvorming. Dat geldt voor tekst en toelichting beide. Ten aanzien van de inhoud moet echter worden geconstateerd, dat kwesties van wezenlijk belang (met name de tariefstelling voor de eigen bijdrage naar draagkracht, door de rechtzoekende te betalen voor de 'gefinancierde' rechtshulp) zijn uitgespaard, zodat niet valt uit te sluiten dat de invoering van een op dit Voorontwerp gebaseerde wet voor de rechtzoekende een gevoelige achteruitgang betekent. Verder is het te betreuren dat de bureaus voor rechtshulp geen ruimte krijgen voor structurele activiteiten. Ook de bestuursamenstelling van de bureaus is onbevredigend geregeld. Tenslotte mist men voldoende waarborgen voor de deskundigheid op het gebied van de sociale rechtshulp, vooral in de sfeer van de directe rechtshulp ('de eerste lijn'). Een en ander geeft blijk van onvoldoende inzicht in het specifieke karakter van de sociale rechtshulp. Met literatuuropgave.

Strafrecht en strafrechtspleging

5

Barton, S. *Staatsanwaltliche Entscheidungskriterien; die Konstruktion von Realität durch Akten.*

Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 63e jrg., nr. 4, augustus 1980, blz. 206–216 (BRD).

De structuur van strafdossiers wordt in de grond van de zaak bepaald door de selectiviteit en legitimeringsfunctie ervan. Dossiers geven blijk van een eigen strafvervolgingsrealiteit. Zij geven niet de subjectieve alledaagse werkelijkheid weer, zoals die door de betrokkenen werd ervaren. De auteur toont dit aan aan de hand van een theoretische analyse en vanuit eigen observaties van de manier waarop de officier van justitie zijn beslissingen neemt. Onderzoek dat alleen op basis van dossiers gehouden wordt, moet derhalve leiden tot een systematische vertekening van de motieven van de officier van justitie. Daar komt nog bij dat de betekenis die OvJ's aan het formele beslissingsproces hechten, door dergelijke dossieranalyses systematisch wordt overschat. Daarentegen ontsnappen de informele beslissingscriteria grotendeels aan de waarneming. Een dergelijke analyse, die beperkt is tot documenten, begunstigt een niet-kritisch aan elkaar gelijk stellen van pretentie en realiteit van de beslissingscriteria van de OvJ. Zij draagt zodoende bij tot legitimatie van de bestaande strafvervolgingspraktijk. Met literatuuropgave.

6

Fokkens, J. W. *De rechtspersoon als dader.*

Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 6, juni 1980. blz. 393–404 (N).

In dit artikel wordt nader ingegaan op het in 1976 gewijzigde art. 51 van het Wetboek van Strafrecht. Volgens deze bepaling kunnen strafbare feiten zowel door natuurlijke personen als door rechtspersonen begaan worden. Vóór 1976 kon een strafbaar feit slechts door een natuurlijk persoon gepleegd worden. Als oorzaak voor de uitbreiding van art. 51 noemt de schrijver de toename van het aantal corporaties in het economische leven en het feit dat de overheid veel meer regulerend optreedt, wat onder meer blijkt uit het groeiend aantal voorschriften die zich tot de bedrijven richten. De schrijver wijst op het probleem dat de hele theorie van het strafrecht echter gebouwd is op de natuurlijke persoon als dader. Er bestaat t.a.v. dit probleem vrijwel geen literatuur en jurisprudentie. De auteur zoekt daarom steun buiten het Nederlandse strafrecht. Bij de behandeling van het begrip daderschap wordt het Engelse rechtsstelsel belicht. Ook de civielrechtelijke jurisprudentie biedt o.a. voor de contractuele gebondenheid van de rechtspersoon de nodige aanknopingspunten. De schrijver concludeert dat bij de zgn. functionele delicten de handelingen van ondergeschikten alleen als handelingen van de rechtspersoon beschouwd mogen worden als ze in de verkeersopvattingen als dusdanig gelden. Bij andere handelingen die een strafbaar feit opleveren, bv. bedrog, zal een handelen, opdracht geven of goedkeuren van een orgaan of daarmee vergelijkbare functionaris nodig zijn, om als een handelen van de rechtspersoon beschouwd te kunnen worden.

Met literaturopgave.

7

Grebing, G. *Les expériences allemandes du système des jours-amendes.*

Revue de droit penal et de criminologie, 60e jrg., nr. 4, april 1980, blz. 303-319 (B).

Sedert 1 januari 1975, de datum waarop het nieuwe algemene deel van het Westduitse Wetboek van Strafrecht in werking trad, worden geldboetes opgelegd die gebaseerd zijn op het zgn. systeem van de dagelijkse boete. O.a. Finland, Zweden, Denemarken, Oostenrijk, Hongarije zijn de Bondsrepubliek hierin voorgegaan. In een tijd waarin het opleggen van vrijheidsstraf steeds meer op de helling komt te staan, neemt het aantal geldstraffen toe. In het zgn. klasieke model werden de geldboetes veelal intuïtief en op een weinig rationele manier opgelegd. De minder draagkrachtigen werden dikwijls te hoog beboet en de meer welvarende daders dikwijls onevenredig laag. In het nieuwe stelsel echter wordt rekening gehouden met zowel de ernst van het gepleegde delict als de persoonlijke en economische situatie van de dader. De ernst van het feit komt tot uitdrukking in het aantal dagen dat de dader zal moeten betalen. Bij de vaststelling van de hoogte van de boete wordt uitgegaan van het netto-inkomen dat de dader per dag verdient of zou kunnen verdienen. Beide elementen zijn aan

een maximum gebonden. De schrijver gaat in dit artikel uitvoerig in op de vele aspecten van dit nieuwe systeem van 'geldstrafoplegging'.

Met literatuuropgave.

8

Maarseveen, H. van. *Vrijheid van zelfexpressie.*

Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 26, 28 juni 1980, blz. 617-628.

In dit artikel gaat de auteur nader in op de grenzen die de rechtbank stelt aan de primaire zelfexpressie. Hieronder verstaat hij o.a. kleding en ontkleding, uitingen van seksuele geaardheid, haardracht, zingen en fluiten op straat. In de loop van de geschiedenis is in verschillende (grond)wetten de vrijheid van spreken uitgegroeid tot een vrijheid van expressie. Dit is ook het geval bij de Universele verklaring van de rechten van de mens. De auteur wijst er echter op dat ook hier de zelfexpressie wordt gezien tegen de achtergrond van de vrijheid van meningsuiting. Hij gaat vervolgens uitvoerig in op de juridische betekenis van het begrip expressie. Hierbij besteedt hij ruime aandacht aan de relatie tussen de betekenis van dit begrip en de heersende culturele normen en waarden. Uiteindelijk gaat hij aan de hand van de jurisprudentie na hoe bruikbaar het begrip zelfexpressie als juridisch concept is. Zijn conclusie is dat zelfexpressie als juridisch concept een invalshoek oplevert die verschilt van de gebruikelijke. Het concept legt ook andere aspecten van het menselijk gedrag bloot en kan in die zin ook bijdragen tot een meer evenwichtige juridische waardering van concreet menselijk handelen.

Met literatuuropgave.

9

Newton, A. *The effects of imprisonment.*

Criminal justice abstracts, 12e jrg., nr. 1, maart 1980, blz. 134-151.

De laatste jaren komt in de hervormingsmaatregelen in Zweedse en andere Scandinavische gevangenissen de opvatting tot uitdrukking dat gevangenisstraf een daad van vergelding is, die crimineel gedrag doet toenemen. De Zweedse regering streeft er systematisch naar het aantal gestraften dat in gevangenissen verblijft te verminderen. De schrijfster vergelijkt deze tendens met de situatie in de Verenigde Staten en constateert dat het aantal gestraften in gevangenissen per 100.000 inwoners in de Verenigde Staten het hoogst is en de gemiddelde tijd van een gevangenisverblijf ook in vergelijking met andere landen het hoogst is. Het afschrikwekkend effect van gevangenisstraf op het gedrag van potentiële misdadigers is te verwaarlozen. De schrijfster bespreekt drie recente studies naar de invloed van gevangenisstraf op recidivisme. Haar conclusie luidt dat gevangenisstraf de kans op recidivisme vergroot en dat het een zeer

bedreigende ervaring is voor de persoonlijkheid als geheel. Gevangenisstraf dient volgens haar slechts als sanctie gehanteerd te worden wanneer de vrijheid van de overtreder een gevaar is voor de samenleving. Met literatuuropgave.

10

Nieboer, W. en G. A. M. Strijards. *Criteria voor gevolgstoerekening, een uitdaging voor de doctrine.* Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 6, juni 1980, blz. 405-418 (N).

In twee vroegere artikelen hebben de auteurs n.a.v. het 'longembolicarrest' (HR 12-09-1978, NJ 1979, 60) gewezen op de betekenis van de voorzienbaarheid en de eigen taak van de jurist bij de strafrechtelijke causaliteit. De doctrine definieerde de causaliteit m.b.v. het criterium der algemene voorzienbaarheid. De HR verliet in bovengenoemd arrest dit criterium, echter zonder er een ander criterium voor in de plaats te stellen. De schrijvers trachten in dit artikel hanteerbare gevolgstoerekeningscriteria aan te geven. Zij gaan ervan uit dat de doctrine aan de rechter voldoende ruimte moet bieden voor het betrekkelijk intuïtief vinden van zijn motieven. Anderzijds moet de doctrine aan de rechter motiveringsmodellen aanbieden die zijn motieven sturen en in die zin structureren. Bij de herformulering speelt de zgn. expertisecausaliteit een belangrijke rol. Deze niet-juridische oorzakelijkheid wordt als bodem- of basiscausaliteit gehanteerd. Hierbij vormt de delictsomschrijving dan het systeem waarin de expertisecausaliteit geïntegreerd moet worden. Deze expertisecausaliteit moet daartoe omgevormd worden door gevolgstoerekeningscriteria. De schrijvers stellen vier omeoederingscriteria voor, welke aansluiten bij hun systematische indeling van de delictsomschrijvingen in vier subcategorieën. Zo wordt met de expertisecausaliteit een basis aangegeven terwijl de vier voorgestelde criteria de juridische bovenbouw vormen. 'Op deze manier wordt voor de rechter een frame gebouwd en geen dwangbuis', zo stellen de schrijvers. Met literaturopgave.

68

11

Parker, H., M. Casburn and D. Turnbull. *The production of punitive juvenile justice.* British journal of criminology, 20e jrg., nr. 3, juli 1980, blz. 236-260.

Ondanks de invoering van de 'Children and Young Persons' Act' in 1969, is in Engeland de laatste tien jaar het aantal strafrechtelijke veroordelingen toegenomen. In dit artikel wordt op grond van een uitgebreide waarnemingsanalyse aangetoond, hoe streng men routinematig straft bij de 'Countyside' kinderrechter, ergens in het noordwesten van Engeland. Verder wordt de gang van zaken die de verdachte meemaakt, toegelicht. De auteurs zijn van mening

dat de rechtelijke macht vaak vonnist vanuit haar eigen ideologische, en 'common sense' ideeën over de arbeidersklasse, jeugdcriminaliteit, en 'law and order'. Dit binnendringen van klasse tegenstellingen gaat ongecontroleerd. Dit is voor een deel mogelijk gemaakt door het in verval raken van de regels van behoorlijk proces, waardoor de rechter deze zelf maar aanvulde. Bovendien draagt het passieve optreden van vele rechtskundige adviseurs en reclasseringsambtenaren er aan bij dat dit ongecontroleerd blijft voortbestaan.

Met literatuuropgave.

Criminologie

12

Andersen, M. L., and C. Renzetti. *Rape crisis counseling and the culture of individualism.*

Contemporary Crises, 4e jrg., nr. 3, juli 1980, blz. 323–339.

59 Een onderwerp dat in de sociologie steeds weer aan de orde komt is, aldus de schrijfsters, dat wetenschappelijke theorieën praktische veranderingen moeten aandragen, die tot de oplossing van maatschappelijke problemen leiden. Er is echter weinig bekend over hoe een wetenschappelijke theorie invloed uitoefent op de sociale praktijk. De schrijfsters bespreken enerzijds de wetenschappelijke theorieën (theoretische verklaringen, psychologische- en sociologische theorieën, de feministische zienswijze) over verkrachting, en anderzijds de opvattingen van hulpverleners in een opvangcentrum voor slachtoffers van verkrachting. Over het algemeen leggen de hulpverleners de nadruk op persoonlijke groei en individualisme, in plaats van collectieve actie, als middel om verkrachting tegen te gaan. Toch is, aldus de schrijfsters, er een daadwerkelijke actie vanuit de samenleving nodig die samengaat met een veranderde persoonlijke stellingname van de vrouw.

Met literatuuropgave.

13

Erez, E. *Planning of crime and the criminal career: official and hidden offenses.*

The journal of criminal law and criminology, 71e jrg., nr. 1, lente 1980, blz. 73–76.

In dit artikel wordt aandacht besteed aan het beramen van een misdrijf. Het onderzoek van de auteur is gebaseerd op het onderzoek 'Delinquency in a birth cohort' van Wolfgang, Figlio en Sellin. In een follow-up daarvan werden 567 personen in de leeftijd van 26 jaar geïnterviewd. De gegevens betroffen zowel geregistreerde als niet-geregistreerde delicten. Onderzocht werd onder meer hoeveel voorbereiding er aan een delict vooraf was gegaan. Uit het onderzoek blijkt onder andere dat het aantal impulsief begane gewelds-

misdrijven veel groter is dan het aantal beraamde. De auteur acht het aan de hand van het onderzoek o.a. aannemelijk dat impulsieve delinquenten er gemakkelijker toe komen een delict te begaan. Hun gedrag is vaker gewelddadig en zij komen vaker in conflict met de wet in situaties die daartoe bevordelijk zijn. Dit zijn de situaties die niet-impulsieve delinquenten verijden of waarin zij zich beter beheersen. Met literatuuropgave.

14

Figueira-McDonough, F., and E. Selo. *A reformulation of the 'equal opportunity' explanation of female delinquency.*

Crime and delinquency, 26e jrg., nr. 3, juli 1980, blz. 333-343 (USA).

70

De these 'gelijke gelegenheid' gaat er van uit dat de toenemende mogelijkheid voor vrouwen posities in te nemen die traditioneel door mannen zijn bezet, haar meer in de gelegenheid zal stellen om aan criminële activiteiten deel te nemen. Deze hypothese wordt door de auteurs opnieuw geformuleerd. Om haar te kunnen toetsen werken de auteurs vervolgens een model van proposities uit. De betekenis van dit model is dat het ruimte laat om de conventionele verklaringen voor de verschillen in delinquent gedrag van mannen en vrouwen afzonderlijk te exploreren. Daarbij behoeven de verklaringen niet aan te sluiten bij de bekende geslachtstereotypen maar kan worden gerefereerd aan algemene variabelen die op beide geslachten van toepassing zijn. De auteurs zijn van mening dat de redenering die aan dit model ten grondslag ligt, er reden toe geeft de hypothese van 'gelijke gelegenheid' niet te gauw te verwerpen. Tenslotte stellen zij dat de door hen ontwikkelde gedachtengang waarin zij afzonderlijke theorieën voor mannelijk en vrouwelijk delinquent gedrag verwerpen, even goed kan worden toegepast op andere categorieën zoals klasse en ras. Met literatuuropgave.

15

Hoefnagels, G. P. *The phenomenology of crime.*

International journal of law and psychiatry, 3e jrg., nr. 1, 1980, blz. 39-59.

In dit artikel geeft de auteur een fenomenologische beschouwing over het begrip misdaad. Hij gaat daarbij uitvoerig in op de wijze waarop dit begrip betekenis krijgt. Hoewel het begrip misdaad een betrekkelijk eenduidige betekenis lijkt te hebben in de rechtspraak kunnen er vanuit het oogpunt van de verschillende betrokkenen toch verschillende betekenissen aan worden toegekend. De auteur spreekt hierbij over 'de anderen' die uiteindelijk de gebruikelijke betekenis van het begrip moeten legitimeren. Deze 'anderen' vormen zich een beeld van de misdaad door middel van het lezen van kranten en tijdschriften, van de radio en televisie en bij de borrelpraat. Het sensa-

tionele aspect dat aan deze feiten is verbonden, krijgt hierbij zeer veel aandacht. Een ander beeld wordt gevormd door verschillende auteurs van boeken die daarin uitvoerig hun eigen criminele levensloop beschrijven. De auteur gaat op het beeld dat enkele van hen creëren nader in. Hiernaast plaatst hij het beeld van de literair minder bedeelde misdadiger. Aan het slot van zijn artikel geeft de auteur een rechtvaardiging van zijn fenomenologische analyse. Hij wijst daarbij op het feit dat met deze benadering wordt voorkomen dat men ontoelaatbaar abstraheert, men houdt rekening met de relatie die bestaat tussen de beschouwer en het object en er wordt meer recht gedaan aan de mens in de 'misdadiger'.
Met literatuuropgave.

16

Iwema, R. *Economische aspecten van criminaliteit (1)*. Intermediair, 16e jrg., nr. 37, september 1980, blz. 19-23 (N).

71
Onrust over – al dan niet vermeende – criminaliteits-
toename tast evenals de criminaliteit zelf het niveau
van welvaart aan. In vier artikelen wordt deze welvaarts-
aantasting onderzocht. Daarbij worden de niet meet-
bare, emotionele factoren afgezet tegen bestaande
gegevens omtrent geregistreeerde en niet-geregistreeerde
criminaliteit en worden conclusies getrokken over de
mate waarin er grond is voor onrustgevoelens. In dit
artikel komen zowel de economische oorzaken als de
economische consequenties van de criminaliteit ter
sprake. Eerst maakt de auteur een inventarisatie van
de effecten van de criminaliteit op de welvaart. Aan
de hand van een tabel toont hij aan dat er sprake is
van een vrijwel ononderbroken toename van de
totale geregistreeerde criminaliteit uit hoofde van het
wetboek van Strafrecht met een gemiddelde jaarlijkse
'groei' van 6,4 procent. Een en ander brengt hij
in verband met het rapport 'De komende 25 jaar' van
de Wetenschappelijke Raad voor het regeringsbeleid
en de nota's 'Openbare Orde en Criminaliteit' I en II.
Vervolgens combineert hij in een tabel de stijging van
het aantal geregistreeerde misdrijven met de daling van
het ophelderingspercentage. Dit alles brengt de auteur
op de vraag welk verband er bestaat tussen de geregi-
streeerde en de in feite gepleegde criminaliteit.

17

Iwema, R. *Economische aspecten van criminaliteit (2): Fictie en realiteit in criminaliteitsstatistiek*. Intermediair, 16e jrg., nr. 38, september 1980, blz. 55-61 (N).

De auteur gaat nader in op de vraag naar het verband
tussen het verloop van de door het Centraal Bureau
voor de Statistiek geregistreeerde en de gepleegde
criminaliteit. Dit doet hij aan de hand van het rapport
'De komende vijfentwintig jaar' van de Wetenschap-
pelijke Raad voor het Regeringsbeleid en de nota's,

'Openbare orde en criminaliteit' I en II. De auteur is van mening dat dit rapport een ambivalente houding aanneemt ten opzichte van de criminaliteitsstatistiek. Hij stelt dat er sinds de jaren vijftig van een werkelijke criminaliteitsstijging sprake is, hetgeen de roep veroorzaakt om strenger te straffen. Het rapport levert zijns insziens geen bijdrage tot verstomming van deze roep. Vervolgens geeft hij een beschouwing over de invloed van bepaalde criminologen op de welvaart en maakt hij nog enige opmerkingen over de invloed van de huidige sociaal-economische situatie op de criminaliteit. Tenslotte weerlegt hij de mening van J. J. M. van Dijk die van een hogere politie-bezetting geen gunstige invloed op het ophelderingspercentage verwacht. Hij verduidelijkt dat deze conclusie slechts getrokken kan worden bij een dwars-doorsnee-analyse, maar niet bij een tijdreeksanalyse.

18

Jong, H. de. *Hit-and-run offenses in the Netherlands*. Police science abstracts, 8e jrg., nr. 3, mei/juni 1980, blz. 127-140.

72

De schrijver bespreekt de resultaten van een onderzoek dat hij deed inzake verkeersovertredingen, waarbij doorrijden na een ongeval aan de orde was. Evenals in veel andere gemotoriseerde landen is ook in Nederland een toename te zien van doorrijden na een ongeval. De gegevens worden ontleend aan politie-rapporten; dat betekent dat dus alleen die gevallen van doorrijden na een ongeval geteld worden, die bij de politie bekend zijn. Bij het onderzoek werden factoren opgenomen als: urbanisatiegraad van het gebied waar het onderzoek plaatsvindt, spreiding per jaargetijde (donkere jaargetijde en lichte jaargetijde), spreiding over de werkdagen en weekends, spreiding over de seksen van doorrijders en ter plaatse blijvers na een ongeval. Spreiding over sociale klassen, spreiding van doorrijders over alcoholgebruikers en niet-alcoholgebruikers.

Met literatuuropgave.

19

Lange, H., M. Engelmeier, und J. Pach. *Der 'Ladendiebstahls ohne Bereicherungstendenz'*. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 63 jrg., nr. 3, juni 1980, blz. 140-148 (BRD).

In de hedendaagse literatuur wordt als een oorzaak van winkeldiefstal wel aangevoerd de aanwezigheid van een psycho-pathologisch syndroom bij de winkeldief. Dit syndroom zou gekenmerkt worden door de volgende elementen: geen oogmerk om zichzelf te verrijken; plotselinge drang om te gaan stelen; depressiegevoelens en persoonlijkheidsvreemdheid van de daad. De auteurs van dit artikel hebben 43 psychiatrische patiënten die zich schuldig hadden gemaakt aan winkeldiefstal onderzocht op de mogelijke aanwezigheid van dit syndroom. Uit hun onder-

zoek blijkt dat bij geen enkele patiënt dit psychopathologische syndroom aangetroffen werd. De onderzoekers komen dan ook tot de conclusie dat dit syndroom, als het bestaat, dan toch zeker zeer zeldzaam moet zijn.

Naar hun mening moet de vraag van verminderd verantwoordelijkheidsgevoel van een winkeldief beantwoord worden zonder te kijken naar de eventuele aanwezigheid van het genoemde syndroom. Een goed inzicht in de problematiek van het verschijnsel winkeldiefstal kan verkregen worden door niet alleen naar de persoonlijkheidsstructuur van de winkeldief te kijken maar ook zaken als de mate van verleiding die van de zelfbedieningswinkels uitgaat, in het onderzoek te betrekken.

Met literatuuropgave.

20

Maguire, M. *The impact of burglary upon victims*. British journal of criminology, 20e jrg., nr. 3, juli 1980, blz. 261–275.

73 De auteur tracht een duidelijker beeld te krijgen van de reacties van door inbraken gedupeerden en stelt tevens een aantal manieren voor waarmee het ontstane negatieve effect wordt afgezwakt. Hun angstreactie kan zijns inziens op twee wijzen verminderd worden. Op de eerste plaats kan dat via een algemeen voorlichtingsprogramma zoals Walker dat voorstelt, en op de tweede plaats kan dit gebeuren via een extra dosis aandacht in individuele gevallen. Dit laatste zou te verwezenlijken zijn met een gewijzigde politieaanpak in inbraakzaken en/of met een uitbreiding van de regeling voor hulp aan slachtoffers. Tot slot spreekt de auteur de hoop uit dat deze aanpak niet uit financiële overwegingen ter zijde wordt gelegd. De schade die ontstaat door onzekerheid en wanvertrouwen t.a.v. medeburgers als gevolg van een mentaal niet goed verwerkte inbraak, kan namelijk zeer aanzienlijk zijn.

Met literatuuropgave.

21

Martin, R. G., and R. D. Conger. *A comparison of delinquency trends*. Criminology, an interdisciplinary journal, 18e jrg., nr. 1, mei 1980, blz. 53–61 (USA).

In het artikel worden vergelijkbare gegevens gepresenteerd waaruit men de trends in de laatste tien jaren van de jeugdmisdaadcijfers in Japan en de Verenigde Staten kan schatten. Zowel justitiële, als politieke statistieken laten zien dat de jeugdmisdadigheid in de VS aanzienlijk gestegen is, terwijl deze in Japan in wezen hetzelfde bleef. Ook wanneer men controlegroepen voor de betrokken leeftijdscategorieën invoert blijkt dit op te gaan. Andere auteurs zijn tot de conclusie gekomen dat culturele variabelen, zoals bijvoorbeeld het allesomvattende netwerk van informele sociale controle in Japan, veel van de mogelijkheid

van Japanners om misdaad onder controle te houden kan verklaren. Dit is consistent met Amerikaanse bevindingen die wijzen op het belang van invloeden van sociale controle op delinquent gedrag. De auteur stelt voor toekomstig onderzoek te concentreren op de veranderingen in de aard van de economische condities in deze twee landen – een periode met toenemende welvaart in Japan en tussentijdse recessie's in Amerika – en eveneens op de invloed van brede sociale onrust in Amerika in deze tijd, bijv. onvrede met de Vietnamese oorlog, rassenenlusten en experimenten met nieuwe levensstijlen. Met literatuuropgave.

22

Normandeau, A., and B. Hasenpusch. *Prevention programs and their evaluation.*

Canadian journal of criminology, 22e jrg., nr. 3, juli 1980, blz. 307–319.

74

De auteurs wijzen er in dit artikel op dat verschillende activiteiten niet altijd terecht als 'misdad-voor-komend' worden betiteld. Deze activiteiten richten zich in veel gevallen op de oorzaken van de misdaad. Het onderzoek naar de oorzaken is echter nog lang niet in alle gevallen tot die definitieve conclusies gekomen, die nodig zijn om hierop duidelijke preventieve activiteiten te kunnen afstemmen. Het bezwaar van dit algemene gebruik van de term 'misdad-voor-komende activiteiten' is, dat het het probleem van de misdaad met haar oorzaken erg vereenvoudigt. Met name bevestigt het volgens de auteur het klassieke denkpatroon van de eenzijdige relatie tussen de oorzaak en het gevolg bij de misdaadproblematiek. Om aan het begrip 'preventie' een duidelijker betekenis te verlenen, maken de auteurs in navolging van andere schrijvers een onderscheid tussen primaire, secundaire en tertiaire preventie en tussen punitieve, correctieve en mechanische preventie. Vervolgens zetten zij uiteen hoe de activiteiten tegen de achtergrond van dit betekenis-kader kunnen worden geëvalueerd. Een zinvolle evaluatie moet naar hun oordeel gegevens opleveren die bruikbaar zijn voor de praktische en politieke besluitvorming. Aan het slot van hun artikel stellen zij vast dat het gewenst is dat de evaluatie van een preventie-programma wordt uitgevoerd door anderen dan degenen die aan de totstandkoming van dit programma hebben bijgedragen. Met literatuuropgave.

23

Steffensmeier, D. J., and R. Hoffman Steffensmeier. *Trends in female delinquency.*

Criminology, an interdisciplinary journal, 18e jrg., nr. 1, mei 1980, blz. 62–85 (USA).

Nationale politiestatistieken, gecombineerd met gegevens van de kinderbescherming, zelfrapportage en observaties, zijn gebruikt om de huidige voorstellingen

die men heeft over de veranderende aard van delinquent gedrag door vrouwen te evalueren. Er is een toename te zien van adolescentie vrouwen die diefstal pleegden (i.h.b. winkeldiefstal), de drankwet schonden (i.h.b. het drinken door minderjarigen) en die van huis weglieden. Onderzoek van jeugdbendes laat geen toename zien van geweld door vrouwen of aan de bende gerelateerd delinquent gedrag, terwijl zelf gerapporteerde gegevens aantonen dat, met uitzondering van marihuana-gebruik en drinken, vrouwelijk delinquent gedrag i.h.a. de laatste tien jaren stabiel gebleven is. De auteurs komen tot de conclusie dat patronen van vrouwelijk delinquent gedrag, i.h.b. zoals zij aan het licht komen uit niet-officiële bronnen, de laatste jaren erg weinig veranderd zijn en dat delinquent gedrag door vrouwen de traditionele geslachtsrollen blijft weerspiegelen. Het materiaal doet vermoeden dat de vrouwenbeweging weinig of geen effect heeft gehad op vrouwelijk delinquent gedrag. Aan het einde van het artikel worden alternatieve gezichtspunten aangeboden wat betreft vrouwelijk delinquent gedrag en de krachten die er vorm aan geven.

Met literatuuropgave.

75

24

Trivizas, E. *Offences and offenders in football crowd disorders.*

British journal of criminology, 20e jrg., nr. 3, juli 1980, blz. 276-288.

In dit artikel wordt nagegaan welke overtredingen er zoal bij voetbalwedstrijden door de toeschouwers worden gepleegd. Tevens worden de eigenschappen van de delinquent bestudeerd en vergeleken met de eigenschappen van de delinquent die hetzelfde delict heeft gepleegd, maar dan bij een voetbalwedstrijd. Vervolgens bespreekt de auteur een aantal theorieën over de baldadigheid rond voetbalwedstrijden, gezien in het licht van dit onderzoek. De stereotiepen die bestaan t.a.v. het voetbalvandalisme blijken niet overeen te komen met de politiestatistieken. De resultaten van het onderzoek lijken de hypothese te bevestigen dat mensen in een menigte delicten plegen, die zij alleen nooit zouden plegen. Zij bevestigen tevens de theorie dat verschijnselen die bij volksmenigten optreden, worden geregeerd door eigen interne regels.

25

Violence in American Society. Themanummer.

American behavioral scientist, 23e jrg., nr. 5, mei/juni 1980, blz. 637-776 (USA).

Dit nummer van de 'American Behavioral Scientist' is gewijd aan het geweld in de Amerikaanse samenleving. In het inleidende artikel gaat *E. E. Flynn* nader in op het begrip geweld en de groei ervan. Vervolgens komt zij toe aan een korte bespreking van de overige artikelen. Een aantal auteurs (Gerbner e.a.,

Straus, Toch) behandelen het geweld in brede zin. De overige auteurs (Duxbury, Erickson en Crow, Flynn) bezien het geweld meer vanuit het recht. *H. Toch* geeft een discussie weer waarin de vele problemen die met het geweld samenhangen worden behandeld. *E. B. Duxbury* besteedt aandacht aan het geweld door en tegen de jeugd. Het geweld binnen het huwelijk wordt beschreven door *M. Straus*. *G. Gerbner* e.a. analyseren de rol van de media – met name de televisie – m.b.t. het geweld in de samenleving. *R. J. Erickson* en *W. J. Crow* behandelen het geweld in samenhang met het zakenleven. *E. E. Flynn* beschrijft in het laatste artikel de heersende en alternatieve theorieën van collectief geweld en presenteert daarbij modellen voor het beheersen en voorkomen van rellen. Met literatuuropgave.

26

Wilson, H. Parental supervision: a neglected aspect of delinquency.

British journal of criminology, 20e jrg., nr. 3, juli 1980, blz. 203–235.

76

De auteur geeft een statistische analyse van de associatie tussen opvoedingsmethoden en het gedragspatroon bij kinderen. Hieruit blijkt dat wanneer het ouderlijk gezag slap is er mogelijk delinquent gedrag kan optreden. Er bleek echter niet dat delinquent gedrag onvermijdelijk is in gebieden met een hoog criminaliteitscijfer gecombineerd met slappe opvoedingsmethoden. De auteur tracht daarom na te gaan of er onder andere eendities uitzonderingen hierop bestaan. Inderdaad blijkt er een verschil te bestaan in relatie met het woongebied. In het centrum van de stad blijkt het criminaliteitscijfer aanzienlijk hoger te liggen dan in de buitenwijken. De auteur stelt nu dat ouders die weinig toezicht uitoefenen op hun kinderen en bovendien in een gebied wonen met een hoog criminaliteitscijfer, zeer waarschijnlijk delinquente kinderen krijgen. Tot slot verdiept hij zich in de vraag waarom dat zo is.

Met literatuuropgave.

Gevangeniswezen

27

Brodersen, K. Die Ausbildungs- und Beschäftigungspläne nach dem Skadhauge-plan – ein Bericht aus dem dänischen Strafvollzug.

Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, 29e jrg., nr. 3, 1980, blz. 152–158 (BRD).

In dit artikel beschrijft de auteur de ontwikkelingen rond het zgn. Skadhauge-Plan in Denemarken. Na de grote strafrechtshervorming van 1973 is men met dit plan begonnen. Voordat de auteur nader op de inhoud van dit plan ingaat, geeft hij een korte samenvatting van de geschiedenis van deze strafrechtshervorming. Voordat men tot deze reconstructie over-

ging is in Denemarken op grote schaal een discussie gevoerd over de doelstellingen bij deze hervorming. Het S-plan houdt in dat men de veroordeelde zo snel mogelijk op het spoor zet van een (her)scholing. Door zo snel mogelijk in deze richting te sturen, kan een optimaal gebruik van de vrijheidsstraf worden gemaakt. Ook van het S-plan geeft de auteur in het kort aan wat de redenen voor de opzet van dit plan waren. Hij benadrukt hierbij dat dit plan dan ook alleen op z'n juiste waarde kan worden geschat, als het wordt bekeken tegen de achtergrond van de Deense strafrechtspleging als geheel. Bij het plan stelt men voorop dat de gedetineerde gemotiveerd moet zijn voor een scholing, daarbij moet hij inzicht hebben in de mogelijkheden om de vergaarde kennis en vaardigheden in de maatschappij te gebruiken. Bij de evaluatie van de werking van het plan tot nu toe moet de auteur vaststellen dat niet alle scholingsniveau's in de praktijk haalbaar zijn. Daarbij komt nog, dat de vorderingen in het leersysteem ernstig bemoeilijkt worden doordat de gedetineerde cursist maar weinig contactmogelijkheden heeft met de medecursisten.

Met literatuuropgave.

77

28

Emshoff, J. G., W. S. Davindson II, and R. F. Conner. *Training prison inmates as paralegals: an experimental project.*

Journal of criminal justice, 8e jrg., nr. 1, 1980, blz. 27-38 (USA).

In een grote staatsgevangenis in het midden-westen van de Verenigde Staten werd een cursus opgezet met het doel geschikte gedetineerden op te leiden voor het verlenen van rechtshulp aan medege-detineerden. Om het resultaat te kunnen beoordelen werden zij willekeurig ingedeeld in een groep van cursisten of in een controlegroep. Beide groepen kregen voor en na de cursus vragen voorgelegd om hun rechts- en wetskennis te testen. Aan de orde kwamen het nut van rechts- en wetskennis, hun instelling tegenover de strafrechtspleging, de mening over zichzelf voor en na de cursus. De cursisten bleken na afloop veel te hebben opgestoken. Zij vertelden ook dat zij meer door anderen werden gevraagd hen te helpen bij juridische problemen. Uit interviews voor en na de cursus met willekeurige gedetineerden, bleek een groot enthousiasme voor de cursus. Dit nam tijdens de cursusperiode nog toe.

Met literatuuropgave.

29

Hepburn, J. R., and J. H. Laue. *Prisoner redress: analysis of an inmate grievance procedure.*

Crime and delinquency, 26e jrg., nr. 2, april 1980, blz. 162-178 (USA).

Om grieven en klachten van gevangenen op te lossen

is door het Center for Community Justice een werkwijze ontwikkeld, waarbij gevangenen en gevangenis-personeel samenwerken bij de opzet, uitvoering en evaluatie. Bij elk niveau van appel horen gespecificeerde tijdsschema's voor onderzoek en verhoor en schriftelijke antwoorden, ook is een visie op de zaak nodig van onpartijdige buitenstaanders. Observaties binnen de gevangenis, gesprekken met gevangenis-personeel en gevangenen, tezamen met verslagen van het werken met deze procedure en bestuderen van ingevulde vragenlijsten moeten leiden tot aanbevelingen voor succesvol en efficiënt werken en een evaluatie van de nieuwe aanpak. Tot slot stelt de auteur de vraag of de mogelijkheid om grieven en klachten op bevredigende wijze naar voren te brengen een vorm is van sociale verandering of controle.

30

Jürgens, P., und G. Rehn. *Urlaub aus der Haft*. Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 63e jrg., nr. 4, augustus 1980, blz. 231–241 (BRD).

78

Dit artikel verschaft gegevens over het gedrag van gevangenen uit Hamburgse gevangenissen tijdens hun verlof. Deze gegevens zijn gebaseerd op a) de verlofstatistieken en b) de persoonsdossiers van ontslagen gevangenen. Het blijkt dat de mate van 'mislukken tijdens verlof' heel verschillend is voor de gevallen a en b; dat de waardering van verlof door gevangenen uit open of gesloten inrichtingen verschillend is en dat er in de gesloten inrichtingen statistische correlaties bestaan tussen het gedrag tijdens verlof en geselecteerde sociale gegevens. Met literatuuropgave.

Psychiatrische zorg

31

Later, G. E. M. *De ministériële richtlijnen voor de toepassing van de Krankzinnigenwet na de uitspraak in de zaak Winterwerp*. Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 32, september 1980, blz. 825–831.

Op 24 oktober 1979 bepaalde het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, dat in de zaak Winterwerp – die ging over de Krankzinnigenwet en haar toepassing – door Nederland twee bepalingen van het Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden waren geschonden. Naar aanleiding hiervan gaf de Minister van Justitie richtlijnen voor de toepassing van de Krankzinnigenwet. In dit artikel bespreekt de auteur in hoeverre de richtlijnen wat de toepassing van de Krankzinnigenwet betreft – indien de justitiële autoriteiten die richtlijnen opvolgen – voorkomen dat wederom, of nog steeds, het Europese Verdrag geschonden wordt. In het kort behandelt de schrijfster de werking

van het verdrag, de werking van de Krankzinnigenwet 1884 en de uitspraak in de zaak Winterwerp. Vervolgens gaat zij nader in op de ministeriële richtlijnen. Zij wijst erop dat, bij de behandeling van art. 5, lid 4 en art. 6, lid 1 van het verdrag, aan de voorgestelde oplossing van de minister nogal wat haken en ogen zitten.

Met literatuuropgave.

Kinderbescherming

32

Lerman, P. *Trends and issues in the deinstitutionalization of youths in trouble.*

Crime and delinquency, 26e jrg., nr. 3, juli 1980, blz. 281–298 (USA).

79 Het artikel geeft een samenvatting van trends en discussiepunten die betrekking hebben op de verschillen in aanpak die er bestaan met betrekking tot alle jeugdigen die in aanraking met justitie zijn gekomen of hadden kunnen komen als justitie van hun gedrag notitie zou hebben genomen. Drie categorieën, die gewoonlijk afzonderlijk aandacht krijgen, worden besproken: de jeugdstrafrechtspleging, de kinderscherming en de geestelijke gezondheidszorg. Langdurige detentie is duidelijk verminderd, er zijn ook duidelijke veranderingen te zien in het gebruik van particuliere opvoedingsfaciliteiten, van kinderschermingstehuizen en van psychiatrische afdelingen in ziekenhuizen. Tot de zich wijzigende aanpak die valt te constateren dragen zeven factoren bij: 1. een verandering in het evenwicht tussen overheids- en particuliere sector; 2. een toename van vrijwillige plaatsing; 3. het meer tezamen plaatsen van jeugd uit verschillende officiële en diagnostische categorieën; 4. het overdragen van wettelijke verantwoordelijkheid; 5. het opnieuw definiëren van 'acting-out' gedrag; 6. een toenemend gebruik van de terminologie en de faciliteiten die de geestelijke gezondheidszorg te bieden heeft; 7. gebruik van federale fondsen om uit huis plaatsingen buiten de justitiële sfeer te subsidiëren. De auteur bespreekt tenslotte welke consequenties dit alles heeft voor het beleid.

Met literatuuropgave.

33

Ross, R. R. *Violence in, violence out: Child-abuse and self-mutilation in adolescent offenders.*

Canadian journal of criminology, 22e jrg., nr. 3, juli 1980, blz. 273–287.

Men neemt aan dat er een verband bestaat tussen het ondergaan van geweld in de kindertijd en het zich gewelddadig uiten op latere leeftijd. De auteur tracht in dit artikel aan te tonen dat er ook een verband bestaat tussen kindermishandeling en zelf-verminking. Hij deed in 1970–1971 een onderzoek in de Ontario Training School onder 120 meisjes tussen de veertien

en zestien jaar. Al deze meisjes waren voor het twaalfde levensjaar slachtoffer geweest van kindermishandeling. Van deze groep bracht 80% zichzelf snijwonden toe tijdens het verblijf in het instituut. Daar de auteur deze groep niet als representatief wil beschouwen voor delinquente meisjes in het algemeen (gezien de selectiewijze), tracht hij vervolgens andere onderzoekers te vinden die zijn stelling onderschrijven. Tot slot bespreekt hij een aantal theorieën over het ontstaan van zelfverminking.

Met literatuuropgave.

34

Verhoeven, J. C. *Vroeghulp aan inverzekeringsgestelde minderjarigen te A'dam.*

Proces 59e jrg., nr. 9, september 1980, blz. 161-167 (N).

80

Vooruitlopend op de definitieve beslissing wie de vroeghulp aan in verzekering gestelde minderjarigen moet geven, is de Raad voor de Kinderbescherming te Amsterdam al op 1 november 1977 experimenteel begonnen met het verlenen van vroeghulp. Vanuit de sectie jeugdrecht van de Universiteit van Amsterdam is tussen 1 oktober 1979 en 1 april 1980 een exploratief onderzoek uitgevoerd dat beoogde een globaal beeld te geven van de mate waarin deze hulpverlening aan haar doel beantwoordde. Als doelstellingen worden in de literatuur onderscheiden: 1. Hulp bij acute problemen als gevolg van de inverzekeringsstelling; 2. Terugdringen van de voorlopige hechtenis door middel van voorlichting aan justitie, en 3. het op gang brengen van hulpverlening. Voor wat de eerste doelstelling betreft, stellen de onderzoekers vast dat 'het vast zetten' zowel voor de minderjarige als de ouders het grootste probleem vormt. In veel situaties kan de vroeghulp bij de beslissing over de voorlopige hechtenis geen rol spelen. Deze beslissing wordt naar het oordeel van de onderzoekers overwegend op juridische gronden genomen. De onderzoekers stelden verder vast dat in 71% van de gevallen het niet in de bedoeling lag om een hulpverleningsproces op gang te brengen. Aan het slot van zijn artikel gaat de auteur nog nader in op de vraag welke instelling het meest geschikt is voor de verlening van vroeghulp.

Politie

35

Heyboer, H. J. *Kan de recherche het spoor blijven volgen?*

Tijdschrift voor de politie, 42e jrg., nr. 7, juli 1980, blz. 347-354 (N).

Er is een groeiende bezorgdheid te bespeuren bij de recherehemensen in ons land over de toekomst van de criminaliteitsbestrijding. De auteur vraagt zich af of een sinds 1955 stijgende criminaliteitscurve de prijs voor de welvaart is. Amerika en Zweden worden als

voorbeeld genomen van wat ons nog te wachten staat. Een nieuw type misdadiger wordt in dit verband beschreven. Ernstige criminaliteitsvormen nemen sterker toe. Juist deze zijn buiten proporties gestegen. De auteur vraagt zich af of de politie haar vijand kent, en wat het oprichten van criminele inlichtingendiensten voorstelt. Een te snelle aflossing mag één van de verklaringen vormen van de huidige crisissituatie bij de recherche in ons land. Hoewel er herhaaldelijk uit de kringen van de politie, al vele jaren, aangedrongen is op duidelijkheid van de richtlijnen bij de bestrijding van nieuwe en ernstige vormen van misdadigheid, is het enige gegeven antwoord de politiek getinte visie van een vage ideologie, die tegen de feiten in trachtte vol te houden, dat de verzorgingsstaat de mensen vanzelf ook zou kunnen bekeren tot nobeler en meer verheven wezens. Een ideologie, die de criminaliteits-toeneming bagatelliseert. De auteur beschrijft het proces van demotivatie en demoralisatie van de recherche-man. Hij ziet binnen de grenzen van het ethisch toelaatbare nog wel wegen en middelen, die een aanzienlijke versterking voor het opsporingswerk kunnen betekenen. Aan de techniek moeten de vragen gesteld worden en men moet zich afvragen of er niet té veel de nadruk gelegd wordt op bescherming van degene die het conflict met de samenleving heeft uitgelokt. De auteur besluit met een als conclusie gegeven oproep aan gelijkgestemden.

81
36

Kerf, E. L. A. M. de. *Engeland, bakermat van de 'crime prevention'?*

Tijdschrift voor de politie, 42e jrg., nr. 9, september 1980, blz. 404-416 (N).

In het najaar van 1978 nam de Rechercheschool te Zutphen de cursus Voorkoming Misdrijven op in haar pakket bijzondere opleidingen. Bij het verder ontwikkelen van de opzet van deze cursus heeft de schrijfster in het najaar van 1979 een bezoek gebracht aan Engeland, teneinde daar enige indrukken op te doen over de organisatie en werkwijze m.b.t. het voorkómen van misdrijven aldaar. Zij bezocht een drietal politiekorpsen en nam deel aan de laatste week van de vierweekse standaardcursus en de één-weekse herhalingscursus 'crime prevention'. Dit artikel vormt de neerslag van haar ervaringen. De schrijfster gaat onder meer uitvoerig in op de opzet en het programma van de cursussen. Duidelijk blijkt dat voorkoming van misdrijven een belangrijke rol speelt binnen het Engelse politieapparaat. Dit manifesteert zich enerzijds in een formulering van deze activiteit in de taakomschrijving van de gewone politieman, en anderzijds in het bij ieder korps aanwezig zijn van afdelingen ter voorkoming van misdrijven. Hierbij valt het op dat het accent bij de 'crime prevention' steeds meer verschuift van de zgn. technopreventie naar de zgn. sociale preventie. De schrijfster vraagt zich af of in Nederland de politie niet veel meer initiërend en stimulerend moet optreden. 'Meer aandacht voor de

preventie zal uiteindelijk winst in de repressie opleveren', zo stelt zij.

37

Nuyten-Edelbroek, E. G. M. *Projectmatig recherchen: een evaluatie van een recherche-project*. Tijdschrift voor de politie, 42e jrg., nr. 7, juli 1980, blz. 329-336 (N).

De auteur beschrijft de achtergrond, kenmerken en resultaten van een recherche-project van de Utrechtse politie dat is gericht op een meer effectieve en efficiënte opheldering van inbraak en diefstal. Het recherche-project was ontstaan vanuit de reorganisatie die binnen dit politiekorps in gang gezet is en waarbij o.a. de geüniformeerde dienst een breder takenpakket zal krijgen en zich ook zal gaan bezig houden met de bestrijding van de 'kleine criminaliteit'. Aan het recherche-project namen derhalve ook agenten van de surveillance-dienst deel. Onderzocht zijn de resultaten die het project in de eerste zes maanden van zijn bestaan (december 1978-mei 1979) heeft behaald bij het ophelderen van inbraak en diefstal. Ook zijn de deelnemers aan het project (rechercheurs en agenten van de surveillance-dienst) gevraagd naar hun ervaringen, op- en aanmerkingen en suggesties. Het recherche-project blijkt succes te hebben gehad: er werden meer inbraken en diefstallen opgehelderd, met relatief minder tijd daaraan besteed. De resultaten worden vervolgens geplaatst naast de bevindingen van een tweetal Amerikaanse recherche-projecten. De auteur concludeert dat het succes van het project niet alleen het gevolg is van extra mankracht en tijd. Van belang was vooral ook de aanwezigheid van een projectcoördinator die zorg droeg voor de beheersing van het werkaanbod en voor de werkverdeling. Ook de systematisering van informatie over binnen-gekomen aangiften en potentiële daders heeft tot de verhoogde effectiviteit bijgedragen.

82

38

Perrick, F. *Ontwerp van een nieuwe politiewet*. Tijdschrift voor de politie, 42e jrg., nr. 9, september 1980, blz. 389-399 (N).

De auteur van dit artikel richt zijn aandacht op het in maart jl. door de regering gepubliceerde voorontwerp van een nieuwe Politiewet. Allereerst wordt een korte terugblik gemaakt op de roep om herziening van de Politiewet. Hierbij gaat de schrijver nader in op de Nota Herziening Politiewet van april 1972, die voorbereid was door de toenmalige regeringscommissaris J. M. Polak. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de hoofdzaken van het huidige Ontwerp van een nieuwe Politiewet. De bespreking vindt plaats aan de hand van de vier essentiële onderwerpen van het ontwerp, t.w.: de organisatie, het beheer, de taak en tenslotte het gezag. Dit artikel is gewijd aan de organisatie. Het vervolgartikel zal de drie resterende

onderwerpen omvatten. Gepleit wordt onder meer dat er in de nieuwe Politiewet ruimte wordt gelaten voor de vorming van executieve politiekringen met een leidende positie van de kringcentrumgemeenten. Met het om redenen van doelmatigheid gekozen zes-tal centraal beheerde diensten heeft de schrijver geen moeite. Vervolgens komt de regeling van de landelijke instellingen en de positie van de Koninklijke Marechaussee ter sprake. Met literatuuropgave.

39

Reiner, R. *Forces of disorder: how the police control 'riots'*.

New society, 52e jrg., nr. 914, 10 april 1980, blz. 51-54 (GB).

83 In dit artikel vergelijkt de schrijver het optreden van de Engelse politie bij rellen met de situatie in het buitenland. Tot voor kort stak de ongewapende Engelse 'bobby' scherp af bij zijn met helmen, schilden en traangas bewapende buitenlandse collega's. Echter de ongeregeldheden op straat nemen ook in Engeland toe. De schrijver constateert dat de Engelse methode van rellenbestrijding en de buitenlandse methodes naar elkaar toegroeien. Het valt hierbij op dat in Engeland de methode verhardt, terwijl men in het buitenland juist tracht het Engelse element van 'public sympathy' te bevorderen. De verschillen blijven echter groot. In Engeland wordt de rellenbestrijding door de gewone politie uitgevoerd. In het buitenland echter zien we een meer para-militair getinte organisatie opereren. Zo belicht de auteur de situatie in Frankrijk, Duitsland, Japan en de V.S. Vervolgens analyseert hij de Engelse situatie. Hierbij wordt de historische ontwikkeling van het Engelse politieapparaat geschetst. Tenslotte concludeert de auteur dat verharding bij het optreden van de Engelse politie in sommige situaties onvermijdbaar is. We zien dan ook dat de Metropolitan Special Patrol Group, een politie-eenheid die oorspronkelijk voor andere doeleinden in het leven was geroepen, tot een zgn. rellenbestrijdingspolitie is uitgegroeid.

Drugs

40

Barton, W. I. *Drug histories and criminality: survey of inmates of state correctional facilities, January 1974.*

International journal of the addictions, 15e jrg., nr. 2, februari 1980, blz. 233-258.

In januari 1974 werd door de Amerikaanse Law Enforcement Assistance Administration een onderzoek gedaan onder 10.400 gedetineerden. De resultaten van dit onderzoek waren toepasbaar op alle ten tijde van het onderzoek in Amerikaanse gevangnissen verblijvende gedetineerden (naar schatting 191.400).

Doel van dit onderzoek was gedetailleerde informatie te verzamelen over de gedetineerden met betrekking tot de gebruikelijke demografische gegevens, crimineel en detentie verleden, huidige dossiergegevens, deelname aan het arbeidsproces vóór detentie en drug- en alcoholgebruik. Uitgaande van de gegevens over druggebruik die het onderzoek heeft opgeleverd, beantwoordt de auteur twee belangrijke vragen: 1) Welk deel van de gepleegde delicten komt voor rekening van gedetineerden met een drugverleden; 2) Plegen lieden met een drugverleden andere soorten delicten dan zij die geen drugverleden hebben? De auteur gaat tenslotte in op de implicaties die het onderzoek heeft t.a.v. 1) de noodzaak van behandeling in de gevangenis; 2) de noodzaak van behandeling daarbuiten en 3) de noodzaak van speciale politie-narcoticateams.

41

Dembo, R., J. Schmeidler, and W. Burgos. *Life-style and drug involvement among youths in an inner city junior high school.*

International journal of the addictions, 15e jrg., nr. 2, februari 1980, blz. 171-188.

84

In dit artikel wordt de samenhang tussen druggebruik en de levensstijl van een groep jongeren van een New Yorkse high school geanalyseerd. De omgeving: school, thuis en de vrienden waarmee men om gaat, de vrijetijdsbesteding bleken belangrijke factoren voor het soort en de mate van druggebruik. Gegevens werden verkregen uit vragenlijsten die in drie klassen in de winter van 1976 werden ingevuld. Er was hierbij een nauwe samenwerking tussen het onderzoeksteam en het docententeam van de school. De leerlingen waren voor het merendeel Portoricanen of zwart, de meesten woonden bij beide ouders maar er waren er ook veel, die bij hun moeder woonden. Wat betreft druggebruik was er een verdeling over de categorieën: geen druggebruik, alcoholgebruik, marihuana en alcoholgebruik, gebruik van andere drugs naast alcohol en marihuana.

Met literatuuropgave.

42

Little, J. W. *Drinking, driving and the law.*

Criminal justice abstracts, 12e jrg., nr. 2, juni 1980, blz. 261-288 (USA).

In dit artikel geeft de auteur een overzicht van de literatuur die de juridische aspecten van het rijden onder invloed en de aanwezigheid van alcohol bij auto-ongelukken behandelt. Zijn overzicht strekt zich uit van juli 1974 tot aan 1979. De auteur verdeelt de literatuur over vier verschillende categorieën, t.w.: juridische aangelegenheden voortvloeiend uit chemisch testen en de daarmee gepaard gaande bepalingen betreffende de persoonlijke toestemming; beschrijvende studies aangaande de wetten die het rijden onder

invloed betreffen; strafrechtelijke en civiele consequenties van verkeersongevallen ten gevolge van alcoholgebruik en tenslotte het effect van de wetten die het rijden onder invloed betreffen m.b.t. het 'rijgedrag' van de bestuurders. Aan de orde komen onder meer de methoden voor het meten van alcoholgebruik, alternatieve methoden van straffen – zoals de zgn. Alcohol Safety Action Programs (ASAP) – en de mogelijke civiele gevolgen van het rijden onder invloed voor de bestuurder en derden. De literatuur die handelt over de effectiviteit van wetten die betrekking hebben op het rijden onder invloed acht de schrijver het meest interessant en belangrijk.
Met literatuuropgave.

43

Schippers, G. M. *Het 'Rand Report': alcoholhulpverlening gespiegeld; samenvatting kritiek en suggesties voor verder onderzoek.*

Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen, 6e jrg., nr. 3, september 1980, blz. 85–95 (N).

85
In 1976 werd namens de Amerikaanse overheid het rapport 'Alcoholism and treatment' (bekend als 'het Rand Report') gepubliceerd, waarin de behandelingsresultaten van 44 alcoholhulpverleningscentra (ATC) worden nagegaan. Aan dit rapport is in Nederland nog (te) weinig aandacht besteed, in aanmerking nemend dat de Nederlandse Consultatiebureaus voor Alcohol en Drugs nagenoeg dezelfde taakstelling en behandelingsmethodieken hebben als de Amerikaanse ATC's. De organisatie, de opzet en de resultaten van de studie worden in dit artikel besproken. Ook aan de kritische reacties die op het rapport verschenen wordt uitvoerig aandacht besteed. Een belangrijk resultaat van het rapport is het inzicht dat behandelingssucces met name afhangt van de beslissing van de cliënt om in behandeling te gaan en te blijven. Ook in Nederland zou sociaal epidemiologisch onderzoek opgezet moeten worden naar de factoren bij cliënt en hulpverlener, die de beslissing om in behandeling te gaan en de beslissing om (weer) te gaan drinken of te stoppen met drinken beïnvloeden. De auteur pleit voor de instelling van regionale alcoholonderzoekskaders, die zorgen voor een directe terugkoppeling van resultaten naar de instellingen.
Met literatuuropgave.

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Schedeldoekshaven 100, 's-Gravenhage, tel. 070-706554/55.

Alcohol in het snelverkeer; omvang en bestrijdingsmogelijkheden.

Voorburg, Stichting wetenschappelijk onderzoek verkeersveiligheid, ca. 1980.

86

Bruijn, J. de. *Geschiedenis van de abortus in Nederland; een analyse van opvattingen en discussies, 1600-1979.*

Amsterdam, van Gennep, 1979.

Carrow, D. B. *Crime victim compensation.*

Washington, U.S. Department of justice, Office of development, testing and dissemination, 1980.

Child abuse neglect helplines.

Washington, Department of health, education and welfare, National center on child abuse and neglect, 1978.

Crime and seasonality.

Washington, U.S. Department of justice, Bureau of justice statistics, 1980.

Cushman, R. C. *Criminal justice planning for local governments.*

Washington, U.S. Department of justice, Law enforcement assistance administration, National institute of law enforcement and criminal justice, Office of development, testing and dissemination, 1980.

Dient de diender?; een bundel artikelen over de politie, gewelddadig optreden en informatiegeweld, vervreemding, specialisatie en controleerbaarheid; samengest. door J. Breed en B. Rombouts.

Tilburg, Katholieke hogeschool Tilburg, 1979.

Drugs and crime; a survey and analysis of the literature; door R. P. Gandossy, J. R. Williams, J. Cohen et al.

Washington, U.S. Department of justice, National institute of justice, 1980.

Eindrapport van de Commissie zedelijkheidswetgeving: (voorz. A. L. Melai).

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1980.

Fischer, F. *Computer-Kriminalität; Gefahren und Abwehrmassnahmen.*

Bern, Haupt, 1979.

Betriebswirtschaftliche Mitteilungen.

Gaay Fortman, W. F. de. *Rechtsstaat en terrorisme;* afscheidscollege gegeven aan de Vrije universiteit te Amsterdam op 9 februari 1979.

Alphen aan den Rijn, Samsom, 1979.

Goethals, J. *Psycho-sociale implicaties van de lange vrijheidsstraf.*

Antwerpen enz., Kluwer enz., 1980.

Interuniversitaire reeks criminologie en strafwetenschappen.

Greenwood, P. W. *Gareer criminal prosecution; potential objectives; a Rand note.*

Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1979.

87 **Janvier, R. L., D. R. Guthmann, and R. F. Catalano.**

An assessment of evaluations of drug abuse prevention programs.

Washington, U.S. Department of justice, Law enforcement assistance administration, Office of juvenile justice and delinquency prevention, 1980.

Knorth, E. J. *Schriftelijk voorlichtingsmateriaal bij inrichtingsopname; een (on)benut communicatiemiddel; een onderzoek in de jeugdbescherming; met medew. van L. C. Janse, P. van der Laan en M. M. van Son.*

Leiden, Rijksuniversiteit, Vakgroep klinische- en orthopedagogiek, 1980.

Ladner, J. A. *Mixing families; adopting across racial boundaries; 2nd ed.* New York, Anchor press, 1978.

Minderhedenonderzoek en privacy; advies inzake onderzoek onder etnische minderheden in het licht van het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer; publ. van de adviescommissie onderzoek culturele minderheden ACOM; voorz. A. J. F. Köbben. Rijswijk, Ministerie van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk, 1980.

National, A, *assessment of case disposition and classification in the juvenile justice system: inconsistent labeling.*

Washington, U.S. Department of justice, Law enforcement assistance administration, Office of juvenile justice and delinquency prevention, 1979-1980, 3 dln.

National, A. *assessment of serious juvenile crime and the juvenile justice system; the need for a rational response.*

Washington, U.S. Department of justice, Office of juvenile justice and delinquency prevention, 1980.

Nota 'agressief gedrag van jeugdigen': signalen uit het sociaal-cultureel werk; uitg. van het Ministerie van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk; Directie sociaal-cultureel werk, afd. jeugdzaken.

Rijswijk, Ministerie van CRM, 1980.

Profile of state prison inmates; sociodemographic findings from the 1974 survey of inmates of state correctional facilities.

Washington, U.S. Department of justice, Law enforcement assistance administration, National criminal justice information and statistics service, 1979.

Psychologisch onderzoek naar de gevolgen van gijzelingen in Nederland (1974-1977); door J. Bastiaans, J. P. C. Jaspers, H. M. van der Ploeg et al.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1979.

Sentencing: reform options.

Sydney, Australian law reform commission, 1979.

88

Smith, Ch. P., D. J. Berkman, and W. H. Fraser. *A preliminary national assessment of child abuse and neglect and the juvenile justice system: the shadows of distress.*

Washington, U.S. Department of justice, Law enforcement assistance administration, Office of juvenile justice and delinquency prevention, 1980.

Spaeth, H. J. *Supreme court policy making; explanation and prediction.*

San Francisco, Freeman, 1979.

Streng, F. *Strafmentalität und juristische Ausbildung; eine Untersuchung der Einstellungen junger Juristen zu kriminalität und Strafe.*

Heidelberg, Kriminalistik Verlag, 1979.

Thornberry, T. P., and J. E. Jacoby. *The criminally insane; a community follow-up of mentally ill offenders.*

Chicago etc., The University of Chicago press, 1979.

Wadsworth, M. *Roots of delinquency; infancy, adolescence and crime.*

Oxford, Robertson, 1979.

Zenz, G. *Kindesmisshandlung und Kindesrechte; Erfahrungswissen, Normstruktur und Entscheidungs-rationalität.*

Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1979.

Overzicht van literatuurlijsten gemaakt in 1980

Nederlandse literatuur m.b.t. zelfmoord-problematiek.

's-Gravenhage, WODC, 1973-1979, 2 blz. Lit. 400

Invloed gezinsomstandigheden op de (jeugd) criminaliteit.

's-Gravenhage, WODC, 1972-1979, 2 blz. Lit. 401

Rol van de vrouw bij de politie.

's-Gravenhage, WODC, 1971-1979, 4 blz. Lit. 402

Alimentatieregelingen in Nederland en in het buitenland.

's-Gravenhage, WODC, 1980, 7 blz. Lit. 403

Straftoemeting.

's-Gravenhage, WODC, 1975-1979, 5 blz. Lit. 404

Verlof van gevangenen.

's-Gravenhage, WODC, 1970-1979, 6 blz. Lit. 405

Gevolgen van de detentie.

's-Gravenhage, WODC, 1970-1979, 5 blz. Lit. 406

Ontvluchtingen uit de gevangenis.

's-Gravenhage, WODC, 1969-1978, 3 blz. Lit. 407

Alternatieve straffen.

's-Gravenhage, WODC, 1976-1980, 7 blz. Lit. 408

Achtergronden van/problemen met en hulp aan buitenlanders/gastarbeiders en rijksgenoten in Nederland en het buitenland.

's-Gravenhage, WODC, 1980, 10 blz. Lit. 409

Undercover agent.

's-Gravenhage, WODC, 1980, 2 blz. Lit. 410

Drugs en criminaliteit.

's-Gravenhage, WODC, 1964-1978, 10 blz. Lit. 411

Misbruik van overheids gelden. WV 10

's-Gravenhage, WODC, 1980, 9 blz.

Migrant crime. WV 12

's-Gravenhage, WODC, 1980, 8 blz.

Aangevulde literatuurlijsten

Vrouwencriminaliteit.

's-Gravenhage, WODC, 1980, 19 blz. Lit. 305

Vroeghulp.

's-Gravenhage, WODC, 1980, 3 blz. Lit. 332

Winkeldiefstal.

's-Gravenhage, WODC, 1980, 12 blz. Lit. 351

Klachten over de politie.

's-Gravenhage, WODC, 1980, 5 blz. Lit. 385

Tijdschriften WODC

In 1980 geraadpleegd voor Justitiële verkenningen

A

Abstracts on criminology and penology
Abstracts on police science
Advocatenblad
Algemeen literatuuroverzicht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken
Algemeen politieblad
American behavioral scientist
American journal of orthopsychiatry
American journal of psychiatry
American journal of sociology
American sociological review
Amsterdams sociologisch tijdschrift
Ars aequi
Australian and New Zealand journal of criminology

B

90

Balans
Beleid en maatschappij
Beleidsanalyse
Blutalkohol
British journal of criminology, delinquency and deviant social behaviour
Bulletin of the Menninger clinic
Bulletin on narcotics

C

C.R.M.-documentatie
Canadian journal of criminology and corrections/
Revue Canadienne de criminologie
Child welfare
Contemporary crisis
Contemporary sociology
Corrective and social psychiatry and journal of applied behaviour therapy
Crime and delinquency
Crime and social justice
Criminal justice abstracts
Criminal law review
Criminology; an interdisciplinary journal

D

Data juridica
Delikt en delinkwent
Documentatieblad van de R.P.D.
Documentatieblad voor onderwijs en wetenschappen
Drug dependence

E

European journal of social psychology
Excerpta medica; sectie psychiatrie

F

Federal probation
Feiten; voorlichtingsblad over het alcoholgebruik

G

Gedrag; tijdschrift voor psychologie
Gelezen-uitgelezen

H

Howard journal of penology and crime prevention

I

Informatie
Informatie-bulletin politiecentrum
Information bulletin of Australian criminology
Information bulletin on legal activities: council of Europe
Intermediair
International criminal police review
International journal of the addictions
International journal of law and psychiatry
International journal of offender therapy and comparative criminology
International journal of sociology of law
International journal of social psychiatry
International review of criminal policy
International social science journal

J

Jeugd en samenleving
Jeugdbescherming en onderzoek
Journal of applied social psychology
Journal of behavior therapy and experimental psychiatry
Journal of criminal justice
Journal of criminal law and criminology
Journal of legal studies
Journal of police science and administration
Journal of research in crime and delinquency
Journal of social issues
Journal of studies on alcohol
Jurimetrics journal

K

Kri; combinatie van reklasseringsinstellingen
Kriminalistik
Kriminologenkrant
Kriminologisches Journal
Kritische Justiz
Kwartaalberichten
Kwartaalschrift privacy en persoonsregistratie

L

Law and society review
Law enforcement news

M

Maandblad geestelijke volksgezondheid
+ Marge
Medisch contact
Mens en maatschappij

N

Nederlands juristenblad
Nederlands tijdschrift voor de psychologie en haar
grensgebieden
New England journal on prison law
New society
Newsletter; Australian institute of criminology
† Nieuwsbrief
Noodzaak

P

Periodiekenparade
Police magazine
Police studies
Prison journal
Prison service journal
Probation journal
Proces
Praxis der Kinderpsychologie and Kinderpsychiatrie
Psychotherapy and psychosomatics

Q

Quality and quantity

92

R

RP-magazine
+ Recht der Jugend und des Bildungswesens
Recente rechtstheorie
Recht en kritiek
Rechtsgleerd magazijn Themis
Research communication in psychology, psychiatry
and behavior
Revue de droit pénal et de criminologie
+ Revue pénitentiaire et de droit pénal
Revue de science criminelle et de droit pénal comparé

S

SNI; selective notification of information
+ Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht
Sjow
Social casework
Social problems
Social psychiatry
Sociale wetenschappen
Sociological methods and research
Sociologische gids
Siswo; berichten over onderzoek

T

Target
Trecma; tijdschrift voor de rechtelijke macht
+ Tijdschrift voor agologie
Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope
stoffen
Tijdschrift voor criminologie
Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht
Tijdschrift voor de politie
Tijdschrift voor psychiatrie

V

Verkeersrecht

Victimology; an international journal

Vollzugsdienst, Der

W

+ Welzijnsmaandblad

Welijnsweekblad

Wetenschapsbeleid

Z

Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft

Zeitschrift für Strafvollzug

+ Abonnement per 1-1-1981 opgezegd

Register op jaargang 1980

	nr.	blz.
<i>Algemeen</i>		
Markus, M. Zelfschema's en het verwerken van informatie over zichzelf.	10	57
Pfeiffer, C. Het Brückeproject München; een bijdrage aan de hervorming van het jeugdstrafrecht.	4	4
Rumelhart, D. E. Het begrijpen en weergeven van korte verhalen.	10	44
Waller, I. Het verbeteren van het strafrechtelijk beleid door organisatie van het onderzoek	4	14
Zajonc, R. B. Voelen en denken, voorkeur behoeft geen redenering.	10	50
<i>Strafrecht en strafrechtspleging</i>		
94 Duijne, P. C. van. Een psychologische benadcring van verschillen in straftoemeting.	10	5
Lovegrove, A. Het vonnissen van personen die veroordeeld zijn wegens rijden onder invloed	4	25
<i>Criminologie</i>		
Fris, T. Alcoholgebruik en gelijgenheids-agressie.	6	26
Gerson, L. W., en W. A. Preston. Alcoholgebruik en geweldscriminaliteit.	6	44
Jauch, G. Veroorzaken de massamedia criminaliteit?	1	27
Jeffery, C. R. Technieken van preventie van criminaliteit.	2	60
Lindelius, R., en I. Salum. Alcoholisme en criminaliteit; een vergelijkend onderzoek van drie groepen alcoholisten.	6	49
Mosher, J. F. De aansprakelijkheid van caféhouders en de preventie van problemen die met alcohol samenhangen.	6	56
Sleutelvoorziening. Een, voor slachtoffers van delicten; rapport van een werkgroep.	1	4
Stanley, P. R. A. Uitgangspunten en basisveronderstellingen van preventie van criminaliteit door middel van vormgeving van de omgeving.	2	46
Steenhuis, D. W. Alcohol, criminaliteit en justitie: een problematische driehoeksverhouding; een inleidend artikel.	6	5

Steinmetz, C. H. D. Een aanzet tot victimologische risicoanalyse; een <i>denkmodel bij het voorkomen van kleine criminaliteit.</i>	2	5
Takooshian, H. en H. Bodinger. Straatmisdaad in achttien Amerikaanse steden; een landelijk veldonderzoek.	1	34
Taylor, S. P. en C. B. Gammon. Effecten van verschillende soorten en hoeveelheden alcohol op fysieke agressie bij de mens.	6	39

Gevangeniswezen

Balder, A. Het drugsexperiment in het Huis van Bewaring in Rotterdam.	8	58
Brill, R. Implicaties van het conceptual level matchingmodel voor de behandeling van delinquenten.	8	63
Ellis, D., H. G. Grasmick en B. Gilman. Geweld in gevangenissen: een sociologische analyse.	8	32
Goodstein, L. De aanpassing van de gedetineerde aan de gevangenis en de problemen die dit oplevert voor de terugkeer naar de maatschappij.	8	73
Kopolow, L. E. Eisen van patiënten in de geestelijke gezondheidszorg.	4	25
Linden, B. van der. en J. Verhagen. Probleemgedrag van gedetineerden.	8	9
Sapsford, R. J. Levenslang gestraften: psychologische veranderingen gedurende de detentie.	8	24
Vaart, M. van der. Druggebruikers en detentie	8	38

Kinderbescherming

Baldwin, B. A. Alternatieve hulpverlening, beroepspraktijk en geestelijke volksgezondheid.	3	73
Bullington, B., J. Sprowls, D. Katkin en M. Philips. Een kritiek op diversion.	3	82
Junger-Tas, J. Justitiële kinderbescherming en hulpverlening; <i>een inleidend artikel.</i>	3	4
Mulder de Bruin, M. Sosjale Joenit den Haag; Jongerenadviescentrum Amsterdam: Release.	3	42
Shore, M. F. Jongerenadviescentra in zes Europese landen.	3	64

Politie

Bittner, E. De bevoegdheid om geweld uit te oefenen als kern van de politierol.	5	46
Bos, R. L. Geweldgebruik door individuele politie-ambtenaren.	5	84

Bowden, T. Het bewaken van de staat; het antwoord van de politie op de crisispolitiek in Europa.	5	60
Burrows, J. en K. Heal. Publiciteitscampagnes georganiseerd door de politie ter voorkoming van diefstal van of uit auto's.	2	68
Feenstra, N. De vrouw, de politie en de maatschappij.	9	33
Frank, Th. De vrouw bij de politie; <i>een inleidend artikel.</i>	9	5
Hilton, J. Vrouwen bij de politie.	9	42
Horne, P. Vrouwen binnen het politie-apparaat tegen het jaar 2000.	9	49
Martin, S. E. <i>Politievrouwen en politie-vrouwen: roldilemma's binnen het beroep van de vrouwelijke agent.</i>	9	69
Mayhew, P. e.a. Surveillance en het publiek.	2	52
Reenen, P. van. 'Kracht aan de wet'; <i>een inleidend artikel bij themanummer 'Politie en Geweld'.</i>	5	5
Regelen, het, van de werkzaamheden van de politie-inlichtingendienst door de politie zelf. <i>National advisory committee on criminal justice standards and goals.</i>	5	72
Renner, K. E. en D. A. Gierach. Een benadering van het probleem van excessief geweldsgebruik door de politie.	5	98
Stark, R. Het prototype van een politieriel: een escalatiemodel.	5	79
Vader, R. J. Politieke misdaadvoorkoming.	2	36

Themanummers 1980

- nr. 1 Varia
- nr. 2 Preventie en criminaliteit
- nr. 3 Justitie en hulpverlening aan minderjarigen
- nr. 4 Varia
- nr. 5 Politie en geweld
- nr. 6 Alcohol en criminaliteit
- nr. 7 Onderzoeknummer
- nr. 8 Gevangeniswezen: enkele probleemcategorieën
- nr. 9 De vrouw bij de politie
- nr. 10 Een psychologische benadering van verschillen in straftoemeting

Redactie

mr. T. Frank

mr. M.R. Duintjer-Kleijn

Coördinatie literatuuroverzicht

W.M. Been

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie

Centrum, Schedeldoekshaven 100,

Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage

Voor inlichtingen en adreswijzigingen

Telefoon 070-706558

Uitgave van

Het Ministerie van Justitie

Druk

Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage

Opname in dit blad betekent niet, dat de inhoud der artikelen het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

Het WODC wil slechts uw aandacht vestigen op hetgeen in de vakliteratuur leeft.